

MUSEUM

Nr. 2 (9) 2000

Väliskunstimuuseumi ekspositsioon valmib.
Maalid seina. Fotod Stanislav Stepaško

The exposition of the Foreign Art Museum
is being completed. Paintings on the wall

Piibud näitusel "Mu piip kui pigipirakas..."
Eesti Rahva Muuseumis
(november–detsember 2000)

Pipes on display *This Pipe So Fragrant Burning*
at the Estonian National Museum
(November–December 2000)

Курительные трубки на выставке
Эстонском национальном музее
(ноябрь–декабрь 2000)

MUUSEUM

nr 2 (9) 2000

Eesti Muuseumiühingu ajakiri

Peatoimetaja ALEKSEI PETERSON

Tegevtoimetaja ILDIKE JAAGOSILD

Toimetus: LEMMI JÕE, AINO LEPP, EVE PEETS,
HEIKI PÄRDI ja MARGE RENNIT

Makett ja küljendus IVI TAMMARU

Korrektor IVI TAMMARU

Tõlked TIINA MÄLLO, ALLA LAŠMANOVA jt

Esikaanel:

On the front cover:

На передней обложке:

Setu kuningriigi päev 6. augustil 2000 Setu Talumuuseumis.
Lipu toomine. Sõjaväe paraad. Fotod Tiiu Kunst
Setu Kingdom Day on August 6, 2000 at the Setu Farm
Museum.

Carrying the banner. Military parade

День королевства Сето в Сетоском музее-усадьбе
6 августа 2000.

Внос флага. Парад

Kadrioru lossi vaade barokse lilleaia poolt. Suvi 2000.

Foto Stanislav Stepaško

View of the Kadrioru Castle from the baroque-style flower
garden

Вид дворца Кадриорг со стороны цветника барокко

Muuseum nr 2 (9) ilmus tänu sponsoritele –
Eesti Kultuurkapitalile,
SA Tartu Kultuurkapitalile ja
Harju maakonna Kultuurkapitali ekspertgrupile.

SISUKORD

Peatoimetajalt	3
Intervjuu kultuuriminister Signe Kiviga <i>Aleksei Peterson</i>	4
Orientatsioon külastajale ekspositsiooni loomisel <i>Merike Lang</i>	7
Retsensioon Narva muuseumifestivalil esinenud näitustele <i>Merike Lang</i>	12
Mõeldes olnud ja tulevastele muuseumifestivalidele Narvas <i>Ülle Kruus</i>	17
Kuhu lähed, Narva festival? <i>Maruta Varrak</i>	18
Augutäitja muljeid Narva festivalilt <i>Anu Järs</i> <i>Ellen Värvi</i>	19
Esimesed kuud väliskunstimuuseumi <i>Kadi Polli</i>	20
Kuidas me täiesti vabatahtlikult näitust tegime <i>Liivi Erala</i> <i>Marju Metsman</i>	22
Linnamuuseumide konverentsid <i>Heivi Pullerits</i>	23
Oskar Brasche – apteeker ja poliitik Paidest <i>Malle Hõbemägi</i>	25
Haruldane annetus <i>Mari Juzar</i>	27
Mõnda kullakaevandamisest Siberi setude juures <i>Mare Piho</i>	29
Setu Talumuuseum <i>Laine Lõvi</i>	30
Tartu Restauraatorite Klubi ja <i>Mineviku tulevik</i> <i>Ülle Vahar</i>	32
Helsingi muuseumides <i>Virve Tuubel</i>	33
Põgus pilguheit paarile Švaabimaa muuseumile <i>Ülo Siimets</i>	35
Kaks korda sündinud <i>Ants Pärna</i>	37
Eesti Rahva Muuseum 1970. aastatel. Meenutusi <i>Aleksei Peterson</i>	39
<i>In memoriam</i>	43
Kroonika	43

CONTENTS

From the Editor-In-Chief <i>Aleksei Peterson</i>	3
Interview with Signe Kivi, Minister of Culture <i>Aleksei Peterson</i>	6
Visitor orientation in creating an exposition <i>Merike Lang</i>	10
Review of the Exhibitions Participating in the Narva Museum Festival <i>Merike Lang</i>	16
Contemplating about the Past and Future Museum Festivals in Narva <i>Ülle Kruus</i>	18
First Months of the Foreign Art Museum <i>Kadi Polli</i>	20
Tartu Restorers' Club <i>Ülle Vahar</i>	33
About Black Forest Museums <i>Ülo Siimets</i>	36
Estonian National Museum in the 1970s <i>Aleksei Peterson</i>	42

Tähelepanuks autorile

- ♦ Toimetuse ei retsenseeri ega tagasta toimetusele saadetud artikleid. Toimetuse jätab endale õiguse tekste lühendada.
- ♦ Esitatud tekst peab olema korrektselt vormistatud, soovitatavalt arvutit. Soovitatav on tekst esitada disketil või saata elektronpostiga. Artikli juurde kuulub autori pilt (muuseumitöös), samuti artikli sisu lahtimõtestavad fotod, fotoallkirjad, fotograafi nimi, pildistamise aasta.
- ♦ Kirjutada võib kõigest, mis on seotud muuseumide ja muuseumitööga. Teretulnud on museoloogilis-teoreetilised kirjutised, mis tõstataksid uusi mõtteid, ärataks diskussioone.
- ♦ Artikli pikkus on soovitatavalt umbes 4 lk, lisada resümee nii inglise kui vene keeles.

СОДЕРЖАНИЕ

От главного редактора <i>Алексей Петерсон</i>	3
Интервью с министром культуры Сигне Киви <i>Алексей Петерсон</i>	6
Ориентация к посетителям при создании экспозиции <i>Мерике Ланг</i>	11
Рецензия выставок фестиваля музеев в Нарве <i>Мерике Ланг</i>	16
Размышляя о прошлых и будущих музейных фестивалях в Нарве <i>Юлле Круус</i>	18
Первые месяцы Музея зарубежного искусства <i>Кадди Полли</i>	21
Сетоский музей-усадьба <i>Лайне Лыви</i>	31
Впечатления о некоторых музеях Швабии <i>Юло Сийметс</i>	36
Эстонский национальный музей в 1970-х годах <i>Алексей Петерсон</i>	42

- ♦ Artiklid avaldatakse eesti keeles. Peale nende avaldatakse vene keeles pikemaid kirjutisi Venemaal asuvatest soome-ugri muuseumidest. Artikleid võib avaldada ka inglise keeles.
- ♦ Toimetusele saadetud pildid tagastatakse.
- ♦ Lisada autori lühiaandmed – kus ja kellena töötab, teaduslik kraad, osalemine erialastes seltsides jm.
- ♦ Kaastöö saata aadressil **Veski 32, 51014 Tartu** või elektronpostiga **peterson@erm.ee**

PEATOIMETAJALT

20. sajand on lõppemas, algab uus, 21. sajand. Ajakiri "Muuseum" on lõppeva sajandi taustal üpris lühikest aega eksisteerinud. Ka numbroid on vähe ilmunud, kahel viimasel aastal siiski kokku neli numbrit. Tähtis on, et "Muuseum" on leidnud oma koha Eesti kultuurimaastikul, muuseumiasjanduses. Ometi pole ajakiri kindlat pinda alla saanud ilmumise perioodilisuse mõttes. Tulevikus on vaja selle väljaandmine viia palgaliste toimetajate kätte, et ajakiri ilmuks perioodiliselt ja teda saaks tellida.

Käesoleva numbri avaartiklits on intervjuu minister Signe Kiviga, kes annab ülevaate muuseumide hetkeseisust, arengusuundadest ja ehitusolukorrast muuseumides. Septembris toimus järjekordne muuseumifestival Narvas. Ajakiri avaldab Merike Langi seal peetud ettekande ja ka retsensiooni festivalil olnud näituste kohta. Mõlemad artiklid on teoreetiliste ja praktiliste küsimuste asetuseviisilt väga sisukad ja peaksid kuuluma muuseumitöötajate kohustusliku lektüüri hulka. M. Langile oponeerivad mõneti Ülle Kruus, Maruta Varrak, Anu Järs ja Ellen Värvi. Nii saab retsensioonide kaudu üpris hea ülevaate Narva festivalist ja loodetavasti aitab see muuseumitöötajaid järgmise aasta näituste korraldamisel.

Lisaks on avaldatud artikleid Paide, Väike-Maarja, Setu ja Valga muuseumist. Lühiväljaand on kultuurivääruste infosüsteemi (KVIS) esindajate nõupidamisest. Samuti saab lugeda käesoleva ridade autorilt kirjutist Eesti Rahva Muuseumist 1970. aastatel ja Ants Pärna meenutusi Eesti Meremuuseumi ajaloost.

Soovin kõigile muuseumitöötajatele edu rahvuskultuuri säilitamisel, hoidmisel ja edasiarendamisel järgneval sajandil.

ALEKSEI PETERSON
e-post: peterson@erm.ee

FROM THE EDITOR-IN-CHIEF

The 20th century is coming to an end and the new, 21st century is about to begin. Against the background of the finishing century the magazine Museum has existed for quite a short time. Also, rather few issues have been published. It is important that Museum has established itself in Estonian cultural landscape, especially as regards the museum sphere. However, considering its publishing periodicity, the magazine has not gained firm ground. In the future publishing matters should be the responsi-

bility of salaried editors to ensure that Museum would become a periodical subscribed magazine.

The current issue publishes several weighty articles. The opening one is a survey by Minister Signe Kivi of development directions and practical ideology of museums. In September another museum festival took place in Narva. The magazine publishes Merike Lang's paper as well as her review of the exhibitions participating in the festival. Both the articles are very interesting as to the way theoretical and practical issues are placed and should be made obligatory reading for all museum workers. In a way, M. Lang is opposed by Ülle Kruus, Maruta Varrak, Anu Järs and Ellen Värvi. This time the museum worker is given quite a good survey of the festival on the basis of reviews and hopefully it will help the organizers to arrange better exhibitions next year.

In addition to the aforementioned, Paide, Väike-Maarja, Valga and Setu museums have been dwelt upon. There is also a digest of the meeting of the representatives of cultural heritage info-systems. The magazine also publishes an article by the Editor-in-Chief about the Estonian National Museum in the 1970s, and Ants Pärn's contemplations on the history of the Maritime Museum.

I wish all the museum workers great success in the preservation of national culture next century.

ALEKSEI PETERSON

ОТ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Заканчивается 20 век и начинается новый 21. Журнал "Муuseum" существовал на фоне уходящего века очень непродолжительное время. Важно то, что "Муuseum" нашёл свое место в культурном ландшафте Эстонии, и, конечно же, в музеологии. Но журнал не получил конкретной базы в смысле периодичности, не стал заказным журналом.

В настоящем номере представлены содержательные статьи. В качестве вступительной статьи предложен обзор министра культуры Сигне Киви о сложившемся положении и возможностях развития музеев. В сентябре в Нарве прошёл очередной фестиваль музеев. В журнале представлены доклад и рецензия Мерике Ланг о принимавших участие в фестивале экспозициях. Обе статьи очень содержательно рассматривают теоретические и практические вопросы, связанные с экспонированием и должны войти в обязательный лектор музейных работников. В качестве оппонентов М. Ланг выступают Юлле Круус, Марута Варрак, Ану Ярси и Элли Вярви. Читатель получит на этот раз достаточно хороший обзор через рецензии о прошедшем фестивале. Рецензии могут быть полезными и организаторам выставок, планирующим участие в фестивале на следующий год.

Помимо уже упомянутых статей, темы музеологии рассматриваются в заметках о музеях Пайде, Валга, Сету и Вяйке-Маарья. В качестве краткого обзора представлено совещание представителей занимающихся созданием инфосистем музеев. В журнале есть и статья автора этих строк о деятельности ЭНМ в 70-х годах, и мысли А. Пярна об истории морского музея.

Желаю всем сотрудникам музея успехов в сохранении народной культуры в следующем столетии.

АЛЕКСЕЙ ПЕТЕРСОН

Intervjuu kultuuriminister Signe Kiviga

Aleksei Peterson

Missugune oli Teie esimene kokkupuude muuseumi(de)ga?

Oma esimest isiklikku kokkupuudet enam ei mäleta, kuid meelde on jäänud ilus käik Kadriorgu, kunstimuuseumisse umbes 10 aastat tagasi. Olin koos oma lastega, kes aga ei mällanud rahulikult pilte vaadata ja sagisid ringi. Manitsesin neid, mispeale üks armas vana daam – muuseumivalvur mulle ütles: “Ärge keelake lapsi, muidu ei tule nad enam kunagi muuseumisse.”

Ministeeriumi hallata on riigi muuseumid, kuid Eestis on munitsipaalmuuseumid, avalik-õigusliku juriidilise isiku muuseumid (on alles nimi!) ja eramuuseumid, kokku enam kui 200 muuseumi. Kuidas toimub muuseumide, kogu võrgu suunamine-koordineerimine? Või tehakse kõike seda kohapeal?

Taolist koordineerimist nagu nõukogude ajal, mil kultuuriministeeriumi juures töötas spetsiaalne Muuseumide ja Kultuurimälestiste Teaduslik-Metoodiline Nõukogu ja muuseumide tööd koordineeris/juhtis hulk spetsialiste, praegu enam ei ole ega peagi olema.

Alates 1996. aasta lõpust on kõigi muuseumide töö aluseks muuseumiseadus. Tähtsaim, mille seadus tagab, on muuseumikogude kaitse. Ülesanded annab muuseumile omanik – lähtudes põhimääruses sätestatud alustest, millele üks või teine muuseum on loodud, ning rollist, mis on muuseumile antud ainevaldkonna, paikkonna või asutuse kultuuripildis.

Kultuuriministeeriumi valitsemisalas on üheksa keskmuseumi, Tartu Kunstimuuseum ja ennistuskoda “Kanut”. Ministeeriumi eelarvest rahastatakse ka 15 maakonnamuuseumi ja Eestirootslaste Muuseumi, mis on maavalitsuste hallatavad riigiasutused. Kolmel vallal – Alatskivi, Muhu ja Värskas – on kultuuriministeeriumiga sõlmitud lepingud Liivi Muuseumi, Muhu Muuseumi ja Setu Talumuuseumi rahastamiseks samadel alustel riigimuuseumidega.

Samas tegeleb kultuuriministeerium

kõigi Eestimaa muuseumidega. Meie ülesandeks on muuseumide nn registri pidamine, muuseumide asutamise ja ümberkorraldamisega seotud probleemide lahendamine, mitteriiklike muuseumide nõustamine, nende tegevuse rahaline toetamine ja mis kõige olulisem – järelevalve muuseumikogude üle.

Tihedat koostööd teeme maakonnamuuseumide ja maavalitsuste kultuuri-juhtide ning kohalike omavalitsustega. Nii määratakse ka mitteriiklikele muuseumidele tegevustoetusi just maakonnamuuseumide direktorite ettepanekute alusel, nad omakorda arvestavad maavalitsuste ja kohalike omavalitsuste arvamust. Mitteriiklike muuseumide metoodilisel juhendamisel on tähtis osa maakonnamuuseumide korraldatavatel õppepäevadel.

Kui maakonnamuuseum on maakonna museoloogilise töö keskpunkt, siis keskmuseumisse koondub konkreetset ainevaldkonda puudutav materjal. Tulenevalt muuseumiseadusest on muuseum oma kogu täiendamisel iseseisev, lähtudes sealjuures ainevaldkonnast ja põhimäärusega sätestatud ülesannetest. Nii praegu kui tulevikus peab kasvama muuseumijuhtide vastutus oma asutuse väljakujundamisel ja arendamisel. Muuseum ei juhi ministeerium, vaid direktor koos oma meeskonnaga, ministeeriumi roll on üleriigiline koordineerimine.

Eesti muuseumide arv suurenes järsult 1960. aastatel. Tekkisid uued muuseumid, nagu spordimuuseum, linnamuuseumid jt, kõnelemata filiaalidest. Muuseumide arv suurenes ka 1990. aastatel, kuid juba teisel tasandil. Missuguseid mõtteid tekitab muuseumide arvu kasv? Mis soodustab uute muuseumide teket?

Viimastel aastatel on muuseumide asutajateks valdavalt kohalikud omavalitsused ja erainstituutsioonid. Omavalitsused väärtustavad paikkonna kultuurilugu, millel on tähtis osa inimese ja tema kodupaiga vahelise sideme tekkimisel. See omakorda on seotud valla või linna arenguga.

Isetegemine ja soov eraomanikuna (eraisikust ettevõtjana, mittetulundusühingu või sihtasutusest) kultuuri talletada ja edendada on loomulik. Enamiku vastloodud eramuuseumide väljaehitamisel kummitab aga rahapuudus – erakapital ei suuda kõiki kulutusi katta ning ikka pööratakse abi saamiseks riigi poole, kel vahendid teadagi samuti piiratud. Eks me üheskoos nuputa, kuidas häid algatusi toetada ja edendada.

Kas Teie arvates on vaja veel luua mõni oluline riiklik muuseum?

Arvan, et juba tegutsevad riigimuuseumid on suutelised katma kõiki meie elu-, ajaloo- ja kultuurivaldkondi ning teeksid seda veelgi paremini, kui riik suudaks tagada kõik tööks vajalik. Seetõttu ei aseta ma rõhku mitte uute riigimuuseumide asutamisele, vaid pean olulisemaks luua juba olemasolevatele tingimused, et kaasaja nõuetele vastavalt tegutseda.

Muuseumide tekib rohkesti, kuid samas ei vasta museaalide teaduslik arvelevõtt, hoidmine jne enamikus neist elementaarsetele nõuetele. Seda põhjustab tavaliselt vahendite ja ka teadmiste vähesus. Kuidas lahendada tekkinud vastuolu?

Muuseumi tegevuse aluseks on korraldatud muuseumikogu.

Muuseumiseaduse kohaselt on museaalide arvelevõtmise ja säilitamise kord soovituslik vaid eramuuseumidele, teistele aga kohustuslik. Museaalide arvelevõtmist ei saa siiski otseselt seostada vahendite külluse või nappusega, pigem siiski järjepideva tööga.

Meie riigimuuseumides töötavad valdavalt kõrgharidusega inimesed, kelle puhul ei saa rääkida teadmiste puudumisest. Kuigi Eestis muuseumitöötajaid ei koolitata, on võimalused kogemusi omandada ja end täiendada siiski olemas. Julgen küll arvata, et iga inimene, kes õpida tahab, seda ka saab.

Tõsine probleem on hoopis see, et muuseumitöötajate palk ei ole kvalifikatsiooni ja vastutuse vääriline. 2001. aasta eelarve koostamisel on muuseumitöötajate palgatõus kultuuriministeeriumi kindel prioriteet.

Kuidas Te hindate museoloogiatega seotud olukorda Eestis ja muuseumitöötajate ettevalmistamist Tartu Ülikoolis?

Praegu saab Eestis museoloogia-alast koolitust ainult Tartu Ülikooli ajaloo-osal. Nii saavad museoloogia põhialuseid omandada ajaloolased, kunstiajaloolased, etnoloogid, arheoloogid jt.

Muuseumitöötajad on kasutanud võimalusi end täiendada välismaal (nt Brno suvekolle, teistes muuseumides jm). Kultuuriministeerium on pöördunud haridusministeeriumi poole muuseumitöötajate täienduskoolituse tellimuse koordineerimiseks ja lahendamiseks. Ka uus Muuseumiõukogu on asunud muuseumitöötajate koolituse probleemidega tegelema.

Sama küsimus restaureerijate kohta. Kas on kavatsus sisse viia restauraatorite kvalifikatsiooni tõstmise nõue?

Restaureerimise valdkonda kuuluvaid õppesükleid loetakse kunstierialade õppeprogrammide raames Tartu Kunstikoolis, Eesti Kunstiakadeemias, samuti Tartu Ülikooli Avatud Ülikoolis. Magistriõpe on Kunstiakadeemias, baasõpe Eestis puudub. Meile kõige lähem selle valdkonna õppeasutus asub Soomes Vantaas, kus praegu omandab kolm eestlast konservatori ametit. Sellest koolist on juba

diplomi saanud kaks meie spetsialisti. Üksikutele kursustele on täienduskoolitust saanud ka töötavad konservatorid. Uued võimalused selles valdkonnas on loodetavasti ka Tartu Kunstikoolil.

Oma töötajate – restauraatorite professionaalsuse tagamiseks tegelevad atesteerimisega nii ennistuskoda “Kanut” kui Eesti Rahvusraamatukogu. Üldist restauraatorite-konservatorite atesteerimise korda on välja töötamas kultuuriministeeriumi juures tegutsev Kultuuriväärtuste Säilitamise Nõukogu.

Missuguses seisus on muuseumide arvutiseerimine, ühtse andmepanga moodustamine ja tööerakendamine?

Muuseumide infosüsteemi väljatöötamine sai alguse 1997. aastal. 29. jaanuaril 1997 moodustati kultuuriministeeriumi juurde infosüsteemi töögrupp muuseumide infotehnoloogia hetkeiseis analüüsiks, ühtse infosüsteemi programmi väljatöötamiseks ja käivitamiseks.

1997. aastal käivitatud infosüsteemile eelnes KVISi programmi esimene versioon, mille töötas aastatel 1992–1993 välja AS Gennet Lab ning mis oli kasutuses kümnes Eesti muuseumis (Eesti Rahva Muuseum, Tartu Kunstimuuseum, Saaremaa Muuseum jt).

KVISi esimene versioon oli teostatud DOSi keskkonnas ja mõeldud kasutamiseks lokaalse andmebaasisüsteemina. Seoses infotehnoloogia kiire arenguga ning kasutajate soovidega tekkis vajadus infosüsteemi uue versiooni järele, mis vastaks kaasaegsetele infosüsteemi standarditele ja võimaldaks tulevikus luua ka muuseumide koondkataloogi.

Infosüsteemi tellija on kultuuriministeerium, väljatöötaja Gennet

Lab, muuseumide infosüsteemi töögrupp teeb muuseumitööd puudutavad otsused ja suunab infosüsteemi arengut. Programmi testimine ja tööde vastuvõtmine toimub Eesti Riikliku Muuseumis. Esimese kasutajaringi kuuluvad veel Saaremaa Muuseum, Eesti Spordimuuseum, Eesti Ajaloomuuseum ja Viljandi Muuseum.

Projekti rahastatakse riigieelarvest. Muuseumide infosüsteemi projektile on aastatel 1997–2000 kulutatud kokku 3 755 318,33 krooni. Kulud sisaldavad nii tarkvaraarenduseks kui muuseumide infotehnoloogia vahendite hankimiseks tehtud väljaminekuid. Programmi käigus on väljatöötamisel põhisõnastikud – objektide nimetused ning klassifitseerimissüsteemi terminoloogia.

Programm KVIS on väga mitmete funktsioonidega ning võimaldab seni käsitsetud tööd automatiseerida ning andmebaasidesse kogutud infot kasutada nii muuseumide igapäevatoos kui uurijatel ja teistel huvilistel. Sellist muuseumide infosüsteemi luuakse Eestis esmakordselt. Enam kui kümme aastat sellise tööga tegelnud väliskolleegeid kinnitavad, et protsess ongi pikaajaline ja väga tömahukas.

Mida võiks pikemalt rääkida muuseumides tehtud ja teoksil ehitustöödest ning perspektiividest?

1998. aastal valmis Hiiu- ja Saaremaa Muuseumi peahoone (Pikk maja Kärklas, 9,8 miljonit krooni). 1999. aastal valmis Valga Muuseum – eelarve 12,6 miljonit krooni. 2000. aastal valmis Kadrioru loss – eelarve 122 415 000 krooni, millest rahastati Eesti riigi eelarve kaudu 84,615 miljoni krooni ulatuses ning 37,8 miljonit krooni saadi tagastamatut abi Rootsi riigilt. Praegu käib Eesti Spordimuuseumi ehitus, selle planeeritud maksumus on 49 348 000 krooni. Eesti Kunstimuuseumi uue hoone ehituse maksumus on 475 miljonit krooni. Käesoleva aasta lõpuks valmib tehniline projekt.

Praegu on kõige olulisem Eesti Kunstimuuseumi uue hoone ehituse alustamine. Võrreldes juba valmis ehitustega, on tegemist mitu korda kallima ja keerukama, aga ka olulisema projektiga. Finantseerimisprobleemi kinnitamise järel saab prognoosida

järgnevatel aastatel koormuse eelarvele ja sellest tulenevalt ka kaasnevaid ehitusi-renoveerimisi ja EKMile järgnevat ERMi uue hoone ehitust (maksumus 300–400 mln krooni).

Kindlasti ei ole tarvis muuseumitöota-

Foto Stanislav Stepaško

♦ Kultuuriminister Signe Kivi avab väliskunstimuuseumi 22. juulil 2000

♦ Signe Kivi, Minister of Culture, is opening the Foreign Art Museum

♦ Министр культуры Сигне Киви на открытии Музея зарубежного искусства

jatele uue muuseumihoone vajadust tõestada, eks tea ju Hiiumaa inimesed, mida tähendab neile uus muuseumihoone Kärđlas – Hiiumaa kultuurielus on täiesti uus aeg. Valga linna ja maakonna rahvale on ülioluline, et endise "Säde" seltsi maja sai muuseumiks. Taasavatud Kadrioru lossis asuvat väliskunstimuuseumi on kolme kuuga külastanud ligi 45 000 inimest.

Mõni sõna riigi emamuuseumi – Eesti Rahva Muuseumi väljaehitamise. Teatavasti alustati Raadil selle projekteerimist ja mõningal määral ka ehitustöid 1980. aastate lõpul ja 1990. aastate algul. Sellest loobuti, tulemuseks oli ERMi ehituse takerdumine. Olen ikka ja alati arvanus, et ERM tuleb rajada oma traditsioonilisele ajaloolisele kohale. Missugused on Teie mõtted ERMi väljaehitamise ja selle aja kohta?

Eesti Kultuuripoliitika Põhialustes seisab: ERMi ehitus algab pärast EKM-i uue hoone valmimist. Seega on ERMi juhtkonnal õige aeg tõsiselt tegelda nii projekti kui asukohaga, kogu probleematika veelkord põhjalikult läbi analüüsida ja töötada välja strateegia tutvustamiseks projekti avalikkusele.

On ilmunud ajakirja "Muuseum" kaheksa numbrit. Eestis on tublisti üle 200 muuseumi, see näitab, et ajakiri on vajalik. Siiani on ajakirja finantseerinud kultuuministerium ja ka Kultuurkapital. Kõik see on ebakindel ja teeb ajakirja perioodiliseks muutmise vaat et võimatuks. On vaja, et "Muuseum" hakkaks ilmuma igas kvartalis ning tal oleks kindel finantseerimine ja koosseis. Kuidas Teie lahendaksite ajakirja perioodilisuse ja järjepidevuse küsimuse?

Muidugi on erialane ajakiri vajalik nii muuseumidele kui muuseumihuviliste laiemale ringile. Arvan, et Eesti Muuseumiühing, Muuseuminõukogu, ICOMi Eesti Rahvuskomitee esindused peaksid ajakirjaga seonduva koos läbi arutama ning jõudma selgusele, missugust ajakirja soovitakse ja kes seda peaks välja andma – ehk kaaluda võimalust anda ajakirja välja koostöös ühe keskmuseumiga (ERM, Eesti Ajaloomuuseum jt) – ning kuidas seda rahastada. Nõu võiks küsida ka Eesti Rahvusraamatukogult ja ajakirja "Raamatukogu" toimetusest. Usun, et kõigi asjast huvitatute koostöö annab häid tulemusi.

Since 1996 the Museums Act has been the grounds for the operations of museums. Most importantly the act provides the protection of museum collection. There are 9 central museums within the field of governance of the Ministry of Culture. Further-more there is the Tartu Art Museum and Restoration House Kanut. Financial support is also given by the Ministry to 15 county museums and the Museum of the Estonian Swedes, which actually are governed by county governments. Three rural municipalities – Alatskivi, Muhu and Värskä – have signed a financial agreement with the Ministry of Culture in order to support Liiv Museum, Muhu Museum and Setu Farm Museum on the same terms as other state museums.

The Ministry of Culture shall keep register on museums, it shall also deal with problems concerning the foundation and reorganisation of museums. The Ministry of Culture functions even as an advisory body for private museums. The latter may receive assistance from the state budget. First of all the Ministry of Culture performs supervision of museum collections.

In the recent years museums have mostly been founded by local authorities and private institutions.

I think that state museums operating today are capable of covering all the domains of our life, history and culture and they would even do better if the state could provide them all they need for work.

According to the Museums Act inventorying of museum pieces is of a recommended nature for private museums but compulsory for other museums.

There are mostly people with higher education working in the state museums but the salary of museum personnel is not in the proportion with responsibilities. Drafting the state budget of year 2001 the priority of the Ministry of Culture is the rise in salary for museum personnel.

Today museum-related education can be acquired only at the Department of History at University of Tartu. Thus historians, art historians, ethnologists and archaeologist etc. can pick up the fundamentals of museum science.

The new Museum Board has taken up the education matter of museum personnel.

The lectures and classes on restoration are now given within the curriculum of different art disciplines in the Art School of Tartu, in Estonian Academy of

Arts and at Open University of the University of Tartu.

The nearest educational institution in this field is situated in Vantaa, Finland.

General guidelines of the evaluation process of restorers and conserves is now being drafted by Estonian Preservation Committee of Cultural Heritage. In 1997 the work with information system for museums began. The work has been ordered by the Ministry of Culture and the executor is Gennet Lab AS. The information system workgroup of museums makes decisions concerning museum work and directs the development of information system. Tests of the programme and acceptance of works will take place in the Estonian National Museum. To the first circle of users belong Saaremaa Museum, Estonian History Museum and Viljandi Museum.

♦ *In 1998 the new main building of Hiiumaa Museum (in Kärđla) was completed. It cost 9,8 millions EEK.*

♦ *In 1999 Valga Museum was completed. The budget was 12,6 millions EEK.*

♦ *In 2000 Kadrioru castle was completed. The budget was 122,415 000 EEK – 84,615 millions EEK from the state budget and 37,8 millions was non-returnable foreign aid from Sweden.*

♦ *At the moment Estonian Sports Museum is being built, the estimated cost of which is 49 348 000 EEK.*

♦ *The budget of the new building of the Art Museum of Estonia is 475 000 000 EEK.*

It has been stated in the Fundamentals of State Cultural Policy of Estonia that Estonian National Museum (budget 300–400 millions EEK) will be erected after the new building of the Art Museum of Estonia has been completed.

Работа всех музеев Эстонии основывается на Законе о музеях, принятом в конце 1966 года. Главное достоинство Закона в принципе сохранности музейных коллекций. Непосредственно в ведении Министерства культуры находятся 9 центральных музеев, Тартуский художественный музей и реставрационная мастерская «Канут». Через бюджет Министерства финансируются также и 15 уездных музеев и Музей эстонских шведов, которые по своему статусу являются госучреждениями в ведении уездных управлений. Три волости – Алатскиви, Муху и Вярскä – заключили с Министерством культуры договор о финансировании Музея

Лийва, Мухуского музея и Сетоского музея-хутора на равных условиях с государственными музеями.

В обязанности Министерства входят ведение т.н. регистра музеев, проблемы, связанные с учреждением и реорганизацией музеев, консультирование негосударственных музеев, вопросы их финансовой поддержки и – самое главное – надзор над музейными коллекциями.

В последние годы новые музеи основываются главным образом по инициативе местных самоуправлений и частных (негосударственных) организаций.

Полагаю, что уже существующие государственные музеи способны охватывать все области нашей истории, культуры и повседневной жизни, и справились бы с этой задачей еще лучше, если бы государство могло обеспечить их всем необходимым для работы.

Согласно Закону о музеях порядок регистрации и хранения музейных экспонатов является рекомендательным только для частных музеев, всем другим музеям же этот порядок является обязательным.

В наших государственных музеях работают главным образом люди с высшим образованием, но зарплата которых не соответствует уровню их квалификации и ответственности.

Orientatsioon külastajale ekspositsiooni loomisel

Merike Lang

Muuseumide teke maailmas ulatub aastatuhandete taha¹, kuid tolleaegsed muuseumid ei olnud sisult võrreldavad tänapäevaga. Alles renessansskultuur hakkas muuseumi

¹ Esimesed kirjalikud andmed kollektsioonist pärinevad Lähis-Idast Susa linnast 1176. aastast eKr.

Поэтому повышение зарплаты музейных работников твердый приоритет Министерства культуры при составлении госбюджета на 2001 год.

Ныне музейное дело преподается только в Тартуском университете в историческом факультете. Там основы музейного дела читают будущим историкам, искусствоведам, этнологам, археологам и др. И новый Совет музеев начал серьезно заниматься проблемами подготовки музейных работников.

Учебные циклы по реставрированию читают в рамках художественных специальностей в Тартуской школе художеств, Эстонской Художественной Академии, а также в открытом университете Тартуского университета. Самая близкая из зарубежных учебных заведений того профиля находится в Финляндии в г. Вантаа.

Общий порядок аттестации реставратора/консерватора сейчас в стадии разработки в Совете по сохранению культурных ценностей при Министерстве культуры.

Выработка инфосистемы музеев началась 1997 году по заказу Министерства культуры, разработчик АО Геннет Лаб, при этом рабочая группа по выработке инфосистемы принимает решения, касающиеся музейной работы и определяет общие направления развития инфосистемы. Тести-

рование и принятие программы возложено на Эстонский национальный музей. В первый круг пользователей входят еще Сааремааский музей, Эстонский музей спорта, Эстонский исторический музей, Вильяндиский музей.

♦ *1998 – было закончено строительство главного корпуса Хийумааского музея (в Кярđла), общая стоимость 9,8 млн. крон.*

♦ *1999 – было закончено строительство Валгаского музея – бюджетная стоимость 12,6 млн. крон.*

♦ *2000 – была закончена реставрация дворца Кадриорг – бюджетная стоимость 122,415 млн. крон, из которой 86,615 млн. крон было финансировано из госбюджета Эстонии, а 37,8 млн. крон безвозвратная помощь от Швеции.*

♦ *Сейчас идет строительство Эстонского музея спорта, проектная стоимость которого 49,348 млн. крон.*

♦ *Проектная стоимость нового здания Эстонского художественного музея 475 млн. крон.*

В Основах культурной политики Эстонии написано: строительство Эстонского национального музея (стоимость 300–400 млн. крон) начнется после завершения строительства Эстонского художественного музея.

Kuni 18. sajandini olid museaalsed kollektsioonid valdavalt kinnised erakogud, ülikoolide õppekogud ja kuninglikud kogud, rahvale avatud ja neile suunatud muuseumide kui institutsioonide teke jääb 18. sajandisse. Barokiajastust mõjustatud väljapanek oli seotud eelkõige fantaasia ja sümbolismiga, kunstitööd riputati välja vastavalt teose suurusle, värvile, modelli poosile ning riitusele jne.

Muuseumi loodi kõige aktiivsemalt 19.–20. sajandil. Kiirelt areneva teaduse, majanduse ja ühiskondlik-poliitiliste protsesside taustal olid just need sajandid oma ajaloolis-ühiskondlike ja psühholoogilis-käitumuslike muutuste poolest senistest aktiivsemad lõhkujad. Nii kerkisid varasemast enam päevakorda muuseumi loomise ideoloogilised vajadused, vajadus koguda, säilitada ja tutvustada kultuuripärandit, tugevalt mõjutas aga ka

inimlik nostalgia. 19. sajand tõi muuseumi ekspositsiooni teadusliku ranguse, klassifikatsiooni, põhinemise esemeuuri-misele. Loodi esimesed rahvaste ja rahvusmuuseumid, vabaõhumuuseumid, koos maailmanäitustega – tehnikamuuseumid. Tõeline muuseumide buum sai aga alguse 20. sajandi keskel, mil maailmasõdade purustused ning muutunud elulaad tõi eriti teravalt päevakorda vastutuse pärandi jäädvustamise-säilitamise eest ning uudsena huvi igapäevaelu uurimise ja kajastamise vastu. Saksa kultuuriloolane Gottfried Korff on seda nimetanud populaarse (st argikultuuri) musealiseerimise ja museaalse populariseerimise fenomeniks (*Musealisierung des Populären und die Popularisierung des Musealen*) (tsit. Graf 1999: 21).

Nimetatud fenomen langeb 1970.–80. aastatel ajaliselt kokku muutustega muuseumilise mõtte arengus. Senise empiirilise-kirjeldusliku museograafia kõrval hakkas maailmas arenema teoreetilis-sünteesiv museoloogia (Maroevic 1998: 74). Tuginedes oma järgnevates arutlustes semiootika põhitõdedele (vt Lotman 1999), julgen väita, et just 1970. aastate lõpuks jõudis n-ö muuseumindus kui pika ajaloo protsess **enese kirjelduse staadiumini**, arendades välja oma meta-keelte süsteemi. Muuseum kui semioosfäär sai definitsiooni iseendast, oma piiridest, struktuurist ja ainest, oma struktuuralsest tuumast. Selle sfääri kood väljendati n-ö populaarses sõnastuses 1986. aastal Rahvusvahelise Muuseumide Nõukogu kutse-eetika koodeksina ja muuseumi definitsioonina.

Et tegelik enese kirjelduse ideeline alus oli kujunenud välja juba 19. sajandil, saadi 20. sajandil toetuda üksnes senise kogemuslik-kirjeldava museograafilise mõtte pagasile ning defineerida vaid oma, st sisemiste dünaamiliste protsesside reeglistikku. Soodsates ühiskondlikes tingimustes, mida võib kohati nimetada ka kasvuhoo-ningimusteks, sai koodeks kujuneda traditsioonilisel põhimõttel – **lähitun endast ja oma ruumist**. Ruumi struktuuralseks tuumaks olid museaalid ning kõik nendega seonduv institutsioonis nimega MUUSEUM. Nemad ehk minu sfääri välised või siis kokkupuutes minuga perifeersed (nt ühiskond, külastaja) jäid kirjeldamata ning neid käsitleti kui eelkõige tuumiku poolt mõjutatavaid ja alles seejärel teatud vastasmõju osutavaid. Reaalselt kajastus see muuseumide ja ekspositsioonide kontseptsioonides, nende n-ö egotsentrisisuses ja ideelises püsivuses. Alles teoreetilis-analüüsiva

Foto Péter Deim

♦ Artikli autor avamas Eesti päevi Ungari vabaõhumuuseumis Szentendres 24. juunil 2000

♦ Author of the article is opening Estonian Days at the Hungarian Open Air Museum in Szentendre on June 24, 2000

♦ Автор статьи на открытии дней Эстонии в Венгерском музее под открытым небом в Сентендре 24 июня 2000 года

teadusliku museoloogia abil on muuseumid (eriti Läänes) suutnud viimase veerandsaja aasta jooksul vaadata ennast väljastpoolt, arvestades analüüsil ka oma tegevuse adressaati – ühiskonda ja võimaliku külastajat, muutusi nende teadmistes ja huvides. Sellega pani teoreetiline museoloogia ideelise aluse külastaja-orientatsioonile. Milles see väljendub? Grupeerin analüüsivad probleemid kolmeks valdkonnaks.

1

Muuseumi teadusliku tegevuse ja ekspositsiooni sisulise mitmekesistamise seisukohalt pakub teoreetiline museoloogia võimalust tugineda uuritava aine tõlgendusteooriatele, valides sellega (eriti humanitaaria valdkonnas) erinevate teaduslike paradigmade vahel. Nähes sündmuses või museaalis kultuurimärki, erinevaid semiootilisi seoseid, tasandeid, struktuure, sümboleid jne, analüüsitakse museaalide ja abimaterjalide kaudu mitte

üksnes eset või sündmust, vaid kultuuri-protseesse. Nii saab laiendada üksikprobleemi interdistsiplinaarseks. Püsiekspositsioonide loomisel eelistatakse loobuda holistikust üldistatud keskmisest ja leksikoloogilisusest. Selle asemel keskendutakse individualistlikule käsitlusele, võrdlustele, vastandustele, liikumisele kaasajast tuntult mineviku tundmatule. Museoloogiline ainekäsitus ekspositsioonis ei ole sel juhul enam esemetega illustreeritud faktiesitus, n-ö rahvakooli kolmemõõtmeline ajalooramat, vaid ajaloole antakse tagasi tema tegelik mitmepalgeline sära. Püsinäitus ei ole aga ka enam lõputult püsiv ning muuseumi avaliku elu tähtsaim element. Kuna ta jälgib kaasaegse teaduse uurimisseisu, haarates endasse võrdlusmaterjali kaasajast (ka statistilisi näitajaid), ei saa ta juba seetõttu sageli püsida üle 5–7 aasta. Just püsinäituse pinnalt kasvatatakse otsekui elektrooniliste linkidena välja erinevaid ajutiste näituste teemasid, intriige, kontseptsioone, päevateemalisi ja avangardseid interpretatsioone. Huvitavate teemapüstituste ja ideenäituste väärtust ei hinnata aga mitte üksnes koostajate emotsionaalse kunstilise palangu järgi, vaid selle järgi, kas see tugineb teaduslikult põhjendatud, kaasaegsele uurijakogemusele. Hermeneutikaklassik Hans-Georg Gadamer on öelnud: “Kes tegeleb ajaloolise uurimusega, on ikka ise sellest mõjutatud, et ta ise ajalugu kogeb. Ajalugu kirjutatakse sellepärast ikka jälle uuesti, et kaasaeg meid mõjutab” (1997: 181).

2

Ekspositsiooni luues ja teemasid valides on oluline teada oma väljapanekuga loodud **kultuuriteksti ja -konteksti suhet nii vastava ajaloolise kui ka tänapäevase kultuuriteksti ja -kontekstiga**. Ekspositsioon ei ole ju ajalooline reaalsus, vaid museoloogiline visioon reaalsusest, n-ö kultuuritõlge. Ühelt poolt (st subjektiivselt) oleneb see tõlge museoogi-koostaja isikuomadustest, tema teaduslikust tasemest, olemasolevatest võimalustest, teaduse üldisest tasemest, muuseumi spetsiifikast, kollektsiooni iseloomust jne. Teiselt poolt (st objektiivselt) sõltub museoloogiline väljapanek mineviku ja tänapäeva kultuurikeskkonnast, struktuursete erinevuste tunnetusest ja esitusvõimalustest. Julgen arvata, et mõnel määral võib seda võrrelda originaalteksti võõrkeelde tõlkimisega, kus tõlke õnnestumine sõltub tõlkimisel arvesse võetud kultuuriga seotud parameetritest

(vrd Torop 1999: 16–26). Muutunud kaasaeg ei võimalda alati külastajal meiega eeldataval tasemel kaasa mõelda, sest selleks puuduvad tal personaalsed, kultuuritraditsiooni järjepidevuselt rajanevad kogemused ja oskused (nt talupojakultuur kaasaegsele, teise põlvkonna linlasele). Meie kaasaegne erineb oma sajanditagusest eelkäijast tunduvalt rohkem kui viimane oma sajanditagusest eellasest. Inglise keeleruumi üks lugupeetavamaid filosoofe Charles Taylor on iseloomustanud oma teoses “Autentsuse eetika” (2000) kaasaja inimese individualistlikku hoiakut järgmiselt:

“Selles kultuuris (st moodsas kultuuris – M.L.) on toimunud mitmetahuline liikumine, mida võiks nimetada “subjektiveerumiseks”: s.o kõik koondub üha enam subjekti ümber ja seda mitmel moel. Asjad, mida kunagi määras mingi väline reaalsus – näiteks traditsiooniline õigus või loodus, viiakse nüüd tagasi meie valikule. Küsimused, mille puhul me kunagi pidime aktsepteerima autoriteedi diktaati, tuleb meil nüüd enda jaoks ise selgeks mõelda. Moodne vabadus ja autonoomia keskendavad meid iseendale ja autentsusideaal nõuab, et me avastaksime ja artikuleeriksime oma identiteedi ise” (lk 89).

Nii ongi muuseumi ekspositsiooni väljundi, st külastaja seisukohalt teoreetiliselt museoloogia huviorbiidis **kommunikatsiooniteooriad**. Ei ole ju väljapanek mõeldud eksisteerima asjana iseeneses, vaid tal on adressaat, ta suhtleb külastaja ja kaudselt isegi mittekülastajaga. Just kaasajast tingitult on varasemast teravamalt päevakorral uuringud suhtlemisest auditoriumi ja kultuuritraditsiooni vahel. Auditoriumi suhtlemisvõimet muuseumis loodud tekstiga saab jälgida, toetudes kaasaegse inimese sotsioloogilis-psühholoogilisele analüüsile.

3

Filosoof Wilhelm Dilthey on öelnud: “Mõistmisel on erinevad astmed. Selle põhjuseks on eelkõige huvi. Kui huvi on piiratud, on seda ka mõistmine” (1997: 43).

Nii eeldab kaasaegne museoloogia, et ekspositsiooni koostaja mõtleks juba ette **didaktika** erinevatele võimalustele, oma näituse võimalikele **sihtgruppidele** ning viimaste infokogumise harjumustele ja iseärasustele. Eesmärgiks on rahuldada maksimaalselt inimeste huvi esitatu vastu. Sellest tulenevalt ei saa näiteks muuseumi pedagoog olla üksnes vastvalmi-

nud väljapaneku äraõppija rollis, vaid ta peaks kindlasti aktiivselt osalema oma teadmistega juba loomisprotsessis. Kui museoloog ahendab oma teadmatuses või hoolimatusest külastajaskonda või külvab pealiskaudsust, lahendab külastaja probleemi enda jaoks lihtsa emotsionaalse valikuga “huvitab – ei huvita”.

Kõik need museoloogias analüüsitud probleemide grupid tähendasid muuseumi jaoks vastuse leidmist küsimustele – **miks ja kellele** ekspositsioon luuakse ning **kuidas** seda võimalikult professionaalselt teha. Kahtlemata saab tegutseda ka taolisi küsimusi püstitamata. Muuseumitöötajal kui eeldatavalt erialaspetsialistil on alati võimalik manipuleerida üksnes oma soovide diktaadiga. Siiski sai probleemide tunnustamine sisuliseks ajendiks külastajaorientatsioonile, millega seejärel sai liituda otsene muuseumi marketingi ja teeninduse temaatika. Julgen arvata, et nii jõuti õigeaegsele äratundmisele, et on vaja üle vaadata muuseumi kontseptuaalne strateegia ja taktika. Miks ütlen õigeaegsele? Vastuse pakun semiootika valdkonnast (võib-olla natuke drastilise, aga mainimisvääriks siiski):

“Teguriks, mis struktuuri jäikust järealt suurendab ja ta arengut aeglustab, on metastruktuuriliste enese kirjelduste (grammatikate) loomine. Kiiremini arenevad sealjuures need piirkonnad, mis jäid kirjeldamata või on kirjeldatud neile ilmselt sobimatu, “võõra” grammatika kategooriates. See valmistab ette struktuurituuma funktsioonide tulevast nihkumist eelmise arengujärgu perifeeriasse ja senise tsentri muutumist perifeeriaks” (Lotman 1999: 19).

“Kultuurikontakti oluline külg on partnerile nime andmine, kodeerimine minu koodiga ja tema koha määramine minu maailmapildis. On võimalik ka enese ümbernimetamine vastavalt nimetusele, mille mulle on andnud väljaspoolne kommunikatsioonipartner” (samas: 69).

Ma tahan väita, et rong, mille abil Lääne muuseumid on viimasel ajal püüdnud liikuda ning oma teaduslikku loomingu edasi toimetada, on toonud vahejaamadesse vastuvõtjad, kes on sõitjate suhtes muutunud külalislahkemaks. Tegemist on teineteisest huvitavate, teineteisega arvestavate ning teineteise keelt valdavate dialoogipartneritega.

Kahtlemata on aga äärmiselt lihtne (eriti diletantliku tegutsemisega) libiseda külastajaorientatsioonilt populismi, kom-

mertsiaalsusse, ületeatralisatsiooni ja mine tea veel kuhu. Eurooplasena tunnen tõesti kõhedust, kui loen Umberto Eco mõni aasta tagasi eesti keeles ilmunud teost “Reis hüperreaalsusse”, kus ta kirjeldab näiteks Los Angelese Palace of Living Arts’i:

“Palace esitab kõikide aegade kuulsaid maale kolmemõõtmeliste, elusuuruste ja mõistagi värviliste vahakujudena. Siin on Leonardo, kes maalib tema ees istuva naise portreed; naine on Mona Lisa oma täies toreduses: koos jalgade, tagumiku ja tooliga. Leonardo kõrval seisab molbert ja molbertil – nagu oligi oodata – *La Gioconda* kahemõõtmeline koopia” (1997: 31).

Tõesti, Ameerika muuseum on eurooplasele kohati mõistetamatu. Aga kas ongi meie asi neid paika panna. Nendel seal on oma kodeeringus semioosfäär, millel on oma loogika, mille mehhanisme nad kadestamisväärselt suurepäraselt valdavad ja mis on asunud riiklikult aktsepteeritud poliitika teenistusse. Nagu ütleb Umberto Eco: “... on olemas keskmise ameeriklase fantaasia- ja maitsestandard, mille kohaselt minevikku tuleb säilitada ja austada täpse koopiana mõõdus 1 : 1. Ja selle koopiaga kaasas käiv surematuse filosoofia määrab ära suhtumise iseendasse, oma minevikku, tihti ka tänapäeva, suhtumise ajalosse ja mõnel juhul ka Euroopa traditsiooni” (1997: 13).

Eesti muuseumid on viimasel ajal hakanud siiski ka huvituma, kes on nende külastajaskond, mida külastajad muuseumi väljapanekust arvavad ja kuidas nad seal käituvad. Samal ajal oleks lihtsustatud arusaam läheneda külastajaorientatsioonile ainult rahvaküsitluste vaatevinklist, sest siis taandame oma tegevuse õnnestumiste ja ebaõnnestumiste fikseerimisele, muuseumikaubandusele, toitlustamisele jms infrastruktuuri valdkonda kuuluvatele aspektidele ning meediale. Need kõik on tähtsad valdkonnad ja muutuvad kogu maailmas aina tähtsamaks, kuid need on pandud teenindama ja teenima sisulist suunda – taotlust luua üha mitmekesisemat ja kvaliteetsemat museoloogilist ekspositsiooni ja teaduslikku muuseumi tervikuna. Kaasaegne muuseum on huvitatud kaasa rääkima kõigis kultuuri-protsessides. Ta saab seda teha, mõtestades ümber oma sisulise tegevuse ning kasutades abimaterjalina külastajat.

Tulles nüüd aga tagasi oma ettekande algul nimetatud hüüdlause juurde, sean sinna kõrvale filosoof Hans-Georg Gadameri (1997) mõtte:

"Kui keegi väidab midagi, mida ei mõisteta, siis püütakse selgusele jõuda, kuidas ta sellele on jõudnud. Millise küsimuse ta endale seadis, millele tema ütlus vastuseks on? Ja kui on tegu ütlusega, mis peab olema tõene, tuleb endal proovida küsimust, millele ta tahab vastus olla. [...] Otsustavaks, selleks, mis teaduses kellegi alles uurijaks teeb – on näha küsimust. Näha küsimust tähendab aga suuta välja murda sellest, mis valitseb kogu meie mõtlemist ja tunnetust kui tasandunud eelarvamuste suletud ja läbinähtamatu kiht. Nii välja murda suuta, et sel viisil saab võimalikuks näha uusi küsimusi ja uusi vastuseid – see teeb kellegi uurijaks" (lk 177–178).

Kasutatud kirjandus

- Dilthey, Wilhelm 1997. Hermeneutika tekkinine. – F. D. E. Schleiermacher, Wilhelm Dilthey, Martin Heidegger, Hans-Georg Gadamer. *Filosoofilise hermeneutika klassikat*. Tartu: Ilmamaa.
- Eco, Umberto 1997. *Reis hüperreaalsusse*. Tallinn: Vagabund.
- Gadamer, Hans-Georg 1997. Mis on tõde? – F. D. E. Schleiermacher, Wilhelm Dilthey, Martin Heidegger, Hans-Georg Gadamer. *Filosoofilise hermeneutika klassikat*. Tartu: Ilmamaa.
- Graf, Bernhard 1999. Besucherorientierung als Leitziel der Museumsarbeit in der Bundesrepublik Deutschland. – *Geöffnet! Das Museum für Besucher*. 10. Bayerischer Museumstag, Landshut 7.–9. Juli 1999. Tagungsbericht.
- Lotman, Juri 1999. *Semiosfäär*. Tartu: Vagabund.
- Maroevic, Ivo 1998. *Introduction to Museology. The European Approach*. München.
- Taylor, Charles 2000. *Autentsuse eetika*. Tallinn: Hortus Litterarum.
- Torop, Peeter 1999. *Kultuurimärgid*. Tartu: Ilmamaa.
- Ettekanne peeti 25. septembril 2000 Narva muuseumifestivalil ja on avaldatud mõningate kärbetega.
- Merike Lang on Eesti Vabaõhumuuseumi direktor.

The 19th century introduces scientific stringency of the museum exposition, principles of classification, object study as the basis for research. The first anthropological and national museums as well as open-air and technical museums were founded. The actual boom of founding museums has its source in the middle of the 20th century, when destructions of the

world wars and the changed way of life brought forward responsibility to preserve heritage as well as the interest for study and expression of everyday life. G. Korff, German cultural historian has entitled it as a phenomenon of popular musealization and museal popularization.

In the 1970–1980s, the aforementioned phenomenon coincides with the changes in the development of museological thought. Beside the empirical-descriptive museography, the theoretical-synthetic museology started to develop worldwide. Relying on the principles of semiotics it can be stated that, just by the end of the 1970s, museology had reached the phase of self-description by developing its own system of metalanguages. Museum as a semiotic sphere got a definition of itself, its limits, structure and subject as well as of its structural core. The code of this sphere was expressed in 1986 as the Code of Professional Ethics and the museum definition of the International Council of Museums (ICOM).

As the actual ideological basis of self-description had developed already in the 19th century, in the 20th century one could base merely on the hitherto existing complex of museographical thought and to define no more than the rules of its inner processes. The code could be formed according to the traditional principle – origination from oneself and one's space. The structural nucleus of space was made up of both the museals and everything related to them in the museum. Everything out of the reach of one's sphere or something peripheral in connection with oneself (society, visitor) remained undescribed and was treated as something being influenced by the nucleus and, thus, offering countereffect only after that process. In practice it was reflected in the conceptions of museums and expositions, in their egocentricity and ideological persistence. Only with the help of theoretical-synthetic scientific museology the museums have been able, during the last twenty-five-year-period, to look at themselves from outside, considering in the analysis also the addressee of their activities – the society and the potential visitor. Thereby theoretical museology underlaid ideological basis for the visitor orientation.

1. From the standpoint of essential diversification of the scientific activities and exposition of a museum, theoretical museology offers the possibility to rest

upon the interpretational theories of the matter to be researched. By means of museals and auxiliary material not only artefacts or events but also cultural processes are analyzed. Thus, a particular problem can be extended to an interdisciplinary one. In creating permanent exhibitions one prefers to give up both the holistic principle of exposing the generalized medium and the lexicological approach. Instead of that one concentrates on the individualistic discussion, comparisons and the movement from the known to the unknown. The permanent exhibition is neither endlessly permanent nor the most important element of the museum's public life any more. Several themes and avant-garde interpretations of temporary exhibitions are raised precisely on the ground of permanent exhibitions. The value of interesting conceptual exhibitions lies in the scientifically grounded experience of a researcher.

2. While creating an exposition and choosing the subjects it is essential to know the relation of the cultural text and cultural context created by the exhibition to these of the past and present. After all, exposition is not the historical reality itself but a museological vision of that reality, the so-called cultural interpretation. This interpretation depends on the personal characteristics of the museologist-composer, the existent potentiality, the general level of science, the specificity of the museum, the character of the collection etc. The museological exhibition is dependent on the possibilities of cognition and presentation of the structural differences between the cultural environment of the past and present. Thus, from the position of studying the output of a museum exposition, museology is taking interest in communication theories. The ability of the audience to communicate with the text composed in the museum can be observed by means of sociological and psychological analysis of the contemporary man.

3. Comprehension has different levels. The ground for this is interest above all. When the interest is limited, comprehension is limited, too. Thus, the contemporary museology presumes that the composer of the exposition would consider in advance the different possibilities of the didactics, the likely target groups of the exhibition as well as the habits and peculiarities of compiling information of the latter. The aim is to en-

able the maximum satisfaction of interests with the help of what has been presented. Proceeding from this, the museum educationist should actively participate already in the preceding creative process.

Undoubtedly it is extremely easy (especially with dilettantish acting) to slip from the visitor orientation to popularism, commercialism or overtheatralization.

The Estonian museums have recently become interested in who are their visitors, what do they think about the museum exposition and how do they behave there. At the same time it would be a simplified conception to consider the visitor orientation merely from the aspect of questioning visitors. In that case our activities would become reduced to fixating the successes and failures, to the museum trade, catering and other fields of infrastructure as well as to the media. These are all important spheres in museum work and they are becoming yet more important all around the world, but first of all, they have been employed to serve the substantial course of a museum – the ambition to create more and more manifold and high-grade museological exposition and the scientific museum as a whole. The contemporary museum is interested in having its say in all cultural processes. It can be done by reinterpreting its substantial activities and by using visitors as assistants.

19 век вводит в экспозицию музея научную строгость, классификацию, базирование на исследовании объекта. Создаются первые народные и национальные музеи, парк-музеи, технические музеи. Настоящий музейный бум начинается в середине 20 века, когда разрушения мировых войн и изменившийся жизненный образ внес в ежедневный план ответственность за сохранение наследства и интерес к изучению повседневной жизни. Немецкий историк Г. Корфф объяснил это интересом к музеологии и популярным темам музеологии.

Названный феномен приходится на 1970–80 годы вместе с временем изменения в развитии музеологического мышления. Рядом с прежним эмпирическо-описательной музеографией в мире начала развиваться теоретическо-синтезированная музеология. Опираясь на основную истину

семиотики, утверждаю, что в конце 1970 годов музеология достигла стадии самоописания, развивая свою систему метоязыка. Музей как семиосфера получил дефиницию от своих границ, структуры и предмета, от своего структурального ядра. Код этой сферы выражен в 1986 году кодексом профессиональной этики Международного Совета музеев (ICOM) и дефиницированием музея.

Действительное самописание было основано уже в 19 веке. В 20 веке могли опираться только на бывшую музеографическую мысль и дефинировать только свои внутренние процессионные правила. Кодекс мог образовываться на традиционных принципах – исходя из себя и своего семиотического пространства. Структуральным ядром пространства были музеалы и всё связанное с ними в музее. Столкновение с обществом или с посетителями осталось неопианным и его трактовали прежде всего под влиянием ядра. Реально отразилось это на концепциях музеев и экспозиций, на их эгоцентризме и идейной стабильности. Только при помощи теоретическо-анализационного научного музееведения музеи были способны в течении четверти столетия смотреть на себя снаружи, учитывая в анализе свой адрес деятельности – общественность и посетителей. Этим теоретическая музеология дала идейную основу ориентации посетителей.

1. Теоретическая музеология предлагает разнообразить научную деятельность и экспозиции музея и опираться на теорию трактования предмета. Через музеалы и дополнительные материалы анализируют не только объект или событие, но и процессы культуры. При создании постоянной экспозиции предпочитают отречься от обобщенного среднего и лексикологии, сосредотачиваются на индивидуалистическом трактовании, сравнении, движении от известного к неизвестному. Постоянная экспозиция не бесконечно стойкая и не является главным элементом в музее. Из постоянных выставок вырастают разные темы временных выставок и авангардных интерпретаций. Ценность интересных идейных выставок опирается на основание научно-обобщенного опыта изучающего.

2. При создании экспозиции и в выборе тем немаловажно знать отношение текста и контекста экспозиции с сегодняшним и историческим текстом и контекстом культуры. Экспозиция же не историческая реальность, а музеологическое видение от реальности, перевод культуры. Этот перевод зависит от личных качеств музеолога-создателя, от имеющихся возможностей, от общего уровня науки, от специфики музея, нрава коллекции и т.д. Экспозиция зависит от возможности чувствовать и изображать структуральные различия от прошлой и сегодняшней культурной среды. Чтобы узнать влияние на посетителей музеология изучает разные теории коммуникации. Способность общения современного человека с текстом, созданным в музее, можно проследить, опираясь на социологическо-психологический анализ.

3. У понимания несколько степеней. Причина этого, прежде всего, интерес. Если интерес ограничен, то ограничено и понимание. Так современная музеология предполагает, что создатель экспозиции должен думать вперёд о разных возможностях дидактики, о возможной группе направления и о сборе последней информации. Главная цель – это удовлетворить интерес к исполняемому. И следуя из этого, педагог музея должен обязательно принимать активное участие в деятельном процессе, опираясь на свои знания.

Несомненно, крайне легко скользить от ориентации посетителей к популизму, коммерциализму или переигрыванию.

Эстонские музеи стали интересовать, кто их посещает и что посетители думают о выставке и как они ведут себя на выставке. Было бы упрощённо думать, что к ориентации посетителей можно считать как опрос, потому что тогда мы сокращаем свои действия на изучение своей удачи и неудачи, в обслуживании в музее, в меди. Все эти области важны, они помогают своими ресурсами создать разнообразную и качественную музеологическую атмосферу. Современный музей заинтересован участвовать во всех культурных процессах. Музей может это сделать через свое музеологическое действие и используя помощником посетителей.

Retsensioon Narva muuseumifestivalil esinenud näitustele

Merike Lang

Kolmandat aastat tulid Eesti muuseumid rohkearvulises koosseisus oma ühise festivali pidamiseks kokku Narva, seekord 25. septembril 2000. Üritus oli oodatud nii huvitava seminari kui ka seltskondliku koosviibimise võimaluse pärast. Siiski kuulus näituste omavahelisele jõukatsumisele. Just see on tekitanud alati elevust ja kaasaalustamist, rõõmu ja pettumusi ning vähemalt järgmise festivalini kestvaid diskussioone-meenutusi.

Juba esimesel aastal tõdes žürii hindamise raskusi näituste kirju pildi ja taseme tõttu. Seepärast oli selleks aastaks pakutud välja ühtne teema – kodukoha tähtsündmus 20. sajandil. Suurte keskmuseumidele oleks see võinud tähendada aastast osavõtupuhkust, kuna pole nad ju sisuliselt seotud ühe konkreetse asukohaga. Samas oleksid pidanud hasartselt lööma kaasa maakonna- ja kohamuuseumid, kellele etteantud teema sajandivahetust arvestades lausa plaaniliseks kohustuseks oleks võinud olla. Ei tea, kas oli see nüüd hoolimatus või mõttelaiskus, mis statuudile vastava festivali esinejate puuduse pärast lausa ämbrisse ähvardas ajada. Kindlasti ei saa aga tõsiselt võtta traditsioonilist virinat rahapuudusest, sest teemakohaste näitustega siiski välja tulnud Iisaku Muuseum ja O. Lutsu Majamuuseum ei kuulu teatavasti Eesti rikkamate muuseumide ringi.

Selle aasta näitusi hindava žürii koosseisu kuulusid esinainsena Narva abilinnapea Galina Moldon ning liikmetena Ülle Reimets (kultuuriministeerium), Ülle Kruus (Adamson-Ericu Muuseum), Galina Smirnova (Narva Linnamuuseum), Talis Vare (Läänemaa Muuseum), Maruta Varrak (Tallinna Linnamuuseum) ja Merike Lang (Eesti Vabaõhumuuseum). Hindajatel kulus hulk aega arutamaks, kuidas tulla puhtalt välja olukorrast, kus

ainsana täismahus teemas püsinud Iisaku Muuseum ja O. Lutsu Majamuuseum võiksid esitada protesti teemavälise näituste hindamise vastu. Ei olnud ju nemad süüdi, et teemavälisus oli tingitud hädalokorrast, päästmaks festivali ärajätmise ohust. Žürii õnneks lahendas aga delikaatse olukorra väljapanekute museoloogiline tase. Oli selge, et 1) omavahel võistlevad Hiiumaa Muuseum ja Eesti Rahva Muuseum ning Iisaku Muuseum ja O. Lutsu Majamuuseum, eraldiseisvaks jäi TÜ Ajaloomuuseum; 2) viimased kolm muuseumi ei oleks ka esimestena mainitute väljajätmisel küündinud I või II preemia tasemele. Nii sündiski žürii üksmeelne otsus anda I preemia Hiiumaa Muuseumile, II preemia Eesti Rahva Muuseumile ning III preemia jagada Iisaku Muuseumi ja O. Lutsu Majamuuseumi vahel.

Alustan analüüsi festivali kahe tee-

makohase näitusega. Nii Iisaku kui O. Lutsu muuseum olid leidnud tutvustamiseks oma valdkonna tähtsündmused – näituste pealkirjad olid vastavalt “Iisaku koguduse köster, kihelkonnakooli lau- ja pasunakoori asutaja Robert Theodor Hansen” ja “Kevade” – sajandi suursündmus”. Kummagi muuseumi töötajad olid oma näitusesse suhtunud täie tõsidusega. Seda tunnistas väljapaneku korrektne vormistus, materjali mitmekesisus ning nende muuseumide töötajate abivalmis ja sõbralik kohapealne infolehtede või suulise teabe jagamine. Kahtlemata ei kuulunud aga valitud teemad just kergete kilda. Esimesel juhul oli tegemist memoriaalnäitusega, mille avalikkusele tuntud pidepunktiks üksnes Lydia Koidula “Ema süda” meloodia ning teisel juhul Oskar Lutsu paljuloetud nähtud teos “Kevade”. Nii isiku kui teose museoloogilisel interpreteerimisel kerkib kohe küsimus, kuidas murda külastaja võimalik tõrjuv eelhäälestus niivõrd tunduvalt, kuid kitsa žanri vastu, kuidas leida uudset ideed ja vaatenurka ning kuidas esitada seda siis mingi paeluva kujundusliku rõhuasetuse kaudu. Õnnestumine oleneb suures osas publikust, kellele näitus võiks olla adresseeritud.

Iisaku Muuseum lahendas R. Th. Hanseni tutvustuse väga traditsiooniliselt, tõstes rõhutult ikooniliselt esile tuntud isiku, muutes aga nii kõik tema tegevusega seotu ühtlaselt halliks abimaterjaliks. Kujutan ette, et selliselt vormistatuna võiks näitus väga hästi mõjuda üksnes kohalikele Iisaku elanikele

Fotod Anu Järs

- ♦ Oskar Lutsu Majamuuseumi näitus “Kevade” – sajandi suursündmus”
- ♦ “Spring” – the Greatest Event of the Century” – Oskar Lutsu Home Museum
- ♦ Выставка музея Оскара Лутса “Весна” – произведение века”

- ♦ Eesti Rahva Muuseumi näitus “Oh kooliaeg, oh ...”
- ♦ “Saved by the Bell” – exhibition by the Estonian National Museum
- ♦ Выставка Эстонского национального музея “Первый раз в первый класс”

ning mujal Eestis ehk ka vanema põlve kultuuriloolastele, kel tekib esitatuga mingi eriline meeleline side. Nooremale generatsioonile ja, pidades seda festivali silmas, narvalastele peaks aga välja mõtlema mingi kaaluka põhjuse, miks nad peaksid näitusega tutvuma (näiteks kooli õppekava või kodakondsuseksami nõudmised). Kaldun arvama, et ilma hiilgava muuseumipedagoogilise täiendprogrammita jääks külastaja huvi ekspositsiooni suhtes väheseks. Oleme ju liialt palju pidanud nägema analoogseid “isakesteskeid” näitusi.

Palju vaeva oli Iisaku Muuseum näinud tekstidele kauni kirja pildi väljamõtle misega. Üldmulje oli tõesti korrektne, kuid kui hakkasid lugema, läks peagi silme eest kirjuks ning näituse lõpp jäi väsitava loetavuse pärast pealiskaudseks. Muuseumi kunstnik peaks tegema ranget vahet info- ja kunstiliste tekstide vahel. Esimesed peavad olema kergelt haaratavad, teised aga võivad kaasa mängida teraviku kunstilisel täiendamisel. Olen sama probleemiga puutunud kokku mõnes teiseski väikemuuseumis. Seepärast tahaks väga, et näituste kujundajad vaataksid oma loomingut ka kõrvaltvaataja pilguga ega annaks täielikku voli oma emotsionaalsele palangule.

Üheks suuremaks Iisaku kolleegide ebaõnnestumiseks pean video kasutamist. Tegemist oli ebakvaliteetse ülesvõt-

tega kohalikust üritusest, mis näituse sisule midagi juurde ei andnud. Muuseumid ei peaks end harjutama mõttega, et televiisor on riistapuu, mis on iga ekspositsiooni kohustuslik element, või selle kasutamine muudab näituse kohe tänapäevaseks.

R. Th. Hanseni käsitlest veelgi suurem pähekel on eeldatavasti kõigile tuntud-teatud “Kevade” interpreteerimine. Ka O. Lutsu Majamuuseum oli siin jäänud traditsiooniliseks, tehes väljavõtteid teoste kujundustest, teatrietendustest, filmidest jms. Keskealine ja vanem publik saab seda näitust vaadates korduvalt tunnista: “Ja-jah, seda ma tean küll!” Tuleb kohe mainida, et selle näituse videokasutus oli Iisaku omast tunduvalt õnnestunud ning kuulus seega orgaaniliselt esituse konteksti. Näituse seinal pinnal jooksis värvikas stendirida, mis andis ruumile teose sisuga kooskõlas oleva noorusliku ja rõõmsameelse üldmulje.

Samas olid stendid lahendatud seinalehelikult, info- ja kujundusmaterjali võrdväärsus eeldas kogu stendi kohusetruud omandamist. Sellega sai seinalle kujunda-

♦ Hiiumaa Muuseumi näitus "Parandatud maailm"
♦ "The World Improved" – the exhibition by the Hiiumaa Museum
♦ Выставка Хийумааского музея "Исправленный мир"

tu ruumi alumise tasandi vitriinidesse paigutatud museaalide suhtes dominandiks ning muutis kogu museoloogilise lahenduse tüüpiliseks rändnäituseks koolide kirjandustundide täiendamiseks. Kahju oli sellest, et näituse tekstid olid suures osas küll Narva publiku jaoks vene keelde tõlgitud, samas oli aga unustatud lisada numeratsioon, millise teksti või pildi juurde tõlge kuulub.

Kokkuvõttes tuleb kahtlemata kiita kummagi muuseumi ettevõtlikkust Narva festivalil osalemisel ja öelda, et nad paistisid paljudes omataolistes muuseumides seninähtud tööde-tegemiste hulga kindlalt silma. Samuti võis näitustele omistada oma sihtgrupi, kelle suhtes nähtud vaev ära tasus. Kui nüüd aga panna kirjeldatud näitused laiemasse museoloogilisse konteksti, siis pean nentima, et kahjuks polnud koostajad suutnud välja rabelda ideelistest ja kujunduslikest stampidest, mis olid maailma muuseumides valitsevad 20. sajandi keskpaigani ja mida üldiselt ei peeta soovitavaks võimalikult laia külastajaskonna huve silmas pidades 21. sajandisse kaasa võtta. See oligi põhjus, miks žürii ei pidanud võimalikuks nimetada Iisaku Muuseumi ja O. Lutsu Majamuuseumi näitusi I ja II preemia vääriliseks.

Tulles nüüd I kohaga äramärgitud Hiiumaa Muuseumi ja II kohale jäänud Eesti Rahva Muuseumi näituse juurde, tuleb kohe mainida, et tegemist oli huvitavate töödega ning vahe nende kahe vahel oli üsna olematu, st ühe miinused olid teise plussid ja vastupidi. Žürii arutaski võimalust, kas mitte panna jälle kohad jagamisele. Siiski otsustati, et ei tahaks teha n-ö otsustamatusest traditsiooni, ei tahaks võrrelda käesolevaid näitusi nende esialgsete versioonidega kodumuuseumis ega tahaks ka mõelda tagasi eelmiste Narva festivalide võistlustöödele.

Eesti Rahva Muuseumi näitus "Oh kooliaeg, oh..." oli tõsiseltvõetav museoloogiline katse tutvustada eesti kooli läbi sajandi. Meil on küll ajastukohaste interjööridega koolimaju (Palamuse Muuseumis, Muhu Muuseumis, Põlva Talurahvamuuseumis ja nüüd ka Eesti Vabaõhumuuseumis), kuid neis ei saa ilmekat pilti eelnevast ja järgnevast perioodist. Järelikult ei ole kellelgi põhjust väita, et ERMi näitust pole meile vaja. Samas töötab aga nimetatud väljapaneku vaataja alateadvus ikkagi mingil lainel, mis paneb just instseneeritud ekspositsiooni korral – nagu oli seda ERMi näituse dominantne osa – otsima pilguga ruumilist täiuslikkust (taustu, valgusrõhke vms). See oleks saavutatav professionaalse kunstnikutööga juhul, kui kunstnik on olnud näitust koostava meeskonna loovaks kaasaraajajaks idee väljakäimise esimesest hetkest alates. Narvas oli ERM jäänud selles osas poolele teele pidama ning kujunduslik punkt jäi panemata. Näitust vaadates oli hoomatav traditsiooniliste ERMi ajutiste näituste käekiri, mis põhineb rohkem algmaterjalil ja koostajate teadmistel, võimalusel kasutada alati häid tehnilisi ja kunstilisi abimaterjale ning soovil teha mitmekesise meetodikaga muuseumipedagoogilisi programme, kuid milleks ei suudeta aeg-ajalt panna kaasa rääkima keskkonda. Narva festivalilgi ootas kogu nimetatud positiivse kava realiseerimiseks ees siiski väike ja liigendamata näituseruum. Näiteks ristisuunaline pingirida eriprogrammide teostamiseks oleks võinud olla olematu. Selle funktsiooni oleks saanud orgaanilisemalt muu kujunduse hulka ära peita või vaateväljast eraldada.

Instseneeringu kasutamine mingi teema museoloogilisel interpreteerimisel toob alati endaga kaasa vaatajate eriarvamusi. On see ju üks kõige mõjusamaid vahendeid erineva publiku meeleliseks mõjutamiseks. ERMi näituse puhul saab esitus positiivselt manipuleerida kõigi

võimalike Eestimaa elanike gruppidega – hakkab toimima nostalgiline ja personaalne mingi perioodiga samastumine. Et ekspositsioonis oli suur osakaal nõukogude perioodilgi, annab see eriti hea võimaluse ka narvalaste eneseleidmiseks. Kahjuks jäi esindamata kaasaegne kool oma õpilaste ja moodsa koolimööbliga. Viimase kasutamisevõimalusi on tänapäeval juba üsna mitmel Eestimaa koolil, kuid siiski on uuest mööblist unistajaid tunduvalt rohkem.

Instseneeringu puhul peaks näituse koostajad valima, kas seda tahetakse teha nukkmannekeenide või elusate inimeste kaasabil. Esimesel juhul jäetakse külastaja ja ekspositsiooni vahele distants, teisel juhul on külastaja osalus lausa soovitatav. ERMi versioonis moodustus näitusest kompott nukukudest, sajandi alguse stiilis rietatud muuseumipedagoogist ja tänapäevastest külastajatest. Sattusin mingil hetkel näitusesaali täiesti üksinda ja sain nautida instseneeringu hõngu, meenutades oma esimesest klassist meelde jäänud lontis sukkadega lühikestes pükstes poisesi, koolivormi, mille valgete kraede puhtuse kontroll iga esmaspäeva esimese tunni programmi kuulus jne. Just sellel tegevusel tabasingi end nõudlevat alateadliku kujundusliku punkti järele. Mõne aja pärast ettevõtetud taaskülastus paiskas aga minu eelneva positiivse elamuse põrmuks – ruum kubises külastajatest-kollegidest, kelle vahelt lapsnukud väljagi ei paistnud. Kõik nurgas konutavalt pedagoogilt, kas ta on niisama saalivalvur või võiks ta mind millekski õpetadagi. Surusin end siis nõukogudeaegsesse koolipinki, et tsariaegse õpetaja juhendamisel lahendada eestiaegseid ülesandeid. Ruumilise distantsi ja piirde puudumine instseneeringu ja vaataja vahel muutis sisulise näituse vormiliselt täies ulatuses toimima hakkavaks pedagoogiliseks programmiks. Ennustan, et selleks ta ka jääb. Vaid vähestele on antud rõõmu nautida üksindust ja filosoferida, milline peaks ikkagi olema see puudu jäänud punkt.

Hiiumaa Muuseumi esikoht näitusega "Parandatud maailm" ei olnud Eesti Rahva Muuseumi ees mäekõrgune. Tean, et on küllalt neidki, kes oleksid näitused vastupidi järjestanud. Žürii tunnustas siiski teema üllatuslikkust ja humoorikat teostust. Tegemist oli ka tänapäeval väga vajaliku probleemi tõstatamisega. Toimub ju kaasajal totaalne ajupesuhügieenivahendite ja tarbijalikkuse juurutamiseks – kõik vana tuleb asendada uuega. Näitus pakkus sellele ideele alternatiivi.

Narva esindajad rõhutasid positiivselt sedagi, et vastava stendi vahendusel pakuti narvalastele siiski ka Hiiumaaga tutvumise võimalust. Viimane tunnistab veelkord, et tegelikkuses oleks Narva publiku väga vajanud kõigi maakonnamuuseumide statuudikohaseid näitusi.

Hiiumaa võistutöö üllatuslikkus ei seisnenud mitte üksnes teema püstituses, vaid ka neis tahkudes, mida kõike peeti vajalikuks selle raames käsitleda. Nii kuulusid ühte komplekti parandatud riided, töö- ja tarberiistad jm tavamõtlemisega ühte ritta paigutatavad asjad, aga siis... ka parandamisele kuulunud maailmad oma parandajate kaudu (Marx, Engels, Lenin, Hitler, Gorbatšov). Üleüldisele humoorikale teemakogumile lihas muheda vormistus – näiteks telgist väljaulatuvad jalad parandatud villaste sokkidega. Kindlasti pakub nooremale külastajaskonnale huvitavat tõdemust fakt, et kunagi on olnud isegi nukukudel kliinikud.

Muidugi oli Hiiumaa suurimaks miinuseks materjali ülepaisutus. Mõne aspekti ärajätmine ei oleks tervikut kuidagi kahjustanud, sest sel teemal terviku moodustamine ongi üsna võimatu. Kui hakata pikemalt mõtlema, leiaks kindlasti x hulga tahke, mida kõike võiks näituse täiendamiseks kasutada. Samas ei oleks õiglane pidada näitust üksnes hiidlastikuks koeruseks. Ühte ideelist plussi ma juba mainisin. Väga tugevaks küljeks loen aga ka seda, et see ajutine näitus annab põhjuse lõputuks muuseumi uuestikülastamiseks. Esiteks seepärast, et vaevalt jõuaks ühe külastuse jooksul kõiki esitatud nüansse tähelepanelikult vaadata ja meelde jätta. See näitus on nii tervikuna kui osade kaupa (lausa eseme kaupa) vaadeldav. Teiseks seepärast, et tegelikkuses on parandamise teemal mitmekülgne didaktiline taust: ta tekitab huvi, kuidas võis ese originaalis välja näha, milliseid võtteid on parandamiseks võimalik kasutada, millise tulemuse võib saavutada, milline võis olla parandamisele sundiva fakti sotsiaalne põhjus, mida oleks nähtust nii ideeliselt kui tehniliselt õppida jne, jne. Samas on tegemist didaktikaga, mis ei suru end peale, mis ei vaja aktiivset selektust ning millest võib soovi korral üldse loobuda, sest vaataja võib rahulduda ka lihtsalt rõõmsast meeleolust, mida vähemalt minu isikliku arvamuse kohaselt teenitult võitnud näitus kindlasti annab.

Lõpetuseks tuleks peatuda ka preemiata jäänud Tartu Ülikooli Ajaloomuuseumi näitusel "Mõõta inimest".

Tegemist oli mininäitusega, mis oli koostatud väga huvitavatest esemetest. Kindlasti võivad vastava eriala spetsialistid taolise esemekomplekti omamist-säilimist kadestada ning kahtlemata oleks antropoloogiaüliõpilastel huvitav kuulata akadeemilist loengut rassiteooriatest, mille illustreerimiseks need esemed kõige paremini sobivad. Museoloogias on aga omad reeglid ja metoodika. Narvas esitatud kujul kuulus TÜ Ajaloomuuseumi väljapanek traditsioonilisse valdkonda üldpealkirjaga "Meil on esemed, me tahame neid näidata!". Mina tahaksin sellele põhjusele ebaviisakalt vastata, mis see minu asi peaks olema! Tahan väita, et näitus ei toiminud näitusena, samas oleks vähimagi pingutuse korral võinud saada väga hea tulemus. Seinal kirjas olnud sissejuhatus tõstatas huvitavaid probleeme, kuid esemed ei hakanud rääkima ja vastuste saamiseks oleks vähemasti minul olnud ilmselt vaja teistsugust haridust (oletan, et ajaloolase asemel ehk meedikü või antropoloogi oma?). Muidugi, oli neid kolleege, kes väitsid, et nad said väga hästi aru õudustundest, mida esitatud mõõtmisvahendid diskrimineerimist võimaldavate näitajate fikseerijana tekitasid. Mina aga oleksin tahtnud lihtlabasest põnevustundest ajendatuna teada, millised need valed näidud siis ikkagi on, kuidas mõõtmisi teostati jne, jne. Usun, et oleksin saanud tunduvalt tugevama õudustunde, kui riilutele oleks pandud ritta kirurgi igapäevased töövahendid ja pealkirjastatud need siis tavalisele koduperenaiselegi arusaadavaks, tõeliseks hirmuteemaks – nende riistadega tehtigi koonduslaagrites inimeste.

On kurb, et TÜ Ajaloomuuseum seekord nii ülejala esitusega välja tuli. Mäletan ju siiani nende toredat etteastet esimesel Narva festivalil. See annabki aga alust lootusele, et Tartu kolleegid järgmisel korral jälle millegi positiivsega soovivad üllatada.

Kokkuvõtteks tahan tänada Narva linnavalitsust ja Narva Linnamuuseumi nende erakordse ettevõtmise ja väga hea organiseerimise eest. Kõigile teistele Eesti muuseumidele paneksin aga südamele, et nad ei annaks oma esinemissoovi puudumisega põhjust nii vajaliku ürituse ärajätmiseks. On ju teada tõsiasi, et oma kodumuuseumis korraldame me kõik aasta jooksul mitmeid näitusi. Kas ei võiks siis tõelise kultuurisündmuse nimel ja lugupidamisest nii külalis- kui ka Narva publiku vastu planeerida oma muuseumisse ühe näituse vähem ning luua see

hoopis festivali tarbeks. Sel juhul ei peaks ekspositsiooni koostajad-autorid olema kinni senitehtu kammitsais, nad saaksid luua väljapaneku vastavalt kohapealsetele tingimustele ja värskete inspiratsioonile ning oskaksid selgemini arvestada külastajaga, kellele väljapanek mitme kuu jooksul paratamatult adresseerituks jääb. Ka muuseumide aastaeelarvet silmas pidades ei peaks direktorid sel juhul halama mingi ettenägematu või täiendava rahalise koormuse pärast.

Saagem kindlasti uuesti Narvas kokku 2001. aasta septembris!

On September 25, 2000, the third festival of Estonian museums took place in Narva. Once again, the competition between temporary exhibitions of our museums was the most expected event of this festival.

This year, there also was a common topic given to the museums – the most important event or person in my home neighbourhood in 20th century. Unfortunately, only the Museum of Iisaku and the Home Museum of Oskar Luts had come with thematic exhibitions. In order to get more participants in the competition, the Hiiumaa Museum, the Estonian National Museum and the Tartu University History Museum were also allowed to lay out their exhibitions.

The jury decided, therefore, to evaluate the exhibitions according to their actual level and not to proceed from how one had kept on the given topic. The first prize was awarded to the Hiiumaa Museum, the second prize to the Estonian National Museum and the third prize to both the Museum of Iisaku and the Home Museum of Oskar Luts.

The display of the Museum of Iisaku was dedicated to the memory and introduction of a local great man R. Th. Hansen. To the public, Hansen is familiar, in the first place, as a composer of the poem 'Mother's heart' of L. Koidula. The display was formed as a traditional personal exhibition being rather correct by its realization; yet, due to limited innovatoriness, it seemed to present little interest for a larger circle of visitors. The readability of decorative texts and the use of the video were not satisfying, either.

According to the Home Museum of Oskar Luts, the most important event in the 20th century was the Luts's novel 'Kevade' ('The Spring'). Different theatre versions, publications and decorative appearances were introduced on colour stands, with help of video and artefacts put into glass cases. The display

stayed traditional and it suits well to improve the literature lessons of our schools.

The Estonian National Museum introduced the Estonian school through the 20th century. For that purpose, the staging with dollies was used. Some audio-visual equipment and glass-cases were also taken into use and the whole display was complemented with a pedagogical program. As there was no distance between the display and a visitor foreseen, the display itself will act as a pedagogical program for visiting groups. In doing so, the display will lose its visual impact. One would also expect a better usage of the possibilities that the particular room could offer.

The exhibition of the Hiiumaa Museum fascinated, first of all, with its surprising idea ('The Renovated World') and humorous realization. Together with repaired or mended things there also were the reformers of the world presented (like Marx, Engels, Lenin, Hitler and Gorbachow). The display offers a good alternative to the modern one-day-mentality and shows many didactic possibilities. The deficiency of this display was an overbidding with presented materials.

The Tartu University History Museum presented very interesting materials which once had been used for comparisons of races with each other. Unfortunately, the display did not act in an understandable way for the visitors, it stayed just only an exhibition of things.

The Narva festival of museums is an event which certainly has to be continued because there is much to learn for every museologist.

25 сентября 2000 Эстонские музеи собрались в Нарву на III фестиваль музеев. Наинтереснейшей частью мероприятия было соревнование выставок разных музеев.

В этом году у фестиваля была общая тема – важнейшее событие 20 века в окружности. К сожалению по теме выступил только музей Ийзаку и мемориальный музей О. Лутса. Чтобы не отменить фестиваль по причине малого присутствия, были приглашены и выставки из Хийумааского музея, Эстонского национального музея и из Музея истории Тартуского университета.

Жюри решило оценить выставки по их музеологическому уровню, а не по теме. Так получил I премию Хийумааский музей, II премию Эстонский национальный музей и III премию поделили между собой музей Ийзаку и Мемориальный музей О. Лутса.

Ийзакский музей представил знаменитого культурного деятеля из Ийзаку Р. Т. Хансена. Р. Т. Хансен написал мелодию к знаменитому стихотворению Л. Койдулы "Сердце матери". Выставка была оформлена традиционной выставкой персоны, которая была сделана корректно, но которая осталась из-за малого новшества малоинтересной для более широких слоев посетителей. Художественно оформленные тексты было трудно читать и видео было использовано неудачно.

Музей О. Лутса считал важным событием века книгу "Весна". Стенды, витрины и видео представили на выставке книгу "Весна" и различные художественные, театральные и издательские версии книги. Так осталась и эта выставка традиционной,

которая дополняла школьные уроки литературы.

Эстонский национальный музей знакомил эстонскую школу в течении века. Была использована инсценировка при помощи кукл-маннекенов, это дополняли аудио-визуальная техника, витрины и педагогическая программа. При посещаемости групп будет выставка действовать как педагогическая программа, так как между зрителем и экспозицией не была оставлена дистанция. Таким образом выставка теряет своё визуальное влияние. Хотелось бы увидеть и более удачный диалог выставки с окружающей средой помещения.

Выставка Хийумааского музея "Исправленный мир" поразила изумительной идеей и юмористическим оформлением. Вместе с починенными

вещами были выставлены и поправили мира (Маркс, Энгельс, Ленин, Гитлер, Горбачёв). Выставка предлагает альтернативу сегодняшнему менталитету одного дня и много дидактических возможностей. Негативным можно считать слишком большое число выставленного материала в маленьком помещении.

Исторический музей Тартуского университета выставил интересные вещи, которые были когда-то использованы для мерки человеческих рас. К сожалению выставка не сработала для посетителя и осталась только выставкой неясных вещей.

Фестиваль музеев в Нарве – мероприятие, которое надо обязательно организовывать ежегодно. Сотрудникам музея тут есть чему поучиться.

Mõeldes olnud ja tulevastele muuseumifestivalidele Narvas

Ülle Kruus

Eesti muuseumide enesereflekteerimiseks ellukutsutud muuseumide festival, mis on toimunud tänu Narva linnavalitsuse ja Narva Muuseumi algatusele ning Eesti Muuseumiühingu toetusele, on käesolevaks ajaks tõestanud oma vajalikkust nii algatajatele kui ka osalejatele.

Ilmselt loodame me kõik, et festival jääb regulaarseks ürituseks ja igal sügisel leiame eest Eestimaa erinevate muuseumide kogudest komplekteeritud eripalgelisi näitusi ning meil on septembrikuu viimasel esmaspäeval taas põhjust kohtuda Narva Hermannini kindluses.

Usun, et mitmed meist on mõelnud sellegi üle, kui oluline on taolise muuseumiprofessionaale puudutava ürituse seamine areng ja kolleegide vahel sisuliste diskussioonide tekkimise võimalus. Tegutsesime hetkel ühes kultuurisfääri marginaalsemas valdkonnas, kuid meie töö tasemest sõltub Eesti ühiskonnas nii mõndagi. Oma rahvusliku kultuurivaramu tõelist rikkust, selle mitmekesisust ja potentsiaali ei ole me kahjuks ikka veel suutnud ühiskonnas piisavalt teadvustada

da. Ilmselt ei ole rahanappus ainus probleem, vahest peaksime ka ise oma ideede realiseerimisel ja rahastamisaotlustes olema aktiivsemad ja avatumad, suutma mõista teiste valdkondade esindajate erinevat informeerituse astet.

Loodan väga, et toimunud festivalide põhjal usaldab Narva linnavalitsus Eesti museolooge ning julgeb järgmisel aastal pikendada üritust kahele päevale. Siis oleks võimalik planeerida sisukas ettekandepäev koos õhtuste vestlusringide ja teemaarendustega, saaksime rahulikult analüüsida väljapanekuid, defineerida ühiselt kompleksset mõistet "näitus". See aitaks vältida erinevate seisukohtade tõlgendamist solvanguna, leida ajurünnaku ja ühise mõttetöö tulemusel uusi väljakutseid kõigi Eesti muuseumide töö edendamiseks.

Igasuguse loomingu arvustamisel on hindajad paratamatult subjektiivsed, kinni oma senises professionaalses kogemuses, tihti ka eelarvamustes. Ka kuraatori töös põimub teaduslik täpsus loomingulise fantaasiaga. Alati on aga võimalik kokku leppida hindamise kriteeriumides

ja sõnastada paremini festivali žürii töö aluseks olev statuut. Sel juhul mõistaksime üksteist täpsemalt.

Kuna olen seni osalenud kõigi toimunud festivalide žüriides, võin öelda, et iga kord on olnud tööd teha erakordselt raske, sest heade näituste tegemiseks on väga erinevaid teid. Mitte kunagi ei ole aga arutelu olnud kolleegide tegemisi alavääristav. Alati on põnevaid ideid märgatud ja püütud mõista muuseumide erinevaid rahalisi võimalusi. Positiivsete arengute esiletoomise kõrval peame märkama ka vajakajäämisi, suutma sisse elada oletatava näitusekülastaja rolli. Vaatajail puudub akadeemiline ettevalmistus, neil ei ole tavaliselt kuigivõrd eelteadmisi ajaloo, kunstist, etnoloogiast. Esimesest muuseumist saadud muljest sõltuvad tihedalt edaspidised näitusekülastused ja huvi muuseumi tegemiste vastu. Meie missioon ja vastutus ühiskonnas on erakordselt suur.

Loodan kogu südamest, et võimalikult paljud muuseumid võtavad osa 2001. aasta festivalist ja planeerivad selle finantseerimise ka oma eelarvesse. Vastasel juhul ei ole reaalne, et eksponeeritavad näitused esindaksid nii uurimuslikust kui ka visuaalse esteetika vaatepunktist selle ajahetke muuseumikultuuri parimat taset.

Usutavasti vajame me kõik Narva näituste festivali traditsiooni jätkamist.

Edu selleks!

Ülle Kruus on Adamson-Ericu Muuseumi direktor.

The next in turn Museum Festival in Narva, arranged by Museum of Narva and Narva's City Government and supported by Museum Association of Estonia showed the necessity of such undertakings concerning the questions of museum theory and practice for both arrangers and participators. Now it is obvious that we need a two-day festival instead of one-day to organize series of papers with a great deal of matter, following discussion and further explication of important theoretical themes and analysing the expositions. It would be needful to discuss for example such a complex idea as "EXHIBITION".

It was very difficult for the jury to make decisions, because there are many different ways to make a good exhibition. The jury tried to mark out all innovations and interesting ideas and even critic was

of positive meaning. Hopefully the tradition of Museum Festivals will be continued and more museums will participate in it in 2001. It is necessary to consider the financing of this exposition in museums budget if one wants to make the exhibitions adequate to present scientific and aesthetic standards.

Очередной фестиваль музеев, проведенный в Нарве благодаря инициативе Нарвского музея и Нарвской городской управы при поддержке Союза Музеев, показал как организаторам, так и участникам необходимость и полезность подобных мероприятий, поднимающих общие теоретические вопросы и проблемы музеев в Эстонии. Результаты фестиваля показали также, что в будущем необходимо продлить их на два дня, чтобы иметь

возможность для содержательных докладов с последующим обсуждением и развитием животрепещущих тем и спокойного анализа экспозиций.

Принятие решений было чрезвычайно сложным для жюри, поскольку существует много разных способов и путей организации хорошей выставки. Жюри старалось отметить все новшества и интересные идеи, и даже критика носила конструктивный характер и отнюдь не имела цели задеть или обидеть кого-либо. Остаётся надеяться, что в 2001 г. в фестивале музеев примет участие как можно больше музеев уже более подготовленными, что означает учтении расходов по организации фестивальной экспозиции в бюджете следующего года.

Kuhu lähed, Narva festival?

Maruta Varrak

Hädasti on vaja Eesti muuseumi-elu tähtsündmust, mis aktiveeriks tegijaid, julgustaks ja õpetaks uusi ideid ellu viima ning näitaks midagi head ka puust ette.

Selliseks sündmuseks oleks võinud kujuneda Narva festival, millel linnavõimude toetus olemas. Algul näis see selles suunas ka minevat. Praegu aga on näituste saamisega suuri probleeme ja ürituste tase kipub langema. Et head algatust mitte põhja lasta, peame selgeks tegema, kuidas siis ikkagi edasi minna. Kuidas päeva (või kaks päeva?) planeerida ja millega aega täita? Kas on õige panna kõiki muuseume ühes kaalus võistleva (nt Iisaku Muuseum ja Eesti Rahva Muuseum)? Kas anda teema või mitte? Küsida võiks veel palju.

Kindlasti ei tohiks aga nii juhtuda nagu tänavu. Ei õnnestunudki aru saada, kas väljakuulutatud teemast "Tähtsündmus kodukandi ajaloo" tuleb kinni pidada või mitte ja kui tingimusi vahepeal muudeti, kas siis kõiki osavõtjaid ka teavitati.

Võistlejaid ei saa seada erinevasse

lähtepositsiooni. Žüriil peaksid olema kindlad hindamisreeglid ja otsusest võiks selguda, missugune siis ikkagi on näituse tänapäevane trend.

Narva linn oli koostanud küll omad hindamislused, aga museoloogia seisukohalt oleks tulnud neid natuke täiendada. Ehk peaksime kirja panema mõned märksõnad, mida hindamisel aluseks võtta (idee kandvus, atraktiivsus, informatsiooni kättesaadavus, erinevate tasandite tekstid, tehnilised vahendid ja nende kasutamise põhjendatus, ruumikasutus, lavastuste teostus jne)? Ehk olekski õigem teemad ette anda. Sellela võrdsustuksid lähtepositsioonid ja tulemus sõltuks tegijate nutikusest.

Teemad iseenesest võiksid rohkem loomingulisust pakkuda. Olgu järgmise festivali teemaks näiteks KOHTUMISED või LAHKUMISED või AEG või SÕDA või AKEN või...

Arvan, et viis näitust korraga on liiga palju. Piisaks kolmest. Osalevate muuseumide järjekord võiks olla juba mitu aastat ette planeeritud. Nii tagataks osavõtmise kindlus, laieneks tegijate ring

ning kaoks mõttetu tõmblemine. Koos esinemas tahaks näha võrdsemaid tegijaid. Selgemalt öelduna tähendab see, et muuseumi võiks grupeerida.

Et üritust tõesti tähtsündmuseks muuta, oleks vaja lisaks Narvale ka kultuuriministeeriumi rahalist tuge. Kui osavõttu saab paar aastat ette planeerida, võib selleks ka kindlad rahasummad eraldada ja siis on võimalik teha näitust spetsiaalselt festivali jaoks. Paljudel ei ole praegu võimalik festivalist osa võtta, sest see nõuab suuri kulutusi.

Aga nüüd 2000. aasta septembrifestivali näitustest.

Näituste tase oli niivõrd erinev, et nende hindamine "ühes kaalus" oli peaaegu võimatu ja vist ka mõttetu. Tegelikult oli ju nii, et igati väga head näitused "Parandatud maailm" ja "Oh kooliaeg, oh..." väärivad tõesti auhinda ning äramärkimist. Nendest väljapanekutest on palju õppida. Just nii tulebki näitusetööd teha. Sellisel töötaval ka Põhjamaade ja Euroopa ärksamad muuseumid.

ERMi näitus "Oh kooliaeg, oh..." pakkus külastajale mitmetasandilist informatsiooni ja põnevat kaasalöömist (koolitunnis osalemine, riiete proovimine). Ekspositsioon oli meeldivalt dünaamiline. Hästi valitud helitaust lausa kutsus näitusesaali sisse kiikama. Eksponaatide valik oli väga hea.

Hiiu- ja Muuseumi näitus "Parandatud maailm" oli staatilisem. Pearõhk oli suurel hulgal parandatud asjadel, mis olid

♦ Parandatud asju Hiiu- ja Muuseumi näituselt
♦ Mended objects from the exhibition at the Hiiu- ja Muuseum
♦ Исправленные вещи на выставке Хийумааского музея

nutikalt ja humoorikalt grupeeritud. Lavastused olid head, elavdasid väljapanekut ja toetasid ideed. Ruum oli hästi ära kasutatud. Ka siin oli külastajal lubatud osaleda – proovida kätt sokkide-sukkade parandamisel. Seekord pani žürii esi-

kohale "Parandatud maailma".

Tartu Ülikooli Ajaloomuuseumi näitusel oli paljulubav pealkiri "Mõõta inimest...", aga väljapanek ise oli liiga akadeemiline. Idee ei kandnud ennast välja, eksponaadid jäid tummaks.

Augutäitja muljeid Narva festivalilt

Anu Järs, Ellen Värv

Oleme kahel korral, esimesel ja kolmandal aastal, näitusega Narvas muuseumide festivalil käinud. Mõlemal korral "augutäitjana", korraldajate kutsel pärast ametlikku registreerimistähtaega. Esimesel aastal oli oma osa uudishimul, soovil näha tundmatut linna ja teha näitust uues kohas, viimasel korral tundel, et Narva Muuseum tõesti ootab näitust.

Nüüd on näitus Narvast tagasi toodud, aga vaikselt kummitab mõte, kas ja kellele on Narva festivali vaja. Narvalastele? Kindlasti. Kuigi sama hästi võiks Narva Muuseum neid näitusi lihtsalt Narva kutsuda, ilma end festivali korraldamisega vaevamata. Mis kasu saavad festivalist muuseumitöötajad peale preemia, mida parimatele tegijatele antakse? Julgeks väita, et tegemist on eelkõige seltskondliku sündmusega ning festivali võimalused on

jäänud suuresti kasutamata. Meie meelest võiks kasutada juhust, et korraga on ühes kohas niipalju näitusi, ning nendele keskendudagi. Seni on näituste arutelu piirunud žürii esimehe sõnavõtuga ja vestlustega kuliiside taga. Suur tänu žürii liikmetele, kes ajakirjas "Muuseum" näituste kohta arvamust avaldavad, kuigi elavat arutelu need ei asenda.

Praegu ei jää näituste vaatamiseks ja aruteluks ega ka žürii tööks õieti aegagi. Tuleva aasta festival on otsustatud korraldada kahepäevaseks. See loob paremad võimalused sisuliseks tööks. Näituste hindamisel ja analüüsil võiks kasutada ankeete, mille alusel näitusi hinnatakse eri aspektidest (teema/kontseptsioon, teaduslik, kunstiline ja tehniline teostus, ülesehitus, eksponeerimine, tehnoloogia, säilitustingimused, infovahendid, töö külastajatega). Näituse juppideks lammuta-

Iisaku Muuseumi ja O. Lutsu Muuseumi väljapanekud "Robert Theodor Hansen" ning "Kevade" – sajandi suursündmus" olid õigupoolest "fuajeenäitused". Niisugustel näitustel ei peaks olema asja festivalile. Kui nad aga siiski kodunt välja tuuakse, siis peab nende nägu ka natuke kohendama. Mõlemal näitusel oli palju teksti ja palju pilte. Soovitav oleks vahet teha peateksti ning teise (kolmanda) tasandi teksti vahel ja need erinevate šriftide ning värvidega eristada. Igava planšetitausta võiks asendada mõne asjakohase fotosuurendusega. Tähtsamad fotod vajaksid suurendamist jne. Natuke töödeldud, ei mõjuks need väljapanekud enam nii seinalehelikult. Praegusel kujul oli ka video kasutegur väike. Eriti lohiseid sündmused Iisaku videol. Usun, et oma kodus oli selle mõju teine.

Häid ideenäitusi on meie muuseumides veel vähe. Tehkem neid rohkem! Nii õpime palju, vabaneme vanadest mallidest ja jõuame varsti ka Euroopasse.

Maruta Varrak on Tallinna Linnamuuseumi direktor.

mine suunaks tähelepanu mitmetele asjadele, millest muidu võib-olla mööda vaataks, see lihtsustaks eripalgeliste näituste analüüsimist, luues aluse nende vähegi sarnasele hindamisele. Miks mitte üle vaadata antavad preemiad: tuua välja parim idee, teostus, parima programmiga näitus jne. Selline hindamissüsteem aitaks konkureerida väiksematelgi muuseumidel, kus ideid jagub, kuid vahendeid napib. Elevust lisaks ka kolleegide soosiku valimine.

Kui palju me tunne publikut, kellele näitusi teeme? Võiks paluda Narva Muuseumi töötajatel rääkida eelmise aasta näituste retseptsioonist ning miks mitte selgitada külastajate lemmik.

Temaatiline festival oleks põnevam, kuigi see on seotud suurema riskiga. Festivalil võiksid osaleda originaalnäitused, mitte need, mis on juba mujal eksponeeritud. Lisaks festivalile võiks muuseumiühing kaaluda "aasta näituse" valimist (nagu vist kord ka tehti), siis pandaks kaalukausile muuseumide "aastatoodang".

Anu Järs on Eesti Rahva Muuseumi juhtteadur.

Ellen Värv on Eesti Rahva Muuseumi teadur-kuraator.

Esimesed kuud väliskunstimuuseumi

Kadi Polli

Eesti Kunstimuuseum avas 22. juulil 2000 värskest renoveeritud Kadrioru lossis uue filiaali – väliskunstimuuseumi. Kolme kuu jooksul on Kadrioru loss jõudnud vastu võtta enam kui 45 000 külastajat, sealhulgas 574 juhitud ekskursiooni. Siinkohal olekski ehk juba aeg lühidalt tutvustada uue muuseumi tegevust, mis avamisyärgses publikumenus on eelkõige suunatud just võimalikult mitmekülgsele ekskursiooniteenuse pakkumisele, esimeste muusika- ja loengusarjade käivitamisele, suhtlusele turismifirmadega, mitmekeelsete seinatekstide ja peagi loodetavasti ka muuseumijuhikoostamisele. Kõik see aitaks kaasa Kadrioru lossi avatud ja külastajaterohkele toimimisele väliskunstimuuseumina ning annaks kunstiteadlastele-kuraatoritele tulevikus enam aega keskenduda teadus- ja näituseprojektidele. Nii on koos Eesti Kunstimuuseumi pedagoogikakeskusega SIKSAK vabatahtlikke muuseumitöösse kaasates algust tehtud temaatiliste kunstitundidega lasteaija- ja algkoolilastele; korra kuus kuuleb Kadrioru lossi peasalis kontserdiga ühendatult pikemaidselitusi mõne eksponeeritava kunstiteose kohta.

Praegune külastusintensiivsus, päevad, mil ekskursioonide arv ulatub üle kahekümne, on viie teadustöötajaga muuseumile võimetekohased vaid tänu enne maja avamist läbi viidud muuseumi-õppide koolitusele. 2000. aasta kevadel alustatud koolituskursuse tulemusena on muuseumil nüüd kasutada kümme tublimat, kes on erinevates keeltes valmis omandatud teadmisi Kadrioru lossi ajaloo, väliskunstimuuseumi kollektsooni kujunemisest ning ekspositsioonist jagama nii huvilistele Eestist kui ka välisriikidele. Väliskunstimuuseumi õppideks pürgijaid oli ja on ka praegu, uute kursuste ootuses, rõõmustavalt palju. Nii sai järgnevat talveks kavandatud kahe erineva suunitlusega koolitus: ühelt poolt lühikursused atesteeritud linnagiididele, kes seejärel nn rohelise kaardi omanikena turismigruppe lossi tooksid, ja teisalt taas

pikema kestvusega kursused kõigile huvilistele, kellest tublimatest töödandjaks saaks muuseum.

See giidõppeks kokku tulnud, väliskunstimuuseumi ümber koondunud kunstisõprade ring toimib omamoodi lakmuspaberina Eesti ühiskonna puudulikkust kunsti- ja muuseumiharidusest olukorras, kus uuema väliskunsti vallas ei ole peaaegu kunagi püsiväljapanekut olnud. See on terve põlvkonna jagu noori, ka kunstiteadlasi, kellele on puudunud ülevaade Eestis asuvatest maailma kunstiväärtustest, siinsete kunstikollektsoonide käekäigust. Ise selgelt seda hariduslikku lünka Eestis tajudes, on nukker kuulda ajakirjanduses ja ka käesolevas väljaandes kõlanud enesekindlat kriitikanooti Eesti Kunstimuuseumi väliskunsti kogu taseme kohta, mis justkui ei vääriks Kadrioru lossi.

Väliskunstimuuseumi vajalikkus Eestis jaoks, Kadrioru lossi kohandamise otsustarbekus väliskunstimuuseumiks – need oleksid küsimused, millele kolm kuud avatud Kadrioru loss/väliskunstimuuseum juba praegu vastu seista ja vastata suudab. Loomulikult on väliskunstimuuseumi kogudes, st suurimas ja olulisimas väliskunsti kollektsoonis Eestis, ka palju “keskpärast” kunsti. Eesti Vabariik oma väiksuses ongi ehk tervikuna “keskpärane” kui mitte lausa “ebaoluline”. Siiski jagub Kadrioru lossi väljapanekusse töid ja kunstnikunimesid, millest möödavaatamine demonstreerib vaid sedasama väliskunstimuuseumi puudusest tekkinud hariduslikku lünka. P. Brueghel noorem, F. Pourbus, B. van der Helst, A. van Ostade, J. G. Cuyp, L. Cranach vanema töökoda, A. Graff, A. Kauffmann, D. G. Levitski, I. I. Šiškin, I. K. Aivazovski, I. J. Repin, O. Dix, P. Klee, E. Nolde, K. Kollwitz jt oleksid ehk esmased, keda respektseeritud nimestest kohe tahaks välja hüüda. Väliskunstimuuseumi kogu ja praegune püsiekspositsioon on aus illustratsioon, peegel meie ajaloo – ja selles kontekstis tuleks neid ka hinnata ja tõlgendada. Oma jäljed on

siin 19. sajandi kunstieelistustest, Kunstikaitse toimkondade tänuväärsust tegevusest, noore Eesti Vabariigi tõhusast osutpoliitikast, kingitustest. Samavõrra on mahasalgamatud baltisakslaste väljaränust tingitud lüngad, II maailmasõja aegsed kaod jne. Ka sõjajärgne aeg on väliskunsti osas täiendusi toonud, mitmete Lääne-Euroopa meistrite tööde kõrval üleliidulise jaotuse korras vene kunsti, mida Kadrioru lossis demonstreerib nii merepoolse lossitiiva ülemine korrus kui ka esimene ajutine näitus “Vene XX sajandi alguse kunst”.

Kadrioru lossi/väliskunstimuuseumi tegevusspetsiifika – Euroopa kunsti tutvustamine Eestis, oma kollektsooni kaudu pilguheitmine erinevatele koolkondadele, nende suhestumisele omavahel, žanride ja süžeede rikkusele – on silmnähtavalt nõutud Eesti praegusel muuseumimaastikul. Restaureeritud ja kaasaegeks muuseumiks muudetud Kadrioru loss on uhke arhitektuurne keskkond andmaks õhku, ruumi ja klantsi vanema kunsti väljapanekule, mis omalt poolt lisab Kadrioru interjööri magusat lossilikkust. See on nauditav koostöö Eesti muuseumikülastajale ja samas paljutöötav pinnas muuseumi kunstiteadlastele, kujundamaks Kadrioru lossi laia tegevus- ja suhtlusringiga ning rahvusvaheliste teaduskontaktidega kunstikeskuseks Eestis.

Loomulikult ei lähe uue muuseumi käimalükkamine valutult. Et praegune suur külastatavus ei jääks ajutiseks, peab väliskunstimuuseum keskenduma sisulisele tööle oma kogude tutvustamisel, eksponeerimisel, välisnäituste ja teaduskontaktide leidmisel. Seda mõistavad ja selle nimel tegutsevad nii väliskunstimuuseumi töötajad kui Eesti Kunstimuuseumi tervikuna.

Kadi Polli on väliskunstimuuseumi maalikogu kuraator.

On July 22, 2000 the Art Museum of Estonia opened a new branch in Kadrioru Palace, the Foreign Art Museum. Over 45,000 people, including 574 guided tours have visited it in 3 months. The main activities of the new museum at present focus at offering various guided tours, arranging concert and lecture series, museum pedagogics, training museum guides and preparing publications that would introduce the museum to the broader public. The Foreign Art Museum gives for the first time an overview of world art treasures in Estonia, thus filling

a gap in the education of art history. The exposition includes works by such noteworthy artists as P. Brueghel the Younger, F. Pourbus, B. van der Helst, A. van Ostade, J. G. Cuyp, the workshop of L. Cranach the Elder, A. Graff, A. Kauffmann, D. G. Levitski, I. I. Shishkin, I. K. Aivazovski, I. J. Repin, O. Dix, P. Klee, E. Nolde, K. Kollwitz a.o. The collections and expositions of the Foreign Art Museum illustrate the history of their formation, artistic preferences in the 19th century, the activities of the committees of Art Protection at the beginning of 20th century and the policy of buying art in the Estonian Republic. The specific activities of the Kadrioru Palace – the Foreign Art Museum is the introduction of European art in Estonia, being at the same time also a function much in demand in present-day museum situation in Estonia. The visitors can enjoy the Kadrioru Palace that has been turned into a modern museum. At the same time the museum which intends to develop into a research center with broad circle of contacts, is a promising field of work for the art historians.

22 июля 2000 г. в отреставрированном дворце Кадриорг состоялось открытие Музея зарубежного искусства – нового филиала Художественного музея Эстонии. За три месяца после открытия музей принял более 45 000 посетителей, в том

♦ Artikli autor näitust üles panemas
♦ Author of the article by the work
♦ Автор статьи

Fotod Stanislav Stepaško

числе 574 экскурсионные группы. На первом этапе основной деятельностью музея остаётся ознакомительно-образовательная работа, проведение экскурсий, организация лекций-концертов и прочих мероприятий из области музейной педагогики, ориентированных как на взрослых, так и на детей. Справиться с потоком посетителей пяти научным сотрудникам помогают получившие на месте выучку гиды. Подобные курсы обучения экскурсоводов планируется

продолжать и в дальнейшем. Основная функция Музея зарубежного искусства – это ознакомление публики с имеющимися в Эстонии произведениями европейского и русского искусства и тем самым восполнение пробела в здешнем художественном образовании, обусловленного долгим отсутствием местной коллекции, знакомящей с различными стилями, течениями и школами зарубежного искусства. Коллекция музея, не смотря на обвинения в “незначительности”, представляет, несомненно, интерес, хотя бы и исторический, поскольку отражает историю её создания, художественные предпочтения и закупочную политику молодого Эстонского государства. Гармоничное сочетание парадных дворцовых интерьеров с произведениями знаменитых художников даёт основание полагать, что из дворца Кадриорг сложится многофункциональный художественный центр с широкими международными научными связями, представляющий интерес как для посетителей, так и для научных исследователей.

Kuidas me täiesti vabatahtlikult näitust tegime

Liivi Erala
Marju Metsman

Näitust "Leer läbi aegade" sai Väike-Maarja Muuseumis uudistada 2000. aasta juunist septembrini.

Vabast tahtest ja seltsimisest. Vabatahtlikult tähendab, et meie näituse koostajatena pole sugugi koolitajad ajaloolased ega ka muuseumi ametlikud palgalised, vaid muuseumipisikuga inimesed tänavalt. Väike-Maarja muuseumi näituste katsekamber on just paras paik taoliste pisikute raviks ehk oma ideede elustamiseks.

Oma vahel nimetame end Mitteametlikuks Väike-Maarja Muuseumi Sõprade Seltsiks. Kas taoline ühine tegutsemine kulgeb ametliku seltsi raames või ise-

kõik need leidsid pärast mõningast ajuraginat ja meisterdamist oma koha, lisaks muuseumi varasalvest mõni mööblitükk ja muud nipet-näpet. Näiteks sobisid kaks nõukogude päritolu spordikarikat suurepäraselt asendama armulauasümbolikat.

Et näituse nägu lõpuks nõnda minevikuromantiline sai, ei tähenda siiski, et leer pelk nostalgitsemine oleks. Ta kestab ja toimib, vaatamata vahepealsete sovetiaastate hõredale järjepidevusele ja nn võsaleeride – noorte suvepäevade korraldamisele. Loodame siiralt, et näitusega sai kohalik kultuurielu täiendust.

tahtsi, polegi vahet põhiline. Ühine vaimsus on see, mis asju liikvele lükkab ja koos hoiab. Vaimsust kas on või pole. Kunstlikult teda ei tekita.

Näitusest. Leeriteema ei tulnud niisama uisapäisa, vaid elust enesest. Ise samal ajal leeris käies olime n-ö teemas sees, justkui leerinäituse elavad eksponeeridid.

Kohalikus vallalehes ilmunud üleskutse peale kogunes lahetelt kaaskodanikelt kokku kenake hulk nii uuemat kui vanemat materjali leeri kohta, lisa saime muuseumi enda varade hulgast. Leerifotod, leerikaardid, leeritähed ehk tunnistused, nimekaardid, lauluraamatud, Siberi avarustes ära käinud leerikingadki –

♦ Artikli autorid Marju Metsman (vasakul) ja Liivi Erala leeripäeval, 11. juunil 2000 Väike-Maarja kirikus

♦ Authors of the article Marju Metsman (on the left) and Liivi Erala on confirmation day at Väike-Maarja Church on June 11, 2000

♦ Авторы статьи Марью Метсман (слева) и Лийви Эрала на конфирмации в церкви Вайке-Маарья 11 июня 2000 года

♦ Vaateid näitusele "Leer läbi aegade"

♦ Views of the exhibition "Confirmation through Ages"

♦ Выставка "Конфирмация в разные периоды времени"

Fotod Reeli Freiental

Linnamuuseumide konverentsid

Heivi Pullerits

Mul on olnud võimalus osaleda 2000. aastal kahel rahvusvahelisel linnamuuseumide tööd käsitleval konverentsil: 2.–7. maini Luxembourgis ning 19.–20. oktoobrini Moskvas.

Luxembourgi sümposiumi põhi-teemadeks olid muuseumikogu ja selle eksponeerimine, ajaloo võrdlev käsitlemine ja esitamine muuseumis ning muuseumide finantseerimine. Refereerin allpool põhiliselt ekspositsiooni kohta avaldatud arvamusi.

Püsinäitus on muuseumitöös see ala, mis on avalikkuse hinnata. Tuleb arvestada, et muuseumikülastaja saab siit informatsiooni mitte ainult ühe või teise maa või linna ajaloo kohta, vaid ülevaate ka selle muuseumi kogudest ja see omakorda võimaldab tal hinnata muuseumitöötaja professionaalsust ja suhtlemisoskust. Niisiis, ekspositsioon on kogu muuseumitöö peegel ja ühtlasi ka muuseumi professionaalsuse näitaja.

Kaasajal valmib ekspositsioon muuseumi, lavastaja, arhitekti, kunstniku, valgustaja ja helitehnika koostöös. Juhiti

♦ Samaara muuseumi näitus "Aastatuhande lõpu müsteerium". 20. sajandi algus

♦ "End of Millennium Mystery" – exhibition at the Samara Museum. Beginning of the 20th century

♦ Выставка Самарского музея "Мистерия конца тысячелетия". Начало 20 века

♦ 1920. aastad

♦ 1920s

♦ 1920-е годы

tähelepanu sellele, et oma aineselt, kujunduselt ning loodatavalt visioonidelt on erinevate sajandite ekspositsioonid erinevad. Lavastaja ja tema meeskond peab saama iseseisvalt luua, mitte teha seda muuseumi range diktaadi all.

Eriti rõhutati ekspressiivsust muuseumi väljapanekus, toonitades, et vaataja peaks saama esmalt emotsionaalse laengu ning seejärel adekvaatse informatsiooni. Hea oleks, kui rahvuslikel püsi-

näitustel leiaks viiteid maailma ajaloole. Tänapäeva avatud ühiskond nõuab muuseumide ekspositsioonides kõigi piirkonnas elavate rahvusgruppide eluolu kajastamist.

Püsinäitused jaotatakse kultuurilisteks, poliitilisteks ja kommertslikeks. Hea ekspositsiooni aluseks on täpselt kirjeldatud muuseumikogud. Kollektiooni loomise eesmärk on seda eksponeerida ning seetõttu on ka kollektsioonid ja ekspositsioon omavahel tihedalt seotud. Igal muuseumil on erilisel väärtustatud muuseumi, mille eksponeerimisel peab oskama neid väärtustada ka vaatajale.

Muuseum on külastajate jaoks. Pariisi linnamuuseumi direktor kiitis muuseumisõprade seltsi, mis aitavad muuseumi sõnumi viia võimalikult paljude inimesteni. Diskuteeriti muuseumi tegevust toetavate metseenide üle. Ühelt poolt viidati metseenluse positiivsetele külgedele (erakapitali toetused kogude täiendamiseks, muuseumihoonete renoveerimiseks),

♦ 1930. aastad, poodiumi alaosa sümboliseerib repressioone
♦ 1930s, the lower part of the podium symbolizes repressions
♦ 1930-е годы, нижняя часть подиума символизирует репрессии

kuid teiselt poolt nähti ka selle tegevuse varjukülgi: avaldati arvamust, et metseenlus (koos omapoolsete nõudmistega ekspositsioonile) võib muuseumilt võtta tema oma näo ning esile kutsuda muuseumitöötajais, kes ei ole oma otsustustes enam vabad, depressiooni.

Konverentsil olid esindatud nii suurlinnade nagu Washington, New York, London, Pariis, Berliin, São Paulo, Québec, Amsterdam, Peterburi, Stockholm, Kopenhaagen kui ka väikelinnade linnamuuseumid. Eestit esindasid Tallinna ja Tartu Linnamuuseum ning Pärnu Muuseum. Mure oli kõigil üks: kuidas viia linnavõimudeni sõnum, et linn ei saa normaalselt funktsioneerida, kui ta ei tunne oma ajalugu.

Tallinna Linnamuuseumi direktor Maruta Varrak pidas ettekande muuseumide finantseerimisest Eestis. Ta puudutas muuhulgas ka viimastel aastatel pävakorda kerkinud küsimust muuseumide kasumiteenimisest, kuigi ICOMi definitsiooni järgi ei ole muuseum kasumit tootev asutus. Eesti majandusolud ei luba käesoleval ajal muuseumipiletite hindu väga kõrgele tõsta.

Moskva konverents keskendus ajalooliste protsesside museaalsele interpreteerimisele. Venemaal on viimastel aastatel loodud palju iseseisvaid linna ajalugu käsitlevaid muuseume (nt Peterburis, Irkutskis, Jaroslavlis, Samaaras) ja just nende ees seisvate probleemide lahendamiseks oli Moskva linnamuuseum kokku kutsunud konverentsi. Lisaks Venemaa enda muuseumidele osalesid konverentsi

töös ka New Yorgi, Ateena, Stockholmi, Helsingi, Varssavi, Kiievi ja Tartu linnamuuseum. Plenaaristungil käsitleti üldteoreetilisi museoloogilisi probleeme, mis paljuski kattusid kevadel Luxembourgis kuulduga. Allkirjutatu esines mõtisklusega Eesti muuseumide ekspositsioonide üle 20. sajandi teisel poolel.

♦ 1960. aastate lööktöö
♦ Shock work in the 1960s
♦ Ударный труд 1960-х годов

Huvitavaks kujunes töö sektsioonis. Valisin sektsiooni, kus oma muuseumide uutest ekspositsioonidest rääkisid Jaroslavl ja Samaara muuseumi esindajad ning ekspositsiooni loomise raskustest Peterburi muuseum.

On huvitav märkida, et Vene muuseumid annavad julgeid hinnanguid Venemaa lähiajaloole. II maailmasõja – Suure Isamaasõja heroiseerimisest on loobunud, sõjale lähenetakse inimlikkuse seisukohalt.

Äärmiselt põnev oli Samaara linnamuuseumi väljapanek “Aastatuhande lõpu müsteerium”, mis andis võimaluse näidata hea ja halva, jumaliku ja kuratliku alge võitlust Venemaa 20. sajandi ajaloos. Samaara muuseumi käsutuses on endine nn Lenini kompleks.

Moskva Linnamuuseum, kellel on äärmiselt suured ja huvitavad kogud, andis oma näitusega “Hüvasti, 20. sajand” hästi mõista, millised olid väärtused, mida moskvalased mõõduva sajandi erinevatel aastatel pidasid oma prioriteetideks. Muuseum oli mõistnud ajaloolist protsessi kui inimtegevuse resultaati.

Linnamuuseumide järgmine, arvult neljas sümposium toimub 2002. aastal Stockholmis ning selle teemaks on paljurahvuselise ühiskonna käsitlemine muuseumis.

Heivi Pullerits on Tartu Linnamuuseumi direktor.

Oskar Brasche – apteeker ja poliitik Paidest

Malle Hõbemägi

Järvamaa Muuseum tähistas 2000. aastal oma 95. sünnipäeva. Sellega seoses on sobiv meenutada muuseumi ühe asutaja, apteekri ja poliitiku Oskar Wilhelm Brasche elu ja tegevust, tema olulist osa Paide linna arengus.

Oskar Wilhelm Brasche sündis Paides 11. veebruaril 1865. aastal baltisaksa perekonnas. Tema isa oli teist põlve apteeker Paides. Seitsmelapselises peres oli lastel esimestel eluaastatel koduseks keeleks vene keel ja hoidjaks venelanna, alles 4–5-aastasena tohtisid nad vanematega saksa keelt ja teenijaskonnaga eesti keelt rääkima hakata.

Esimest kooliõpetust sai Oskar pastor Scholli juures, sellele järgnes kolm aastat Tallinna Toomkoolis, kust ta aprillis 1882 lahkus. Aastatel 1882–1885 oli ta õpi-poiss isa apteegis ja õiendas apteekriabilise eksami Tartu ülikooli juures. Seejärel praktiseeris ja täiendas ta end Narvas ja Peterburis. Augustis 1887 immatrikuleeriti Oskar Brasche Tartu ülikooli farmatsiaeriala üliõpilaseks. Neil aastail oli farmakoloogiateadus ja selle õpetamine Tartus väga kõrgel järjel, tegutsesid oma ala silmapaistvad teadlased Eduard Kobert ja Georg Dragendorff, kes lisis õppeplaani uute ainetena farmatseutilise propedeutika ja farmakognoosia. Dragendorff hakkas esimesena lugema kohtukeemia loenguid ja viis läbi farmatseutilise keemia erikursusi. Sellises soodsas keskkonnas sooritas Oskar Brasche 1889. aastal proviisorieksamid *cum laude* ja aprillis 1890 farmakoloogiamagistri eksamid. Arstiteaduskonna teaduslike tööde konkursil sai ta Suvorovi kuldmedali töö eest pealkirjaga “Über Verwendbarkeit der Spektroskopie zur Unterscheidung der Farbenreactionen der Gifte im Interesse der forensischen Chemie” (ligikaudne tõlge: Spektroskoopia kasutamise võimalustest mürkide värvireaktsioonide uurimisel kohtukeemia huvides). Magistrikraad on kinnitatud 4. veebruaril 1891.

♦ Oskar Brasche

Enne lõplikku asumist Paidesse töötas O. Brasche Varssavi ja Peterburi apteekides.

1893. aastal võttis Oskar Wilhelm üle isa apteegi Paides ja jätkas nii perekonna traditsiooni. Tegelikult allus ta isa soovile vastu tahtmist. 1894. aastal abiellus ta Helene Kryloviga, kes oli perekonda kostile ja kasvatada antud. Peterburist pärit Helene oli kindral Ivan Ossipovitš Jakubovski kasutütar.

Oskar Brasche võttis 1893. aastal üle ka linnaraamatukogu juhatamise isalt, kes oli raamatukogu üks asutajatest 1858. aastal ja sellest ajast ka raamatukogu juhataja. Kuni 1908. aastani sai raamatukogu linnalt toetust, siis kasvasid kulud suuremaks, kui linn maksta jõudis, ja toetusraha maksmine lõpetati. Ülalpidamise

võttis üle kohalik saksa selts. 1906. aastal oli raamatukogus 1903 raamatut, neist 364 eestikeelseid. Raamatuid hoiti apteegi kõrvaltoas, kuhu isa Rudolph oli kunagi kolm mahukat raamatukappi muretsenud. Laenutamine toimus apteegi ruumides. Veel võttis Oskar Brasche üle 1827. aastal loodud Venemaa vanima kindlustusseltsi agendi koha, mida isa oli pidanud samuti 35 aastat.

Aastatel 1900–1912 ilmus ajaleht “Paide Teataja”, mille väljaandjaks oli Oskar Brasche. Leht ilmus korraga kolmes kohalikus keeles (vene, saksa ja eesti), kusjuures artiklid ei olnud tõlgitud, vaid erineva sisuga. Ajaleht ilmus kaks korda kuus ja annab meile suurepärase pildi elust Paides 20. sajandi algul, enne maailmasõda.

1898. aasta jaanuaris valiti Brasche Paide linnavolikogu liikmeks ja neli aastat hiljem Paide linnapeaks. Seda ametit pidas ta 16 aastat. See aeg oli linna ajaloos suure tähtsusega, kuna siis toimusid mitmed majanduslikud uuendused ja suured poliitilised muudatused.

Linnapea ametiga kaasnes traditsiooniliselt ka luteri koguduse eestseisja amet. Koos praost Karl Ralliga korraldas Brasche kiriku ümberehitust ja sepisaia tegemist. 1909–1910 tehti kirikule suured juurdeehitused – uus altariruum idaosas, kitsam juurdeehitus lääneosas, sissekäik kirikusse, eeskojad ja trepikäigud, ruum oreli jaoks. Ühiselt planeeriti ja organiseeriti kirikust kahe versta kaugusele jääva Reopalu surnuaia juurde viiva pärnaallee istutamine. Istutustööd tehti Oskari Brasche onu, rentmeister Wilhelm Brasche juhatamisel. Pastor Ralli õhutusel viis Oskar Braschede perekonnas läbi korjanduse, millest saadud tulude eest kujundati kiriku üks vitraazaken.

1911. aastal valiti Oskar Brasche Tallinnas asuva Eestimaa Farmatseutilise Ühingu esimeheks. See oli vanim rohuditeadlaste selts Eestis, asutatud 1896. aastal. O. Brasche oli ühingu esimees 1918. aastani. Ta viis sisse uuenduse – vähemalt üks seltsi kolmest aastakoosolekust tuli pidada väljaspool Tallinna.

Teiste perekonnakroonikaid lugedes küpses Oskar Braschel mõte kirja panna ka Braschede perekonnakroonika. Selle jaoks kirjutas ta üles oma isa Rudolphi ja onu Wilhelm Brasche mälestused. Uurimise käigus selgus, et Braschedel pole perekonnavappi. 1900. aastal kinnitati Berliinis ametivõimude poolt Brasche perekonnavapp. Vapp on horisontaalselt kaheks osaks jaotatud. Ülemisel osal on

kujutatud nn metsikut meest, käes tammeokstest pärg, mis viitab perekonna ühe haru põlvnemisele Lüneburgi nõmmelt. Alumisel osal on kujutatud hõbedaste tiibadega punast südant tähistamaks Parhi-mist pärit haru. Et näidata Baltikumi osa perekonnavapil, lisati südamele Dane-brogi rist, mis oli siinse saksa seltsi tunnusmärk.

1890. aastad olid Paide ja ümbruskonna ajaloo uurimise seisukohalt viljakas aeg. 1893. aastal pidas Axel von Gernet kohalikule seltskonnale kõne Paide ajaloo kohta. Siit arenes mõte restaureerida Vallimäe torn. Selleks loodi Torniehituskomitee. 1895–1897 korraldati Vallimägi ja restaureeriti Pikk Hermann.

Aeg-ajalt ilmus kohalikus ajalehes üleskutseid mitte ära visata ega juhuslikele ülesostjatele odavalt ära anda vanu esemeid. Soovitati need tuua apteeki magister Brasche kätte, sest Paides on selts inimesi, kes koguvad ajaloolisi esemeid ja valmistavad ette muuseumi avamist. 1904. aasta 12. jaanuaril peeti Järvamaa Muinasasjade Alalhoidmise Seltsi asutamiskoosolek ja pooleteise aasta pärast avas muuseum külastajatele ukse. Seltsi ja muuseumi töösse olid haaratud kõik Brasche perekonna liikmed.

Oskar Brasche linnapeaks oleku aeg oli linnale edukas. Suur sündmus oli Paide–Türi haruraudtee ehitamine Viljandi–Tallinna liinil. See pakkus uusi transpordivõimalusi, millele tuli alles rakendus leida. Oli vaja planeerida ja välja ehitada raudteejaama ümbrus, hoida korras üha suureneva koormuse all lagunevad linnatänavad. Vananenud, väikesemõõtmelise linnaplaani asemele telliti uus. Brasche hoolitses linna maade parema kasutamise eest. Linnal oli väga palju karjamaad, rohkem kui loomapidamiseks vaja. Nüüd korraldati selle ümberjagamist, et maad otstarbekamalt kasutada.

1901. aastal võeti seoses suurenenud ehitustegevusega vastu linnaehituse seadus. Selles nähti ette katta kesklinna kõniteed lihvitud paeplaatidega viie aasta jooksul. Linnarahvas oli aga aktiivne ja juba teisel aastal oli tegemist, et linn jõuaks soovijatele pakive kohale vedada. Linnatänavate valgustamiseks riputati kõrgete postide otsa gaasilambid.

1902. aastal avati Paides linna tapamaja. Nüüd kasutasid linlased tapamaja teenuseid ja linn muutus puhtamaks. Sanitaarse olukorra kontrollimiseks ja parandamiseks moodustati komisjon, kinnitati reeglid prügikastide tühendamise kohta ja alustati linna haigla põhjalikku

♦ Brasche apteegimaja Paides Turuplatsi ääres
♦ Brasche chemist's shop in Paide beside the market place
♦ Здание аптеки Браше в Пайде

uuendamist.

Teistsugused ülesanded seisid linnapea ees 1905. aasta revolutsiooni ajal. Toimusid Riigiduum ja kohalikud valimised, mida linnapea pidi korraldama. Kui 1905. aastal ähvardas linna mässajate sissetung, organiseeris linnapea kaitsetegevust. Vene-Jaapani sõda tegi linna peast mobilisatsioonikomisjoni liikme ja välilaatsareti rajaja.

Brasche tegevus linnapeana jätkus linnavalitsusele uute ruumide otsimisega. Koliti linna Turuplatsi äärsesse esinduslikku kivimajja. Turuplatsi keskel oleva tuletõrjekaevu ümber rajati tsementbassein ja külvati muru.

Tänase päevani on Paide linnapildist lahutamatud mitu punasest telliskivist hoonet. Neist tähtsamad on Posti tänava tütarlastekooli maja ja Pärnu tänava saksa koolimaja. Reopalu surnuaeda ehitati kabel.

Ajakirja "Kodu" 1912. aasata 14. numbris kõlab kaasaegse kirjeldus Paide kohta nii: "Praegune Paide oma 2600 elanikuga on üsna kena linnakene. Keset linna on suur kividega prügitatud turuplats, kus iga nädal kaks korda turupäeva peetakse. Turu ääres on luteriusu kirik, mida mineval aastal juurdeehituse läbi suurendati... Linnas asuvad muu seas tuletikuvabrik, õllevabrik, 2 jahuveskit, 2 villaketramise veskit ning masinateparandamise- ja valamise töökoda; linnal on ka tapamaja ja vangikoda... Hukatust ja vaesust laotavad Paides ja ümbruskonnas 2 viinamonopoli-poodi, mõned peen- viina kauplused ja väga palju õllepoodi-

sid laiali, mille poolest küll keegi Paidega võistelda ei saa... Paide vana kants on korda tehtud. Kõrged mullavallid on tasaseks aetud ja teede äärde on puud istutatud."

Suuri muudatusi tõi kaasa 1912. aasta. Toimusid järjekordsed Riigiduumavalimised ja seekord astus Oskar Brasche ka ise suurde poliitikasse. Ta pääses IV Riigiduumasse Eesti linnade esindajana. Sellega seoses oli tal kaks korda olla kutsutud Talvepaleesse, kusjuures Tema Majesteet kõnetas teda ja ta tohtis keisrinnal kätt suudelda. Riigiduumas valiti ta tervishoiukomisjoni, mis valmistas ette apteekide reformi. See töö viis Brasche paljudesse Venemaa linnadesse, kus ta farmatseutide kongressidel komisjoni tööst ettekandeid pidas. Kui uus apteegiseadus valmis ja duuma plenaaristungile pidi esitatama, puhkes Esimene maailmasõda. Pärast seda kutsuti saadikuid vaid harva lühiajaliselt kokku. Ühel viimasel duuma istungil oli O. Brasche tunnistajaks revolutsiooni puhkemisele ja võimu üleminemisele bolševike kätte.

Revolutsioonilised sündmused jõudsid ka provintsi linna Paidesse. Oskar Brasche vabastati linnapea ametist. Punast terrorit peljates läks ta mõneks ajaks maapakku Vändrasse sealse sugulase apteeker Emanuel Brasche juurde. Tagasi Paidesse tuli O. Brasche lühikeseks ajaks koos Saksa okupatsioonivägedega ja määrati ka uuesti linnapea ametisse, kuid peale sõja lõppu ja Saksamaa kokkuvariemist otsustas ta koos sõjaväega Eestimaalt lahkuda. Majanduslikult ei olnud ta

enam Paidega seotud, duumasaadikuna oli ta apteegi välja rentinud, linnapea ametist lasid eestlased ta lahti, nii ootas ees vaid töötatööliste aeg. Pärast lühikest peatust Miitavis liitus pere suure põgenikevooriga, kes läks üle Liepaja Stettini (Szczecin) poole. Saksamaal õnnestus O. Braschel alles kolme kuu möödudes saada asjadevalitseja koht Frauenau metsavaldukses Baieri metsades. Seal töötas ta kaheksa aastat.

1926. aastal reisis Oskar Brasche koos abikaasa ja tütreaga veel kord Eestisse. Ta müüs ära siinse kinnisvara ning viis Saksamaale kaasa osa kodu sisustusest. See oli liigutav jällenägemine kodumaaga ja samas ka jumalagajätt igaveseks. Saksamaal valis Brasche elamiseks Paide-sarnase väikelinna Neuendettelsau Baierimaal. Ta ostis seal maja ja avas rohupoe. Neuendettelsaus ilmus ka trükis "Geschichte der Familie Brasche in Estland 1787–1940". Oskar Brasche suri 89-aastasena 31. augustil 1954. Samal aastal suri ka tema naine. Nende hauaplaadil on tavapärase teabe kõrval lause, mis teatab, et nad on pärit Paidest Eestimaalt.

Braschede kolmest lapsest elab praegu veel tütar Luise Renate Stuttgardis.

Oskar Brasche oli haritud ja mitmekülgsete huvidega mees, kes elas ja töötas Paides oma elu viljakamad aastad. Ta juhtis edukalt linna elu, andis välja laiale lugejaskonnale mõeldud ajalehte ja tegi ära suure töö muinaseemete kogumisel ja muuseumi rajamisel Paides.

Malle Hõbemägi on
Järvamaa Muuseumi teadur.

Haruldane annetus

Mari Juzar

Kui 1988. aasta tulekahju viis Valga Muuseumilt väga väärtuslike eksponaate, siis 1996. aasta lõpp tõi endaga kaasa ühe haruldase annetuse.

Tegemist on ajalooürikuga, mis sõjastõnude käigus, arvatavasti arhiivi põledes oli sattunud Valga kodu-uurija Alo Lee kätte. Muuseum oli teadlik selle raamatu olemasolust, kuna kodu-uurijate seas levisid andmed 18. sajandi lõpu Valga linna majaplatsidest ning majaomanikest ja nende ametitest. Alo Lee tütrelt Sirje Reinsoolt 1996. aasta detsembris see annetus Valga Muuseumile saabuski.

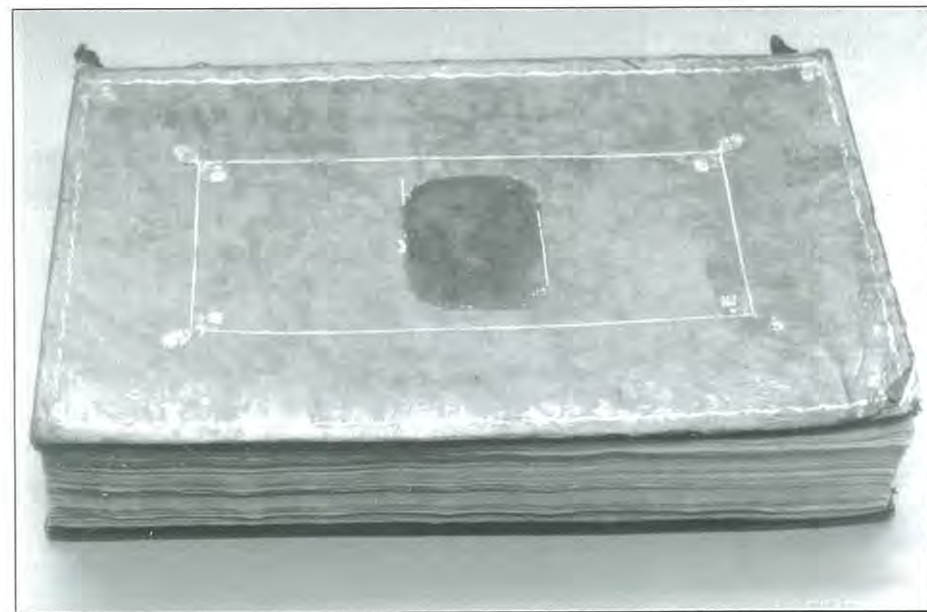
Hoolikalt mähitud paberist koos nahkköites suur raamat. Pealt on nahk nii esi- kui tagakaanel kaunistatud kuummeetodil klišeega sissepressitud ja kullafooliumiga täidetud mustriaga. 20,5 × 32 cm suurune ja 4 cm paksune raamat on ka külgedelt nn kullaveega värvitud, jättes esialgu mõne kirikuraamatu mulje. Esija tagakaane kuldraamistuses on omakorda ovaalne lillemustriga raamistus, mis on hiljem kaetud ovaalja nahkribaga. Tagakaane nahkriba on pooleldi rebenenud ning selle lahtitunud serva alt on loetav pealkiri "Bürger Buch", mis jätkub arva-

tavasti sõnadega "der Stadt Walck". See pealkiri on olnud raamatu sisu suhtes tagurpidi ja kaetud õhukese nahkribaga, millest esikaanel on loetav "Stadt-Einwohner", tagakaanel aga aastaarv 1786. Ilmselt on raamat täidetud nii, et pealkiri on jäänud tagurpidi ning hiljem kaetud naharibaga, millel uus pealkiri.

Sisekaanel on ülal number 201, all aga hariliku pliiatsiga kirjutatud "vana number 993". Järgmisel lehel on ülal "arhiivi nr. 201", all "Ent. 1786 Geschi. 1841" ning tušiga suurelt "N. 976". See-ga on raamat kuulunud kunagi arhiivile. Raamatu esilehel ilutseb kaunis kirjas juba nimetatud "Stadt=Einwohner=Buch", millele järgneb lihtsam kirjas "der Kreis=Stadt Walck in der Rigischen Statthaltschaft, Angefertigt im Jahr 1786.". Sellest leheküljest algab ka numeratsioon. Nummerdatud on 288 lehekülge, millele järgneb üks lehekülge sisukorda ning viimane tühi leht. Raamat on kirjutatud käsitsi selleaegses gooti kirjas. Ta sisaldab kuus peatükki.

Esimene osa on tegelikult (*eigentlich*) kodanikest või linnaelanikest. Selle osa juurde kuulub lisa, kus on "linnas kirja pandud pearahamaksu kandvad inimesed, kes enamjagu väljaspool linna linnakodanike maavaldustel asuvad". Siin on tegu linnakodanike pärustalupoegadest majateenijatega, kes on esitatud ka selleaegsetes revisjonilehtedes. Teine osa on gildidesse kuulunud kaupmeestest, kusjuures 1., 2. ja 3. gildi kaupmehed on eraldi osades välja toodud. Kolmas osa on tsunftidesse kuuluvatest käsitöölisest ja neljas osa võõrastest või külalistest teistest linnadest ning maadest. Viies osa on nimekatest kodanikest ja kuues osa kodanikuõigusteta elanikest. Kõik osad, välja arvatud esimese osa lisa, on jaotatud tähestikuliselt järjekorda. Iga tähe juures on üle kahe lehe seitse lahtrit.

♦ Linnaelanike raamatu välisilme
♦ Bookcovers' design
♦ Внешний вид книги горожан

Fotod Nils Rebane

Esimesse lahtrisse tuli kirja panna kodaniku ees- ja perekonnanimi ja vanus, kas ta on linnas sündinud või uus linnakodanik ning kui kaua on ta linnakodanik olnud. Teise lahtrisse kanti abielu, vallalikus või leseisus ning abielu puhul abikaasa nimi. Kolmandas lahtris nõuti mitu poiss- või tütarlast kodanikul on, nende nimed ja vanus. Neljas lahter pidi näitama, kas kodanikul on linnas maja või mõni muu hoone või kas tal on mõni plats või maatükk, kas ta on maja ise ehitanud, päranduseks saanud, ostnud või kaasa-varana saanud, millises linna piirkonnas see asub ja millise numbri all. Viies lahter on kõige kitsam ja seal tahetakse teada, kas linnaelanik elab linnas või on mujal. Kuues lahter on samuti kitsas ja siia on kantud amet. Seitsmes lahter näitab, millistes linna- või teistes ametites linnakodanik on olnud või on.

Nagu eeltoodust selgub, pärineb raamat Katariina II asehaldusajast – 1786. aastast. Kuid sissekandeid on tehtud kuni 1841. aastani. 1783. aastal sai Valga linnast maakonna keskus. Katariina II ajal tehti ka linnade valitsemisse muudatusi. Rae asemele moodustati linnaduumad. Valimisõiguse said majaomanikud olene-mata seisusest. Just viimati nimetatud asjaolu tingis arvatavasti taolise linnaelanike raamatu siseseviimise, kuna siin on oluline koht neljandal lahtril, mida ase-

- ◆ Esimene lehekülg
- ◆ The first page
- ◆ Первая страница

haldusajal registreeritud linnakodanike osas on eriti hoolikalt täidetud. Pearahamaksu kehtestamine nõudis hingeloenduste läbiviimist. Nimetatud linnakodanike raamat jääb esimese ja teise hinge-

loenduse vahele. Kuid hingede revisjonid ei sisalda majaplatside ja hoonete loendit ning numeratsiooni. Viimane on aga väga tähtis kreisilinnaaegse Valga ajaloo uurimisel. O. S. Engelli 1789. aastast pärineval plaanil on majaplatside numeratsioon antud. Viies selle kokku konkreetsete linnaelanikega, saab põhjaliku ning huvitava pildi tolleaegsest Valga linnast. Kuid raamat sisaldab ka muud väärtuslikku materjali, näiteks linnavalitsuse koosseisu, tolleaegseid käsitöölise ameteid ning andmeid linnaelanikuks võtmise kohta, aga ka elanike sisse- ja väljarännet. Prof Tiit Rosenbergi sõnusti võib uurimust selle raamatuga kõrvalallikaid kasutades viia kuni doktoritööni. Seni on raamatut kasutatud konkreetsete majaplatside kokkuvõimisel konkreetsete elanikega Valga Muuseumi poolt koostatava raamatu "Vana Valga" teises kirjutises pealkirjaga "Valga vanad äritänavad". See sisaldab andmeid kuue tänava kohta alates kreisilinnast ajast, s.o 18. sajandi lõpust kuni 1939. aastani.

Taolised asehaldusaegsed linna-kodanike raamatud on Eesti Ajaloo-arhiivis säilinud ka Tartu, Tallinna, Pärnu, Viljandi ning Haapsalu kohta. Valga raamatu võrdlus nendega seisab muuseumil veel ees.

Lõpetuseks näide sellest raamatust ühe linnakodaniku kohta vastavalt lahtrite järjekorrale. Leheküljel 4 on toodud neli B-tähega algavat linnakodanikku. Valisin neist neljanda:

BREMER, Johann Heinrich, pärit Revalist, 40-aastane, sellest kodanik 1 aasta.

Abikaasa: Johanna Luisa, sünd. Rickmann, pärit Valgast, 22-aastane.

Lahter laste kohta on tühi.

Elab elumajas nr 14 ja veel üks väike elumaja nr 15, mõlemad on ostetud ja asuvad Moskva tänaval linna 1. kvartalis.

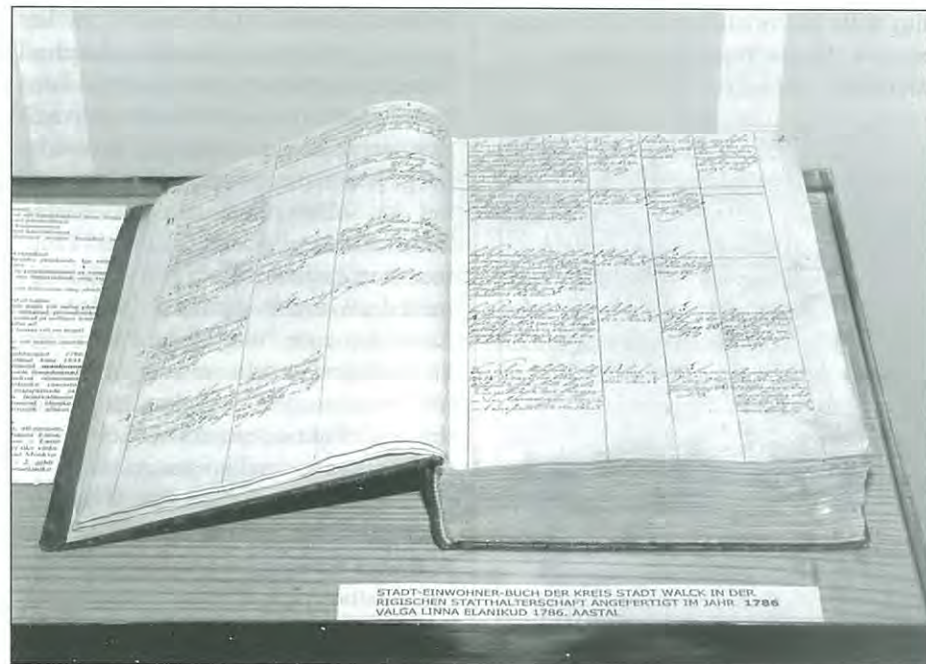
Elab linnas.

2. gildi kaupmees.

Praegune linnasaadik linnaelanike raamatu valmimise ajast.

1999. aasta 6. oktoobril "Säde" majas taasavatud Valga Muuseumi ekspositsioonis on linnaelanike raamatul väärikas koht 18. sajandit käsitlevas vitriinis.

Mari Juzar on Valga Muuseumi teadur.

- ◆ Linnaelanike raamatu koht vitriinis
- ◆ The book in the show-case
- ◆ Книга горожан на витрине

Mõnda kullakaevandamisest Siberi setude juures

Mare Piho

Väljaränne Siberisse 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul oli üks osa eestlaste väljarändest, mis haaras ka ülerahvastatud Setumaa, kus maapuudus oli eriti suur. Setud asusid elama Sajaani eelmägedesse, kahe suure jõe Kani ja Maana vahele, praeguse Krasnojarski krai alale (sealsete setude asustusest ja eluolust on autor kirjutanud "Muuseumis" nr 2 (7) 1999, lk 29–31).

Maana jõgikonna kliima – hiline kevad ja varane talv – ei soosi eriti põlluharimist ega karjakasvatamist. Põldu tuli suure vaevaga taigametsast rajada. Heade karjamaade puudus sunnib lehma endale taigas toitu otsima. Mõnikord on nad taigas mitu nädalat. Kui nad lõpuks taigast leitakse või ise külasse tagasi tulevad, saab neilt vaid 1–3 liitrit piima päevas. Talvel oli tähtsamaks tegevuseks jahindus. Veelgi tähtsam on aga olnud kalapüük, kuna Maana jõgi oli siis veel väga kalarohke. Erinevalt Setumaast siin kala ei kuivatatud. Seda soolati, keedeti ja praeti. Värsket kala müüdi või vahetati

teravilja vastu Haidaki ja Krestjanski kü-lades.

Kolhoosikord muutis tugevasti setude traditsioonilist elukorraldust. Paljud otsisid teenimisvõimalusi mujalt. Üheks selliseks kujunes töö kullakaevandustes Maana jõgikonnas. Kullakaevandamisest Maanal ja selle lisajõgedel on teateid ammustest aegadest. Vanimaid ja lihtsamaid kulla saamise viise on uhtmine, kus ehe kuld eraldatakse teistest mineraalidest vee abil. See töö oli küll tulutoov, aga ka ülimalt raske ja isegi eluohtlik.

Kulda uhuti Maana lisajõgedel ja väikestel ojakestel. Suuremates kullakaevandustes elati isegi koos perega. Kullakaevandused asusid kaugel mägedes, külast mõnepäevase teekonna kaugusel. Teekonda peeti ohtlikuks, see läks läbi taigametsade, jääkülma veega jõgede ja ojade, kus kõikjal varitses hädaoht. Karude ja huntide eemalepeletamiseks kasutati kellukesi, mis riputati rännakul esimese hobuse kaela. Teid kaevandustesse polnud ja harilikult sõideti ratsa kohalikel nn tatari ja kirgiisi tõugu hobustel. Neid peeti vastupidavateks ja kutsuti "taiga hobusteks". Rasketeks kaevandustöödeks neid siiski ei kasutatud, peeti isegi kõlbmatuteks liiga ägeda ja metsiku loomu tõttu. Ka on kullakaevandustesse aetud Mongooliast üle mägede lehma ja hobuseid, üks küla kannab senini nimetust Skotoprogonnaja ('loomaaajamise'). Kaevanduste juurde rajati ka kõõgiviljaaedu, kus töötasid naised ja lapsed. Kasvatati peaaegu kõiki kõõgivilju peale kapsa, sest liiga lühikese suve tõttu ei moodustunud kapsal pea.

Kullakaevandustes said töölised raha asemel erilisi tšেকে – boone, mil-

le eest sai osta kullakaevanduste poodidest ja ka erikauplustest. Osteti valmisriideid, meesteülikondi, siidrahte, kangaid, jalatseid, luksuskaupu, toiduaineid, ka kuld- ja hõbebehteid.

Kaevandustes riietuti omapäraselt, teistmoodi kui küla- ja linnas, kust pärit oldi. Mingit etnilist eripära kullakaevajate rõivastuses otsida on mõttetu. Mehed võisid kanda hobusenahkseid saapaid, samuti punaseid särke, mis on olnud ülipopulaarsed kullakaevandamise kõrghetkedel Siberis üle 100 aasta tagasi, šarovare nagu kasakatel ja musta värvi kaabut. Peorõivastuse juurde kuulus ka lõõtspill, seda oskas vähemal või suuremal määral mängida pea-aegu iga mees. Talvel kandsid mehed koos kasukaga ka kalleid sooblinahast mütse. Naiste rõivatus oli punast värvi: peärätt, pluus, seelik, põll ja isegi sukad. Juhul, kui riietuti tagasihoidlikumalt, oli rõivastuses ikka midagi punast.

Kullakaevajate kohta on öeldud, et nad on ausad, helded ja külalislahked. Ainuke, mida nende eest peita tuli, oli kuld ja viin. Kulda peideti ja varastati, et seda hiljem soodsamalt müüa. Selleks telliti isegi erilised "saladusega" saapad, mille kontsas olid tühikud kulla peitmiseks. Sellest jutustas mulle endine kullaotsija Vassiljevka külast Jegor Stepanov. Praegu juba surnud Kuuritsa Ignas Haidaki külast aga rääkis mulle viisteist aastat tagasi, et klaasitais kulda on ikka kodus ikooni taga olnud. Jälgendades endis-aegsete kullakaevanduste omanike priiskavat elustiili – nende ette linnatänavale laotati kalleid pärsia vaipu, laotasid setud külla minnes enda ette kalleid kangaid. Alati tühjade polettide, üldise vaesuse ja vaid kodukootud kangastest rõivaste kõrval tekitas kullakaevajate demonstreeritud rikkus hämmingut. Represseeritute seas olid kullakaevurid esimesed. Nad areteeriti ja tapeti. Veel 2000. aasta sügisel meenutas 95-aastane kullakaevuri lesk kalleid ja ilusaid kingitusi, mida abikaasa talle tõi.

Tänapäeval on elu Maana jõgikonnas muutumas. Väärtuslik taigamets on hävitatud. Uus on küll kasvamas, aga selle taastamiseks on vaja sadu aastaid. Geoloogid on avastanud maapõues palju hinalist ja juba rajatakse taigasse väga vastupidavat kiirteed. Minu küsimusele, mis siin siis edasi saab, vastati ükskõikselt: need külad hävivad, siia aga tulevad suured linnad.

Mare Piho on Eesti Rahva Muuseumi teadur.

- ◆ Kullauhtmine Maana jõgikonnas 1930. aastail
- ◆ Gold sluicing in the Mana Basin in the 1930s
- ◆ Старатели на притоке р. Мана. 1930-е годы

Setu Talumuuseum

Laine Lõvi

Kahe ja poole kilomeetri kaugusel Värskas keskusest, aleviku serval, õpetajate täienduskoolituse suvekursuste koha vahetus läheduses asub Setu Talumuuseum (STM).

4-hektarilisel maa-alal on 20. sajandi alguse jõukam setu talu, rajatuna täiesti tühjale kohale.

Mõte rajada muuseum tekkis 1980. aastate lõpus muuseumi praeguse varahoidja Tiiu Kunsti ideest ja ka vajadusest. Saatse muuseum, mis on rajatud 1974. aastal, vajas tõsiselt remonti (läbi olid katused, uksed, aknad) ja selle hoonet taotles tagasi endine omanik. Hiljem ta siiski loobus muuseumi kasuks.

Setu Talumuuseumi Fondi neli asutajaliiget – tollased Värskas vallavanem Paul Mäeste ja vallasekretär Mare Lallu, kohalike kultuurijuhtidena Tiiu Kunst ja selle loo autor – hakkasid muuseumi rajamise asju ajama 1993. aasta augustis. Valisime fondi seitsmeliikmelise juhatuse, kirjutasime projekte, tegime talguid. Algu polnud küll roosiline, kuid mitte lootusetu. Meil oli kultuuriministeeriumi, samuti Eesti valitsuse, Põlva maavalitsuse ja muidugi kohalike inimeste toetus.

Setu Talumuuseumi sünnipäevaks loeme 1. novembril 1994, mil algas ehitustegevus muuseumi tollase ehitusdirektori Väino Alamäe juhendamisel ja ettevõtmisel. Noore mehe visadus ja oskus kohalikke külamehi rakendada kuni muuseumi põhikompleksi valmimiseni on hindamatu.

Jälgides ja suunates muuseumi rajamise kulgu algusest peale ja olles STMi Fondi juhatuse esinaine, olen tunnistanud ühe tõelise setu talu saamisloos. Ehitus algas suitsusaunast ja kaevust, jätkus pika aiataderea ("rikkal om üks kolm aita moro pääl"), lauda-heinaküüni, varjualustega. Põhikompleksi lõpetas elumaja, mille kambriosa on renoveeritud ja seenine (koridor) ning tsulana (külmkamber) on originaalid. Meie tüüpiline jõukam setu talu sai sisustatud ja avati ametlikult 17. juulil 1998, mil toimus

STMi territooriumil VIII setude laulu- pidu-leelopäev. Selleks ajaks oli katuse all ka rehi koos rehealusega, aga see jäi pooleli veel tükiks ajaks.

1. jaanuarist 1999 on STM riikliku eelarve ja koosseisuliste töötajatega munitsipaalmuuseum. 1999. aastal külastas muuseumi umbes 10 000 inimest, 2000. aastal ligi 12 000. Neile, kes on meie muuseumis käinud ja meie tegemisi jälginud, tundub, et kõik on läinud üpris kiiresti ja ilma suuremate muredeta. Kuna ehitamiseks riigieelarvest raha ei antud ja annetustega tuli vahe sisse, siis on olnud küllalt pikki pause, mil ehitus lausa seisis.

Saatse muuseumist on saanud meie filiaal. Kolme viimase aastaga on Saatses olukord tunduvalt paranenud. Muuseumis on kaks palgalist töötajat (neist üks hooajaline), muuseum on avatud igal tööpäeval. Remonti tehakse vastavalt võimalustele: on pandud uus katus, osaliselt aknaid välja vahetatud, muuseum on saanud uued välisüksed, laed on toetatud, kõdunenud põrandad välja vahetatud, elektrisüsteem uuendatud jne.

Õnneks on meid algusest peale väga paljud toetanud. Meil on olnud riiklikest investeeringutest võimalus muuseumi ehitust jätkata ja usun, et kunagi ka lõpetada. 2000. aasta lõpuks saame valmis põhilised ja suuremad tööd hoidlas (naabertalu, mis on ostetud ja pooleldi annetatud 1997. aastal STMi Fondile): välja on vahetatud elektrisüsteem, uuendatud ja parandatud katused, täielikult uuendatud küttesüsteem, tehtud sanitaarremond, tekstiilihoidla kaks ruumi on sisustatud nõuetekohase mööbliga. Nn Setumaa rahadest valmib lõplikult ka rehi, st on valmis saanud reheahi, savipõrandad, aganik, lagi ja parred. Varakevadeks tahame hoone sisustada, kuid mitmeid vajalikke eksponaate on hetkel puudu.

2001. aastal tahame asuda korraga kolme hoone kallale. Loodame teha sepikoja, savitöökoja ja alustada ka tsäimaja renoveerimist. Tsäimaja ehk setu

rahvusrestoran, mille teisele korrusele on planeeritud raamatu- ja fotohoidla, kantseleiruum ja muuseumipedagoogika tarvis üks klassituba, on igati vajalik. Selle rahastamise üle käivad läbirääkimised Peipsiveere projekti raames. Tulevikus on kavas rajada ka vesiveski, sest Piusa jõel asuva viimase Setumaa vesiveski sisesead on ostetud ja konserveeritud.

Lisaks ehitustegevusele toimub muuseumis ka põhitöö: kogume, võtame arvele, korraldame ja inventeerime esemeid, korraldame üritusi muuseumi ja setu omakultuuri tutvustamiseks. Suvehooajal korraldame ilotalguid, lisaks püsiekspositsioonile saab aasta ringi näha vahelduvaid näitusi. Detsembris on aastalõpunäitus "Lõngast jõulukaunistused", 2001. aasta jaanuari alguses talsipühi nädal. Meie muuseumis on võimalik õppida heegeldama nii mitmevärvilist kui valget Setu pitsi, kangakudumist rakendamiseks kudumiseni, rahvariite õmblemist, pastlategemist, vöökudumist, Setu toitade valmistamist ja paljusid talutöid.

Muuseumis saab korraldada piknikke, käia suitsusaunas, telkida, korraldada suviti seminare, kokkutulekuid. Tihti korraldatakse üks osa pulmapeost muuseumis. Rõõm on igast külastajast, kuid enam teeb heameelt see, et eestlane on avastanud Setumaa ja Setu Talumuuseumi. Kuigi tihti tullakse eelarvamustega, lahkutakse rahulolevalt ja rõõmsalt. Väga paljudele on see käik oma lapsepõlvemaale. Tullakse peredega ja sõpradega.

Veel on Setumaal esemeid, mida koguda, on inimesi, kes teavad ja mäletavad huvitavaid lugusid, veel lauldakse külapidudel vanu setu laule ja mängitakse lõõtspilli... Palju on vaja koguda, jäädvustada järeltulevatele põlvetele, tutvustada ja teadvustada. Kuigi napib aega, raha, töötajaid, tahaksime rohkem jõuda. Põhitöö on nelja inimese – varahoidja Tiiu Kunsti, giid-perenaise Külli Kauri, filiaali juhataja Renaldo Veeberi ja muuseumi direktori Laine Lõvi kanda. Täname kõiki, kes on saanud meid aidata, toe-

Fotod Tiiu Kunst

- ◆ Poisid meisterdamas traditsioonilisi talsipühade laternaid muuseumis jaanuaris 1999.
- ◆ Boys pottering at the Setu Museum during winter holidays in January 1999
- ◆ Мальчики, мастерящие на зимних праздниках в музее в январе 1999.

tada ja õpetada: muuseumide nõukogu, kultuuriministeeriumi, Põlva maavalitsust ja kultuuritalitust, Põlva Talurahvamuseumi, ERMi, Võrumaa Muuseumi, Värskas vallavalitsust ja paljusid teisi, muidugi ka tõelisi setusid, kelle annetustest muuseumi ekspositsioon põhiliselt koosneb.

Laine Lõvi on Setu Talumuuseumi direktor.

В двух с половиной километрах от центра Вярска, на окраине поселка, находится Сетоский музей-усадьба. На земельном участке в 4 га расположена богатая сетоская усадьба начала 20-го столетия, построенная на совершенно пустом месте. Идея строительства музея возникла в конце 80-х годов. Фонд сетоского музея-усадьбы начал официально заниматься планами строительства музея в августе 1993 г. Позже избрали руководство фонда из 7 человек.

Начало было трудным, но не без надежным. Была поддержка со стороны министерства культуры, правительства Эстонии, Пылъваского руководства и конечно местных жителей. Днем рождения Сетоского музея-усадьбы стало 1 ноября 1994 г., когда

Официальное открытие сетоского музея состоялось 17 июля 1998 г. Тогда-же на территории музея проходил VIII сетоский праздник песни. В 1999 г. посетило музей 10 000 человек, в 2000 г. – 12 000. Музей в Саатсе теперь наш филиал, где работает два сотрудника. Музей открыт в рабочие дни.

В 2001 году хотим приступить к строительству: кузницы, гончарной мастерской и чайного дома, т.н. сетоского народного ресторана, в будущем водяной мельницы. Постоянно ведется и основная работа музея: сбор предметов, их взятие на учет, приведение в порядок, организация мероприятий для ознакомления с сетоской культурой. Летом можно у нас организовать пикники, сходить в баню «по-черному», проводить семи-

- ◆ Õppepäev muuseumis 29. juunil 2000. Anna Kõiv näitab saunaviha tegemist.
- ◆ Study day at the Setu Museum. Anna Kõiv is demonstrating how to make a whisk
- ◆ Учебный день в музее. Анна Кыйв показывает изготовление березового веника

начались строительные работы под руководством Вяйно Аламяя. Он организовал местных добровольцев и вскоре был построен корпус основного комплекса музея. Строительство началось с постройки бани «по черному» и колодца, затем ряда погребов, хлева и навесов. Основной комплекс завершился жилой дом, сени и чулан, которые являются оригиналами.

нары, местная молодежь часто справляет у нас сетоскую свадьбу.

Основная работа в музее легла на плечи 4-х сотрудников музея – фондовика Тiiу Кунст, гида-хозяйки Кюлли Каур, заведующего филиалом Ренальдо Вебера и директора музея Лайне Лыви.

Tartu Restauraatorite Klubi ja Mineviku tulevik

Ülle Vahar

Eesti Rahva Muuseumis oli 31. oktoobrist 3. detsembrini 2000 võimalik vaadata Tartu Restauraatorite Klubi ja ERMi ühistööna valminud näitust "Mineviku tulevik", mille kujundas Tartu Kõrgema Kunstikooli õppejõud Annes Hermann.

Tartu Restauraatorite Klubi

1967. aastast kuni Eesti taasiseseisvumiseni olid Eesti kultuuriväärtuste restauraatorid koondunud aktiivset erialast koostööd organiseerinud üleriigilisse ühendusse, algul Teaduslik-Tehnilise Ühingu Ehitustööstuse Restauraatorite Sektsiooni, hiljem sellest väljakasvanud Eesti Restauraatorite Ühingusse. Korraldati konverentse, seminare, praktikapäevi, näitusi, vabatahtlikke hooldusaktisioone Eesti eri piirkondadesse jms.

Eesti Vabariigi taassünni majanduslikult keerulistes tingimustes, mil osa restauraatoreid siirdus ka eraettevõtlusse, ühingu tegevus seiskus.

Tartus, kus oli ja on küllalt palju konservaatoreid-restauraatoreid, oli neil tahe koostegutsemist jätkata. Vajadus klubi järele on juba seetõttu, et Eestis puudus(b) võimalus saada vastavat eriharidust.

1994. aastal loodi Tartu Restauraatorite Klubi (TRK) mittetulundusliku ühiskondlik-professionaalse organisatsioonina, kuhu kuuluvad Tartu ja Tartumaa konservaatoreid-restauraatorid kivi, kipsi, metalli, naha, maali, tekstiili, puidu ja fotode alalt. Praeguse seisuga on liikmeid 50 ringis 14 erinevast asutusest.

Klubi on oma auliikmeks valinud TÜ Orgaanilise Keemia Instituudi konsultandi Tullio Ilometsa, kelle teeneid Eesti

Fotod Anu Ansu

- ♦ Tartu Restauraatorite Klubi liikmed näituse avamisel 31. oktoobril 2000
- ♦ Members of the Tartu Restorers' Club at the exhibition opening
- ♦ Члены Тартуского клуба реставраторов

konservaatorite-restauraatorite koolitamisel on raske üle hinnata. Liikmeskonda kuuluvad ka staažikad restauraatorid Aime Espenberg ja Arnold Kärbo, kellel on olnud oluline osa omaaegse vabariikliku ühingu tegevuses kui TRK asutamisel.

TRK tegevuse eesmärgid on erialane infovahetus, enesetäiendamisevõimaluste loomine teabepäevade, loengute, väljasõitude korraldamisega, conserveerimis-restaureerimisalane nõustamine ja ka seltsielu arendamine.

- ♦ Kristjan Tederi aktimaal, restaureerinud Ago Teedemaa (TKM), ja Indrek Tirruli (ERM) restaureeritud laud näitusel

- ♦ The Nude by Kristjan Teder, restored by Ago Teedemaa (TAM), and a table restored by Indrek Tirruli (ENM) on exhibition

- ♦ Картина-акт Кристьяна Тедера, отреставрированная Аго Тедемаа, и отреставрированный Индрекком Тиррулем стол на выставке

Mineviku tulevik

TRK jätkas vabariikliku ühingu traditsiooni korraldada erialaseid ülevaatenäitusi 1996. aastal Tartu Kunstimuuseumis toimunud väljapanekuga "Ennistatud kultuuriväärtusi". Järjekorras teise näituse "Mineviku tulevik" eesmärk oli tavapärase tööde näitamise kõrval tuua välja meie töö sügavamat sisu. Üritasime lahata klubi missiooni tagada kultuuriväärtuste võimalikult pikaajaline säilimine, tinglikult viia minevikku tulevikku nii palju, kui see on konservaatoreid-restauraatorite võimuses.

Väljapanek võttis enda alla ERMi näitusemaja kaks suuremat ajutiste näituste saali, saades alguse juba fuajeest, kus oli väljas 20. sajandi algusest pärit jahivanker. Ühtekokku oli näitusel 42 tööd 35 klubiliikmelt. Väiksemas saalis toimegi välja peamised kultuuriväärtusi kahjustavad tegurid kui meie tegevuse ajendajad ning ilmeka näiteid kahjustatud objektidest, markeerides erinevad kahjustused eri värvidega. Keskse kohal tuli esile inimene, ümbritsetud kliima- ja keskkonnateguritest ning nendest olenevatest muudest biokahjuritest. Põnevamaid kahjustuste näiteid (materjali koostisest põhjustatud) oli raudgallustindi poolt rikutud ürik Rahvusaarhiivist. Kasutades esemeid ontlikult ning tagades optimaalsed hoiutingimused, on võimalik ära hoida enamikku kahjustusteliike või vähendada nende mõju. Samas ruumis oli võimalik heita pilk konservaatoreid-restauraatori töötuppa, mis olemuslikult sai kaht saali ühendavaks lülaks.

Suur saal, mis sisaldas klubi liikmete töid – köiteid, kaarte, kipsskulptuure, mööblit, tekstiilesemeid jne, oli selgepii-

- ♦ Artikli autor näituse avamisel
- ♦ Author of the article at the exhibition opening
- ♦ Автор статьи во время открытия выставки

riliselt liigendatud, andes mõjuruumi kõigele. Näitusele valiti töö- ja/või probleemihukaid, kuid samas visuaalselt atraktiivseid esemeid. Töö sisust andis ülevaate iga eksponaadi juures olnud info-stend, millel olid eseme fotod enne conserveerimist või restaureerimist ning selle seisundi ja töökäigu kirjeldused. Stendidele sai tutvuda klubi liikmetega seotud projektidega: Raja vanausuliste raamatukogu päästeprojekti ja Tartu 12 ukse projektiga. "Mineviku tulevik" külastajat saatis aja kulgu sümboliseeriv helitaust,

andes märku, et konservaatoreid-restauraatori tegevus on võidujooks ajaga säästmaks eset hävimisest.

Näituse elavdamiseks demonstreerisid klubi liikmed kolmel laupäeval töötubades linnarahvalegi omi oskusi ja teadmisi. Esimesel üritusel oli võimalik jälgida Rahvusaarhiivi ja TÜ Raamatukogu paberi- ja köiterestaatoreid tööd, õppida, kuidas parandada lasteraamatuid, ja ka ise proovida paberi tegemist. Teisel laupäeval olid nõustajaiks TÜ kipsi- ja Tartu Kunstimuuseumi maalirestaatoreid. Kolmandal laupäeval teavitasiid ERMi konservaatoreid, kuidas hooldada puit-, tekstiil- ja metallesemeid, ja Tartu Kõrgema Kunstikooli õppejõud Annes Hermann koos õpilastega näitas rotangist toolipõhja punumist. Huvilisi jagus.

Tartu Restauraatorite Klubi sai taas kogemuse võrra rikkamaks ja mõtteid edasiseks tegutsemiseks.

Tänu klubi toetajatele – AS Haspo, AS Ervin, OÜ Wunibald Ehitus.

TRK tegevusega on võimalik tutvuda koduleheküljel: www.hot.ee/trklubi.

Ülle Vahar on Eesti Rahva Muuseumi conserveerimislabori juhataja.

The Tartu Restorers' Club is a professional non-profit organisation which on voluntary bases joins together conservators of Tartu and Tartu county, who work in the field of preserving cultural property. The second exhibition of the Tartu Restorers' Club took place in 2000 in the Estonian National Museum.

More information: www.hot.ee/trklubi

Helsingi muuseumides

Virve Tuubel

Põhjamaiselt rahuliku tempoga lähevad Soome muuseumid oma arengus edasi.

Kui kümnekond aastat tagasi tundusid nende tööd ja tegemised meile veel kättesaamatud, siis kuidas nüüd? Vald-konniti vaagides on vastused kindlasti erinevad. Alljärgnevad muljed pärinevad enamasti 2000. aasta oktoobri lõpus ka-

hest Helsingi muuseumis veedetud päevast. Reisi korraldas ERMi Sõprade Selts, osalejateks lisaks muuseumitöötajatele ka viis arhitekti, kes projekteerivad ERMi uusi fondihoidlaid Raadile.

Tänu stabiilsele arengule ei ole Soomes tekkinud sellist kaost, et muuseumikogud on juhuslikes hoonetes. Riik on selle osa kultuurist enda jaoks tähtsusta-

nud ja aidanud luua head hoiu- ning säilitamistingimused. Ka on mõeldud sellele, kui oluline on tuua külastajaid, eriti lapsi, muuseumidesse. Nii on alla 18-aastastele muuseumikülastus ja sealseid programmid tasuta.

Hoone, kus muuseum asub, on kindlasti oluline, aga mitte kõige tähtsam. Nii on Helsingi muuseumihoonete hulgas 20. sajandi alguse (Soome Rahvusmuuseum) ja lõpu (Kiasma) ning muuseumiks kohandatud hooneid (Kultuurimuuseum Tennisehallis). Tekkis huvitav võrdlusmoment – esemed, näitused asuvad erinevas keskkonnas.

Soome Rahvusmuuseum on avanud sel suvel taas püsinäituse, mis on veel lõ-

Fotod Virve Tuubel

- ◆ Soome Rahvuseumumi püsinäituse kaasaja osa
- ◆ Permanent exhibition at the Finnish National Museum. Modern times
- ◆ Постоянная экспозиция Национального музея Финляндии. Современность

petamata. Ka hoone on renoveeritud. Esmane mulje jääbki suurest uhkest majast, kus näitusesaalides domineerivad vitriinid. Kuski läikivate klaaside taga on küll ka esemed... Põgusal vaatamisel ei tekigi tunnet, et midagi tahetakse näidata, kohati tundub pigem, et on avatud mingi kindla esemeliigi hoiuruum. Kindlasti on selline väljapanek kasulik esemeuurijale. Aga külastajale? Tahtmatult tulid silme ette Helsingi Linnamuseumi atraktiivsed väljapanekud, mis tekitasid tunde selle linna arengust ja inimestest. Kindlasti oli see esmamulje ja pikemal süvenemisel oleksid ka teistsugused kogemused, sest esemekogud on muuseumil ju väga rikkalikud. Huvitavamalt olid esitatud esiajalugu ning kaasaeg.

Kiasma (kr keeles, ristpiste, ka ühendus, ristuvad teed) on kaasaegse kunsti muuseum. See on moodsaim ja vaidlusi

- ◆ Kaasaegne lahendus Soome identiteedist Kiasmas. 1998
- ◆ Modern solution of the Finnish identity in Kiasma in 1998
- ◆ Современное решение проблемы идентитета в Киясма в 1998 г.

tekitanud muuseumihoone. Vaieldud on juba selle asukoha valiku üle – liiga moodne hoone ajaloolises keskkonnas Mannerheimi tee ääres. Läheduses asuvad parlamendihooned, Finlandiatalo, rahvuseumum. Hoone välisilmes on sarnasusi ERMi uue hoone konkursi võidutööga “Põhjakonn”. Muuseum on olnud külastajatele avatud üle kahe aasta ning külastajate arv 1000–2000 päevas näitab, kui populaarne see koht on. Ka selles muuseumis domineerib ruum, aga teadlikult. Ruumi ja teose koostöö on vapustav ning tekitab tõelise elamuse. Kiasma on saanud ka kohaks, kuhu tullakse aega veetma, suhtlema, teadmisi saama, st nimest tulenevalt ristuvad siin teed. Ma ei ole asjatundja hindamaks kõiki taieeid, minu elamused kaasaegse kunsti osas on pigem külastaja omad ja väga positiivsed. Osa muuseumi alumisest korrusest on

- ◆ Kultuurimuuseumi näitus “Tähed kõnelevad” 2000. aastal. Klaas on valgendatud hapupiimaga, mida on hiljem kerge eemaldada
- ◆ “Stars Speak” – exhibition of the Museum of Culture in 2000. The glass is whitened with sour milk, which is later on easy to remove
- ◆ Выставка музея культуры “Звезды говорят” в 2000 г. Для окраски стекла применено кислое молоко, которое легко удалить

kõigile avatud – seal saab einestada, oste sooritada ja kasutada arvutit. Ka “kõõgi-pool” oli väga hästi läbi mõeldud ja planeeritud. Saabuvatele näitustele on ruum aklimatiseerumiseks, avarad pakkimising abiruumid, kerge on eksponaate majas transportida (tõstukid, liftid jm vahendid).

Muuseumipedagoogilist tööd tehakse eraldi ruumis, aga ka näitustel. Muuseumi spetsiifikast lähtuvalt peamiselt joonistatakse, püütaks avada teose sisu ja tekitada soovi ka ise luua.

Tennisehalli pealinna keskuses elab juba teist aastat tavalist elu. Suurest avarast hoonest on osatud luua tõeline kultuurikeskus nimetusega Kultuurimuuseum, kus on etnograafilised ja soomeugri kogud. Tehakse ajutisi ja rändnäitusi. Parasjagu sai vaadata näitust “Mannerheim Kesk-Aasias” ja “Tähed pajatavad”. Kesk-Aasia näituse juurde kuulus lastele mõeldud programm. See viidi läbi jurtas, kus loeti ja räägiti sealset kultuuri tutvustavaid muinasjutte. Ka selline, algsest hoopis muuks mõeldud hoone sobib suurepäraselt muuseumiks. Vaadatavad näitused olid atraktiivsed ja emotsionaalselt huvipakkuvad.

Oli veel võimalik külastada Rahvuseumumi fondihoidlat Orimattilas, mis töötab juba teist aastakümnet. Arhitektide arvates tasub aga tehnilisi lahendusi vaatama minna Eesti Ajalooarhiivi hiljuti valminud fondihoidlasse Tartus Vahi tänaval.

Kahjuks ei jõudnud me seekord teistesse pealinna muuseumidesse. Veel tasub vaadata Postimuuseumi, kus on huvitavaid ja kalleid tehnilisi lahendusi, seda tänu sideministeeriumi rahastamisele. Varasemast käigust on meelde jäänud Helsingi Linnamuseumi triloojanäitused, praegu saab vaadata väljapanekut “Aeg”.

Sellised reisid on kindlasti vajalikud, aga juba on ka meil kaasaegseid ehitisi või tööloike, millega tuleks enne tutvuda, kui pikem reis ette võtta.

Virve Tuubel on Eesti Rahva Muuseumi giid-metoodik.

Põgus pilguheit paarile Švaabimaa muuseumile

Ülo Siimets

13.–25. oktoobrini 2000 viibis Saksamaal grupp Tartu Forseliuse Gümnaasiumi õpetajaid, õpilasi ja vilistlasi. Reis toimus õpilaste vahetuse korras. Kuna tege mist oli kümnenda õpilasvahetusega, olid reisile kaasa kutsutud ka vilistlased varasematest õpilasvahetustest. Et olin kõigi nende kümne aasta vältel aidanud läbi viia sakslastele Eestimaa ekskursioone, kutsuti mindki kaasa. Vastuvõtjaks oli Saksamaa Freudenstadti linna Kepleri Gümnaasium. Freudenstadt asub Saksamaa ühes kaunimas piirkonnas, Schwarzwaldis, Prantsusmaa piiri lähedal. Külastasime Europarlamentis Strasbourgis ja mitmeid muuseume.

Forbachi elektrijaama kõrvalhoones asub **elektrimuuseum**. Muuseum on omapärane seetõttu, et peale tavakohast giidi juttu, filmivaatamist hüdroelektrijaama ajaloo ning ringkäiku saavad lapsed teha katseid kõikide muuseumis olevate seadmete ja kodumasinatega. Katsed algasid sellega, et elektri saamiseks hõõruti pargitud kassinaha tükiga eboniitpulka ning tekkinud voolu mõõdeti ampermeetri, ja lõppesid 220-voldise voolu transformeerimisega 60 000-voldiseks. Vahepeale jäid igat sorti kodumasinad, telegraafi- ja morseaparaadid.

Seintel olid füüsikute pildid ning nende all laual samade teadlaste leiutatud elektririistade mudelid. Järgmistesse ruumidesse olid kogutud elektrilised majapidamiseseadmed nende leiutamise aegadest kuni tänapäevani. Kõiki neid võis näpuga katsuda. Eesti õpetajad ja õpila-

sed olid ühisel arvamusel, et kui ka meil leiduks selline muuseum, siis oleks füüsika elektriosa õppimine väga lihtne.

Schwarzwaldi vabaõhumuuseum Vogtsbaurhof. Muuseum sai alguse samanimelisest talust. Talu vanim hoone ehitati 1612. aastal Gutachtali, 260 meetri kõrgusele üle merepinna. Talu omanik Marti Schumacher oli 1650. aastal oru foogt, sellest talu hilisem nimetus. Kui Schwarzwaldi keskmine talu oli 25–35-hektariline, siis selle talu suurus oli 1720. aastal 50 ha. Talu peasissetulek tuli metsamajandamisest ja karjakasvatusest. 1590., 1686., 1699. aasta revisjoni andmetel oli karja suurus 25 pead. See oli 10 looma võrra rohkem kui ümbritsevatel taludel. Teravilja kasvatati ainult oma talu vajaduseks. Alepõletamisega vabastati mäeküljed võsast. Põllul kasvatati kolm aastat teravilja, siis kasutati põldu heinamaana, hiljem lasti võssa kasvada. 25 aasta pärast rajati sinna uuesti põld ja kasutustsükkel kordus.

Talu territooriumile asutati muuseum 1964. aastal. Giidi andmetel elasid selles talus endiste omanike järeltulijad viimati veel 1985. aastal.

Maja on peaaegu endisel kujul säilinud tänaseni. 1928. aasta remondi ajal vahetati väiksemad aknad suuremate vastu. Hoone on 28 meetrit pikk, 13,5 meetrit lai ja 13,40 meetrit kõrge.

Talu peahoone on kolmekorruseline. Esimesel korrusel on kolm keldrit, kaks talli ja nende vahel läbi maja ulatuv loomade toitmise- ja eluruumide poolele, mille ühel pool on kolm kambrit ning teisel pool köök ja kaks tuba. Majal puudub korsten. Köögis olev pliit soojendas suitsuga kahelkiviahje hoone puhastes ruumides, seinava kaudu tuli suits kööki tagasi. Köögi lae all rippusid suitsusid ja -vorstid ning seega oli köögi laelune kasutusel suitsuahjana. Muidugi olid perenaiste töötingimused selles suitsus ja tahmas väga ebatervislikud. Naiste keskmiseks elueaks arvestati 30–35 aastat. Mehed töötasid põhiliselt väljas ja sattusid kööki harva, sest isegi söök

toodi neile kõrvalruumi. Seetõttu elasid nad tunduvalt kauem ja suutsid oma elu jooksul üle elada kaks-kolm perenaist. Švaabimaa eripära oli see, et kuigi pered olid suured – 10–15 last, tohtis perekonnast abielluda ainult kõige vanem poeg. Teised pereliikmed töötasid talus sulaste ja tüdrukutena. Selline seadus oli kehtestatud selleks, et ära hoida talude killustumist. Tavaliselt elas sellises talus 15–20 inimest.

Teisel korrusel tallide peal olid heinaküünid, kambrite kohal kambrid. Kolmandale korrusele oli võimalik minna nii trepi kaudu kui ka sissepääsust mäeküljelt, sealpoolses otsas asusid põllutööriistad, vankrid, saanid jne. Tagumine ots oli kasutusel viljakuivatusruumina.

Huvitav oli kuulda, et Schwarzwaldi taluperemehed viisid sarikapeol läbi ohverdustseremoonia. Maja aampalk lasti kohale vedada talu kõige tugevamal ja ilusamal härjal. Sarikapeo ajal härg tapeti. Talt lõigati maha pea ja see riputati maja katuse alla, sarikate tipust pool meetrit allapoole ja välisseinast või nn unkaugust meeter hoone sissepoole. Nelisada aastat samas kohas lae all rippuvat pead oli inimestel võimalik ka praegu silmitseda, kuigi 7–8 m kõrgusel oli see näha ainult sarvilise musta tombuna.

Maja ees oli 10 × 10 meetri suurune pukspuuehkega ümbritsetud aed. Hekid jagasid selle ruudu veel neljaks ühesuureks ruuduks, tekitades aia keskele jalgradadest risti. Aias kasvasid lilled, erinevad kapsaliigid, juurviljad, ravimtaimed, tubakas jne.

Kokku on vabaõhumuuseumis 27 hoonet, mis on kohale toodud kuuest Švaabimaa erinevast kohast, põhiliselt lõunaosast. Kaks vanemat hoonet on pärit 16. sajandi lõpust, üheksa 17. sajandist, viis 18. sajandist ja kolm 19. sajandist. Huvipakkuv oli 15.–16. sajandist alates laialt kasutatud leidnud söemiilamisahi, muuseumi toodud 1972. aastal. Võis näha ka vürstiriikide piirikivisid 11. sajandist. Enamik hooned olid kasutusel veel vähemalt 30 aastat tagasi.

Restaureeritud hoonete kasutamist demonstreerisid vanematest naistest giidid igal võimalikul juhul: 1609. aastal ehitatud vesiveskis võttis giid võõlt võtme, millega avas seinakapi, ning seejärel vesirattale vett juhtiva kraani ja vesi pani ratta tööle. Küllastajate silme all jahvatasid veskikivid teradest jahu. Kliiklotzeri (Švaabi mütoloogiline inimnäoline vaim, kes takistab tungalterade sattumist kliide hulka ja hoiab nii ära haigestumise) suu kaudu pudenesid kliid kliikasti. 1673.

Foto Ülo Siimets

- ♦ Vogtsbauerhofi vabaõhumuuseum
- ♦ Vogtsbauerhof open-air museum
- ♦ Музей под открытым небом Фогтсбауэрхоф

aastal ehitatud saekaatri käivitas giid vee suunamisega vesirattale ning küllastajatele demonstreeriti palgi saagimist. Tööle pandi ka 19. sajandi algul ehitatud ja vee jõul töötav kanepiluude murdmise masin, mis purustas kanepitaimi raske kivirulli abil. Ühe maja juures purustasid poisid õunapurustiga õunu, pressisid segust mahla ja jagasid seda külalistele.

Vabaõhumuuseumi küllastajad võisid vaadata 1737. aastal Buchenbachi külla ehitatud Falkenhofi talu juures hobuseid, lehma, sigu, kitsi ja lambaid. Muuseumi pandi see hoone üles 1997. aastal. Maja juures askeldas pidevalt talutöid tegev muuseumipersonal.

Ülo Siimets on Eesti Rahva Muuseumi majandusdirektor.

With a group of students of Tartu we visited a power station of Forbach in Germany and also the museum of electricity, which was situated near by.

After watching the film about the history of the hydro-electric power station and the usual guided tour inside the museum, everybody had a chance to experiment all installations, instruments and household machines presented on the exhibition. The first part of testing was rubbing the ebonite stick against the tanned cat skin and measuring the received electric current with ammeter, the second part of the experiment was transforming the current of 220 volts to 60 000 volts electric current. Between these two experiments there were many chances to try to use all kind of household equipment, telegraph and Morse machines.

The open-air museum of Black Forest called "Vogtsbauerhof" was made up of 27 buildings, many of them were four hundred years old, but places like watermills, saw-frames were all in order. Guides took keys from their waist, opened locks of water-wheels and demonstrated to visitors how to make flour and to cut planks.

Also the sacrificing traditions of the rafter party of the building were introduced to.

С группой учеников из Тарту мы посетили электростанцию в Форбахе, рядом с которой расположен электромузей. Помимо прослушивания экскурсии и просмотра видеofilma об истории гидроэлектростанции у детей была возможность провести испытания со всеми имеющимися в музее аппаратами. Опыты начались с получения электричества путем трения эбонитовой палки и измерением при помощи амперметра силы тока, возникающей при этом, и закончились трансформацией 220 вольтового напряжения в 60 000 вольтовое. Кроме того была возможность попробовать в работе домашние электроприборы, аппараты телеграфа и морзе.

Музей под открытым небом Фогтсбауэрхоф состоит из 27 зданий. Возраст многих построек превышает 400 лет, но все мельницы, пилорамы и другие обрабатывающие агрегаты были в исправном состоянии. Гиды снимали с пояса ключи, открывали шлюзы водяного колеса и демонстрировали посетителям как мелют муку или пилят доски. Нас также познакомил с традициями жертвоприношения во время поднятия стропил на крышах в Швабии.

Kaks korda sündinud

Ants Pärna

(Algus eelmises numbris)

Meremuuseumi ekspositsiooni avamine 1965. aasta 22. oktoobril oli meile, asjaosalistele suursündmus. Eriti rõõmustasid selle üle vanad meremehed, kes 1966. aasta algul koondusid muuseumi juurde meresõprade ringi. Väljapaneku avamisel olid neil paljudel pisarad silmis.

Muuseum oli aga väike. Ekspositsioon asus kahes pisikeses ruumis, kokku vaid 104 ruutmeetrit. Sellal fondis olnud 11 000 museaali jaoks oli ruumi isegi rohkem – 121,5 ruutmeetrit. Samal ajal seisis meie kõrval suurtükitorni Paks Margareeta müürid – vahelaed paika ja katus peale ning neljal korrusel oleksidki avarad ekspositsioonisaalid. Seda ideed hakkasin kohe ellu viima. Möödus aastakümme, enne kui see teoks sai. Terve aasta kulus põhiliselt selleks, et mõni mees "surnuks rääkida", teistele asi huvitavaks teha. 1966. aasta oktoobri lõpul esitati Teaduslikule Restaureerimise Töökojale siiski eeltööde raames tellimus restaureerimise uurimistöödeks. Kuna riik selleks raha ei eraldanud, siis tegime 1967. aastal töid omavahendite arvelt. Sama aasta 14. septembril esitasime restaureerijatele oma ettepanekud ruumide kohta. Uurimis- ja projekteerimistööd aga venisid. Alles 1969. aasta 2. aprillil tutvustas arhitekt Rein Zobel meremuuseumi teadusnõukogule suurtükitorni väljahitamise plaani. Muuseumi kirjaga sama aasta 25. septembrist täpsustasime seda veel kord. Eskiisprojekti nägi muuseumi teadusnõukogu alles 1972. aasta 10. jaanuaril. Ja nüüd algas "kaigaste kodarasse pildumise periood". Iga mees, kes vähegi leidis end asjatundja olevat, hakkas R. Zobeli projekti kohta oma arvamust avaldama ja see toimus ka küllaltki kõrgel tasemel. Kõikide ekspertide arvamusest saaks terve kausta kokku panna. 1973. aasta 29. mail arutas projekti ENSV Ehituskomitee Teaduse ja Tehnika

Nõukogu Arhitektuurimälestiste Kaitse Teaduslik Metoodiline Komisjon ning 1975. aasta 19. detsembril ehituskomitee riikliku ekspertiisi osakond. Küll olid vastu võtmata ruumide programm, tornikiivri kate, avariitrepid ja nõnda edasi. Aeg aga jooksis.

Minu arvates oli R. Zobeli projekti ruumilahendus väga hea. Kogud olid paigutatud õue all paiknevatesse ruumidesse, kust neid sai liftiga kõrgematele korrustele transportida. Ka muuseumi abiruumid olid keldrikorrusel. Teenindavale personalile olid siin kõigi mugavustega riietus-, tualett- ja pesuruumid. Tornikiivri all oli suur, 332-ruutmeetrine ruum, mida oleks saanud kasutada nii lektoriumina kui ka näituste tarbeks. Töötajate tööruumid olid kõrvalhoones, kusjuures igal korrusel oli sanitaarsõlm.

Paljude vaidluste, arvamuste ja ettepanekute alusel koostas R. Zobel 1977. aasta lõpuks uue projekti, mis küll eelmisest palju ei erinenud. Seda projekti laskas üksikasjalikult sama aasta 22. detsembril Tallinna Linnaehituslik Nõukogu oma koosolekul.

Vaidluste lõppu ei jõudnudki ma sellal ära oodata, sest vahepeal leidis Muuseumide ja Kultuurimälestiste Inspeksiooni juhataja Irene Rosenberg, et ma olen kõige kohasem looma, uut asutust – Muuseumide ja Kultuurimälestiste Teaduslik-Metoodilist Nõukogu. Kui asusin meremuuseumi taasloomas, siis olid olemas kogud, töötajad ja ka mingid ruumid, kuid nõukogul polnud midagi. Kõike tuli alustada tühjalt kohalt. Töötasin seal 8. oktoobrist 1976 kuni 1. novembrini 1979.

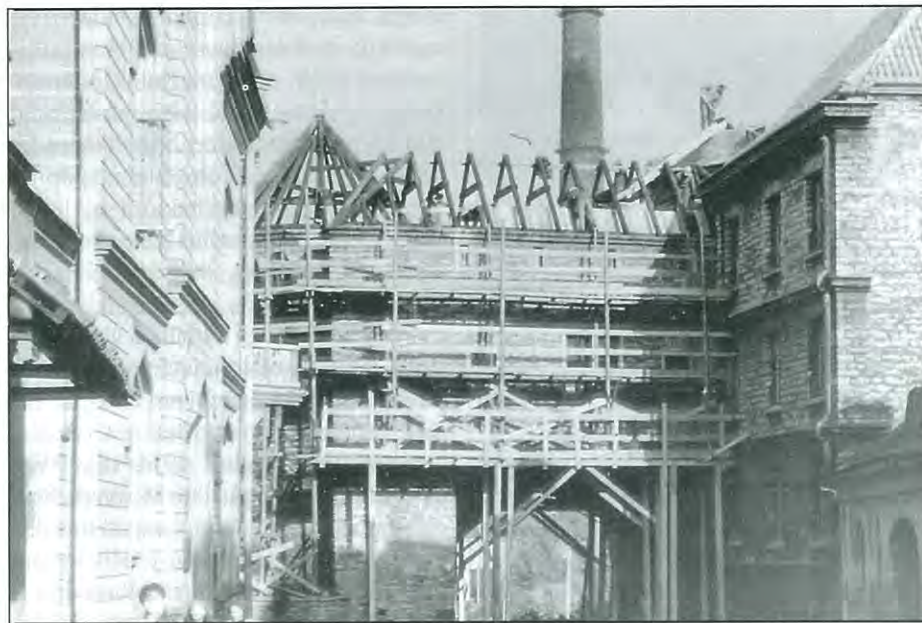
Minu asemel meremuuseumi direktoriks saanud Vello Aulik lahkus töölt 1979. aasta 27. veebruaril. Direktori ajutiseks kohusetäitjaks määrati Bruno Pao. V. Auliku lahkumise kohta olen kuulnud mitut versiooni, kuid jäägu see asjaosalis-

te endi teada. Ministeeriumi ülemused otustasid, et meremuuseumi ehitusküsimustega pidin tegelema mina oma töö kõrvalt. Et muuseumi teadusprobleemid olid teadusdirektori Reet Naberil lahendada, siis juhtis tegelikult sellal muuseumi triumviraat. Et uut direktorit ei leitud ning minul endal muutus kahe asutusega tegelemine raskeks, pöördusingi tagasi muuseumi.

Vahepeal oli aga toimunud üks vägagi tähtis rahvusvaheline sündmus, mis mõjutas oluliselt ka meremuuseumi elu. Nimelt otsustas Rahvusvaheline Olümpiaakomitee 23. oktoobril 1974 viia 1980. aasta olümpiamängud läbi Moskvas. See muutus Tallinn olümpiaregati linnaks. Selle otsuse tegelik mõju jõudis meieni neli aastat hiljem. Olümpiaehituste kavas nähti ette restaureerida Tallinna vanalinnas mitu objekti, sealhulgas ka suurtükitorni Paks Margareeta, meremuuseumile. Raha tuli Moskvast ja seal sõlmiti ka leping Poola restaureerimisfirmaga "Budimex" nende tööde tegemiseks.

Poola restauraatorid saabusid Tallinna 1978. aasta algul. Meremuuseum pidi neile vabastama oma ruumid. 1977. aasta 26. detsembril muuseum suleti ja muuseumi järelevalvatajad vabastati töölt. Teadurid kolisid neile linna poolt eraldatud ruumi Pikk tn 33. Inventar ja kogud paigutati kõrvalhoone keldrisse, Tallinna Sadama Mustamäel oleva elamu keldrisse ja ühte korterisse Lasnamäel. Samal ajal tuli koostada uut ekspositsiooniplaani eksponaate tegelikult nägemata. Loota sai vaid visuaalsele mälule.

Oma projekti koostamisel võtsid poolakad aluseks R. Zobeli projekti. Poole aasta pärast oli neil uus projekt valmis. ENSV Ehituskomitees arutati seda 1978. aasta 13. juunil. Erinevalt R. Zobeli projektist polnud seal enam maa-alust fondihoidlat ega abiruume keldrikorrusel. Torn oli ilma kiiverkatuseta ja selle asemel oli vaateplatoo. Kui meie eksperdid nõudsid õue täielikku vabastamist igasugustest ehitistest, siis nüüd oli ette nähtud ehitada sinna muuseumi vestibüül tualett-ruumidega. Ka laskus suurtükitorni siseküljel ülalt alla raske betoonist avariitrepp. Nüüd olid kõikide endiste kritiseerijate suud lukus. Suurtükitorni restaureerimisega tegeles linn. Ja kuigi projekt on kultuuriministri kinnitus 1978. aasta 19. juunist, nägin ma seda projekti seetõttu, et I. Rosenberg sai selle korraks enda kätte tänu oma tuttavale ehituskomitees. Kirjutasin selle projekti kohta 11-leheküljelise arvamuse koos ettepanekutega,

◆ Poolakate restaureeritav Suurtükitorin 1979. aastal
 ◆ Cannon Tower restored by the Poles in 1979
 ◆ Реставрируемая польскими мастерами артиллерийская башня. 1979

kuidas projekti muuseumile vastuvõteta-
 vaks muuta. Kui ma esitasin selle Tal-
 linna täitevkomitee aseesimehele J. Le-
 pale, ei tahtnud ta seda vastu võtta – liiga
 pikk. Palju asju sai siiski hiljem töö käi-
 gus ehitajatega ära muuta. Paralleelselt
 projekteerimisega alustasid poolakad
 kohe ka restaureerimistöödega. Nemad
 tegid kõik hoonesisesed tööd. Vee, kana-
 lisatsiooni ja soojusvõrgu välistrassid
 ning elektri- ja telefonikaablid majja pi-
 dime ise rajama. Elektri saamiseks tuli
 koguni linnale suur alajaam välja ehitada.
 See valmis suure hädaga alles 1981. aasta
 algul.

Poola restauraatorid ei saanud kogu
 hoonetekompleksi 1980. aasta olümpia-
 mängudeks valmis. Vaatamata sellele
 avasime ekspositsiooniruumides selleks
 ajaks ulatusliku näituse. Täiesti uus välja-
 panek avati kõigil neljal korrusel 1981.
 aasta 27. aprillil. Kujundaja oli Saima
 Veidenberg, Eesti vanima kapteni tütar,
 kellega oli väga tore koostöö. Põhijoon-
 tes on see ekspositsioon üleval käesoleva
 ajani, kuigi üksikutes lõikudes on tehtud
 rohkesti muudatusi. Lisandunud on selli-
 sed osad nagu "Eesti merevägi", millest
 nõukogude ajal ei tohtinud mõeldagi.

1969. aastal osalesime ka suures ühis-
 ettevõttes, näituse "Eesti ja meri" koosta-
 mises. Töö toimus Muuseumide ja Kul-
 tuurimälestiste Inspektsiooni egidi all.
 Ekspositsiooniplaani koostas Vello Kuld-
 na Eesti Ajaloomuuseumist, kunstnik oli
 Saima Veidenberg. Näituse ülespanek

Tšehhoslovakkias jäi põhiliselt Irene Ro-
 senbergi ja minu kanda, algul Kosiče lin-
 nas ja hiljem Bratislavas. Meilt oli väljas
 203, etnograafiamuuseumist 125, Pärnu
 Koduloomuuseumist 31, ajaloomuuseumi-
 st 22, Tallinna Linnamuuseumist ja
 Narva Linnamuuseumist kummastki
 kaks eksponaati. Näitus toimus Eesti
 NSV kultuuripäevade raames. Kaks autot
 näituse saatmiseks Tšehhoslovakkiasse
 tuli vormistada Moskvas "Sovtrans-
 avtos". Huvitava faktina võib siin maini-
 da ka seda, et ühel Moskvas-käigul sain
 kaasa kirja ENSV valitsuselt ning pidin
 sellega taotlema luba ja raha Arnold
 Greenile kui Eesti NSV kultuuripäevade
 ametliku delegatsiooni juhile sõiduks
 Tšehhoslovakkiasse. Seda näitust eksponeerisime
 1970. aasta 27. jaanuarist
 22. veebruarini Võrus ja 3.–30. märtsini
 Tallinnas Laululava alustes ruumides.
 Peale seda reisi õnnestus mul neil aastail
 külastada veel ekskursioonigrupiga Ru-
 meeniat ja viibida 1976. aasta aprillis 18
 päeva Poolas stažeerimas. Muuseumitöö
 ja materjalide põhjal ilmus mul 1975.
 aastal trükist raamat "100 laeva" ja 1979.
 aastal "Meri ja mehed".

Seitsmekümnendatel aastatel, eriti
 selle lõpupoolel kujunes välja ka muu-
 seumi põhikaader, kellest suur osa töötab
 meremuuseumis tänapäevani.

1973. aasta 26. oktoobril asus kultuuri-
 ministeeriumisse tööle meremuuseumi
 peavarahoidja Kaia Varrak. Tema aseme-
 le tuli ajaloomuuseumist Vaike Raud-

sepp, kes töötab meil tänaseni. 1971. aastal
 moodustati muuseumis merendusosa-
 kond ja kalandusosakond. Neisse asusid
 tööle teadurid Jüri Raudsepp ja eelmises
 osas mainitud Rein Oras. 1972. aasta ok-
 toobris läks esimene tööle ELKNÜ Harju
 Rajoonikomiteesse, teine aga 1975. aasta
 septembris Partei Ajaloo Arhiivi. J. Raudsepa
 asemele tuli Peeter Erss, kelle 1977. aasta 1.
 juulist vahetas välja Bruno Pao. 1975. aasta
 augustis tuli loodud kultuurmassitöö osakonna
 juhatajaks Mart Kivimäe, kellest septembris sai
 kalandusosakonna juhataja ja kes järgmisel
 aastal asus tööle Muuseumide ja Kultuuri-
 mälestiste Teaduslik-Metoodilises Nõu-
 kogus ajaloomälestiste osakonna juhata-
 jana. 1975. aasta 24. novembrist sai kultuuri-
 massilise töö osakonna juhatajaks Helju
 Aasvere, peale abiellumist Zahharova, kes
 töötab meil tänaseni. Kalandusosakonna
 juhatajana asus 6. septembrist 1975 tööle
 Vello Aulik, kellest aga juba 7. detsembril
 sai direktor. Tema asemele tuli Olev-Mihkel
 Ramjalg, kes lahkus töölt 1978. aasta 9.
 jaanuaril.

1977. aasta 1. juulist sai muuseum
 teadusdirektori ametikoha, kuhu asus
 15. juulist tööle Reet Naber. Kui ta läks
 1979. aasta juulis lapsepuhkusele, tuli
 tema asemele ajutiselt S. M. Kirovi nimelise
 kalurikolhoosi muuseumi juhataja kohalt
 Jaak Sammet, kellest sama aasta 1. novem-
 brist sai kalandusosakonna juhataja. Seoses
 R. Naberi järgmise lapsepuhkusega asus
 J. Sammet 1980. aasta 21. oktoobrist taas
 teadusdirektori ametikohale, kus töötab
 käesoleva ajani. Kalandusosakonna juhata-
 jaks sai nüüd 1977. aasta 1. septembrist
 teadurina töötanud Katrin Savomägi, kes
 oli sel ametikohal 1995. aasta lõpuni.

1979. aasta 28. augustist asus mere-
 muuseumis teadurina tööle Urmas Dresen,
 kellest 1987. aasta 16. jaanuarist, mil
 lahkus B. Pao, sai merendusosakonna ju-
 hataja ja 1998. aasta 1. septembrist direk-
 tor.

(Järgneb)

Eesti Rahva Muuseum 1970. aastatel Meenutusi

Aleksei Peterson

A lustan kirjutist teadusliku nõu-
 kogu koosolekust, kus kavandati
 1970. aasta tööülesandeid. Koosolekul
 6. veebruaril 1970. aastal (ERM A n 1, s
 223, 120) osalesid Eduard Ertis, Jüri Kuum,
 Peet Sillaots, Herbert Tampere, Ants Viires,
 Aleksei Peterson, Vilve Kalits, Ildike Jaagosild,
 Jüri Linnus, Eevi Astel, Tamara Habicht,
 Arved Luts, Kalju Konsin ja Aino Voolmaa.
 Tööplaani esitas teadussekretär Jüri Linnus.
 "Töö atlasega võtab peamise jõu. Sel aastal
 tuleb lõpetada materjalide kogumine muu-
 seumi kogudes, murdekogudes ja arhiivides,"
 märkis ta. Jutt oli etnograafilise atlase
 koostamisest, millega oli tegeldud aastaid.
 Selles osalesid etnograafiamuuseumi ja
 ajaloo instituudi teadurid ning Läti ja Leedu
 ajalooinstituudi ja muuseumide etnograafid.
 Tööd juhtisid Ljudmila Terentjeva ja Natalia
 Šlõgina Moskva etnograafiainstituudist.
 Atlast koostati veel aastakümne. Selle kolmas
 köide ehitustest ei näinudki trüki-
 valgust. Aleksei Peterson teatas, et raha on
 eraldatud aastaraamatu ja ka kogumiku
 "Lääne-meresoomlaste rahvakultuurist" trüki-
 miseks, saadi juurde fotograafi ametikoht
 ning muuseum sai endale mikrobussi. Bussi
 oli ekspeditsioonide korraldamiseks väga
 vaja.

Igal aastal vaatas teadusnõukogu läbi
 muuseumi tööplaanid ja aruanded, retsen-
 seeris ja andis nõusoleku aastaraamatu jt
 teadustööde avaldamiseks, arutas põhiprobleeme
 nagu kogumistöö, teaduskonverentside kavad
 ja ettekanded; kuulati teadurite teadusaruandeid,
 kinnitati välitööde plaanid jms. Seega oli
 teadusnõukogu keskne ja kõrgem muuseumitöö
 hindaja. Nõukogu koosseisu komplekteeris
 kultuuriministeerium. Valdav enamus liik-
 metest olid oma eriala (etnograafia) ja ka
 naaberteaduste spetsialistid. Viis artikli
 algul esimesena nimetatud olid väljastpoolt
 ERMi, teised olid koosseisulised töötajad,
 teadurid või juhttöötajad, kes olid ka
 teaduslikult aktiivsed. Kümne

aasta jooksul toimus muutusi nõukogu
 koosseisus, kuid ka uued nõukogu liikmed
 olid etnograafid – Heiki Pärdis, Aime
 Kärner, folklorist Ingrid Rüütel, filoloog
 Ago Künnap jt. Teadusnõukogu oli asjalik
 ja tõine.

Kõige aktiivsem oli Jüri Linnus. Oma
 teravustega tekitas ta teadurite hulgas
 rohkesti arusaamatusi, olles egotsentriline
 ja tundlik, ka võimukas. Kuid olles pikka
 aega teadussekretäri ametis, oli tal võimalus
 teadustööd suunata ja kontrollida. Ei ole
 mees, et ta oma organisatoorseid vigu oleks
 tunnistanud. Tema kirjutised olid väga
 mitmetemalised ja ta avaldas rohkesti
 artikleid, ometi ei läinud tal kraadi taot-
 lemine kuigi edukalt. Ta loobus sepatöö
 uurimisest, tuues põhjuseks, et pole võimalik
 teha laboratoorseid katsetusi sepatööga
 seotud inventariga jms. Samas oli Linnus
 laia silmaringiga, ta avaldas kirjutisi
 muuseumitöö korraldusest ja asus 1970ndatel
 koguma arhiivainest maakäsitöölise kohta.
 Talle ei sobinud praktilised välitööd, küll aga
 juhtimistöö. Ta organiseeris üliõpilaste
 praktikat, kontrollis ja ergutas teadureid
 kogutud materjale õigeaegselt vormistama.

Mais 1972 sai õppejõu koha Tartu ülikoolis
 Arved Luts. Et Luts oli kaitsnud tööd
 merekalastusest Moskva etnograafiainstituudis,
 siis Linnus tema teaduspotentsiaali kõrgelt
 ei hinnanud. Luts oli osakonnajuhatajana
 asjalik ja usaldusväärne. Minule ja maja
 teadustegevusele tervikuna oli Lutsu
 lahkumine tõsiseks löögiks. Just tänu
 rahulikkusele, leebusele, mõneti ükskõiksusele,
 tasakaalustatusele, närvilisust, mida
 teadustöös ette tuli. Muuseumis töötas
 pikka aega (1954–1971) Vilve Kalits,
 olles viimased aastad teadusdirektor.
 Sõbraliku inimesena liitus ta hästi
 teaduritega, kuid puudu jäi nõudlikkusest.
 Linnus ei pidanud ka Kalitsa etnograafilist
 haridust tasemel olevaks – Kalits oli
 lõpetanud TÜs ajaloo osakonna. Uurimistöös
 oli tal Kihnu saare elatusalad, sel teemal
 kaitses ta ka

kandidaadikraadi. Kalits tundis end Linnuse
 kõrval üsna kehvasti ja esimesel võimalusel
 lahkus muuseumist. Siin oli veel teine
 põhjus – ülikool maksis teaduskraadiga
 töötajale enam kui kahekordset palka
 muuseumiga võrreldes ja töötingimused
 ning töökoormus oli palju väiksemad kui
 ERMis. Kalitsa lahkumise järel määrati
 teadusdirektoriks Ildike Jaagosild. Ta oli
 väljaõppelt etnograaf ja 1960. aastate
 alguses aspirantuuris. I. Jaagosild kirjutas
 põhjalikke käsitlusi karjandusest. Millegipärast
 ei jõudnud ka tema ajaloo instituudis
 teadusliku kraadi kaitsmiseni nagu mõnigi
 teine. Vahepeal töötas Jaagosild peavarahoid-
 jana, hiljem oli teadusdirektor, kellena
 tundis end ebakindlalt. Enda arvates ei
 sobinud ta sellele kohale ja nähtavasti oli
 tööpingegi liialt suur. 1973. aastal asus ta
 tööle põllumajandusmuuseumi. Järgmine
 teadusdirektor oli etnograaf Aino Voolmaa,
 kes oli oma elu pühendanud rahvarõivaste
 uurimisele. Ta ei seadnud ülesandeks
 teaduskraadi saamist ja 1976. aastal läks
 ta pensionile. Voolmaa oli põhjalik ja oma
 tööd vormistas korrektselt. Temast kui
 teadurist pidas lugu ka Linnus. Muuseumi
 üheks silmapaistvaks teaduriks oli Tamara
 Habicht, kes kaitses Harri Moora juhendamisel
 kandidaadikraadi Kagu-Eesti ehitustest.
 Tema sulest ilmus mitmeid uurimusi. Väga
 innukas oli ta välitöödel, eriti ehitusala-
 aine kogumisel. Talle meeldisid ekspeditsioo-
 nid ja tihti aitas ta kogumistöö raskemaid
 päevi mõne naljaga lõbusamaks teha. Kuid
 ta ei suutnud alati rohket välitööde materjali
 õigel ajal kogudesse vormistada, tihti-
 peale see töö venis. Mainimata ei saa
 jätta veel üht olulist juhttöötajat 1970. aastatel,
 osakonnajuhatajat ja hilisemat teadussekretäri
 Kalju Konsini. Ta oli veterinaariateadlane,
 teaduste kandidaat. Esialgu vormistasin ta
 tööle laborandina. Peagi selgus, et tegu on
 suure eruditsiooniga inimesega, kes omandas
 kiiresti muuseumitöö põhimõtted ja eriti
 tekstiilide uurimise keerulised tehnikad. Ta
 valdas hästi keelt, oli igati täpne oma
 ülesannete täitmisel. Mõnikord tekkisid tal
 arusaamatused kolleegidega, eriti alluvatega.
 Tihti-
 peale ei olnud tema juhtimisstiiliga rahul,
 kuid nagu öeldud, oma teaduspotentsiaalilt
 paistis Konsin teiste seast silma.

Mis puutub eelmainitud viide teadusnõukogu
 liikmesse väljastpoolt muuseumi, siis polnud
 põhjust nendega mitte rahul olla. Eduard
 Ertis, kirjandusmuuseumi direktor, oli oma
 aja tüüpiline juht ja tema meie teadusküsimus-
 tesse eriti ei sü-

venenud, aga temaga kui naabermuuseumi juhiga oli kasulik mõtteid vahetada. Jüri Kuum oli põllumajandusmuuseumi juhendaja. Ka tema ei sekkunud meie muuseumi sisulisse töösse, kui välja arvata koostöö etnofilmide tegemisel. Herbert Tampere oli väga tugev folklorist, temalt saime asjalikke retsensioone käsikirjade kohta. Ants Viies oli ERMi tööga pikka aega kursis olnud. Tegelikult juhtis ta ajaloo instituudi etnograafe, kuigi teda tollal juhatajaks ei vormistatud. Viirel jäi puudu tahtmisest ergutada aspirante oma töid lõpetama.

Kui sirvida osakondade töökoosolekute protokolle, mis puudutasid teadustööd, siis võib öelda, tegu oli asjalike aruteludega, mida oskuslikult suunasid osakonnajuhatajad. Rõhutamist väärrib asjaolu, et teadustöötajad pidasid oma koosolekuid järjekindlalt, eriti arutati artikleid, plaane, näitusi jms.

Iga esmaspäeva või reede hommikul toimusid direktsiooni koosolekud, kus kuulati ära osakonnajuhatajate jt aruandeid päevaprobleemidest, teadureid jne. Aega arutamiseks oli tund. Et aeg tühja ei läheks, andsin osavõtjatele järjekorras sõna oma mõtete esitamiseks. Eesmärk oli varustada osavõtjaid olemasoleva info ja viia ka mind kurssi igapäevaste probleemidega.

Mõni sõna ka parteiorganisatsioonist ja ametiühingust. Parteiorganisatsioon oli väike, kolm-neli liiget. Seetõttu oli see ühine linnamuuseumi ja spordimuuseumi omaga. Sekretärideks olid vaheldumisi raamatukoguhoidja E. Vaher, A. Voolmaa jt. Oli hea, et parteiorganisatsioon asus muuseumi juures, polnud vaja mujal allkirja otsimas või koosolekutel käia. Eks peeti nähtavasti ka "ülevalt" vajalikuks, et parteirakuke oli muuseumi juures. Parteiorganisatsioon ei sekkunud muuseumitöö sisulistesse probleemidesse ega kujundanud ning suurendanud väliseid poliitilisi tõmbetuuli. Mul olid oma põhimõtted parteisse astumise kohta. Keskkooliaastatel kuulusin "noorte vabadusvõitlejate" hulka, keda juhtisid endised Eesti ohvitserid. Nad veensid mind, et "vene värgiga" saab eesti asju ajada edukalt siis, kui kuulud nende organisatsioonidesse. Nad nõudsid, et ma kandideeriks Valga I Keskkoolis õpilaskomitee esimeheks ja komsomoliorganisatsiooni juhtkonna liikmeks. Viimastel aastatel kuulusingi sinna. Selle mõttega astusin hiljem ka partei liikmeks. Parteisse astumiseks muuseumi töötajad eriti soovi ei näidanud ja ma ei käinud omalt poolt ka peale.

♦ Ekspeditsioonid Vepsamaa teedel
♦ Expeditions along Vepsian roads
♦ Экспедиции к вепсам

70ndate aastate teisel poolel tunnetasin üha rohkem, et valitsev võim ei usaldanud mind täiel määral. See ilmnis selgemalt minu ekspeditsioonidel sugulasrahvaste juurde Vepsa- ja Udmurdimaale, kus alati esinesin avalike selgitustega: õppige tundma, hoidke ja säilitage oma rahvakultuuri, õppige ja rääkige oma keelt jne. Kohapealsed "valvsad silmad" edestasid minu n-ö natsionalistlikud ilmingud kohe Tartu keskusse, Vanemuise tšeravale, isegi varem, kui ma ise Eestisse tagasi jõudsin. Tunnetasin selgelt, kui vabariigi muuseumijuhte teenete eest ära märgiti, siis olin mina ainuke keskmuseumi direktor, kel polnud "teenelise" nimetust, kõnelemata kõrgematest tunnustustest. Küll anti kultuuriministeeriumi aukirju.

Muuseumitöö nõudis kindlat, süsteemset ja järjepidevat tööd, ülesannete korrektselt täitmist ning ajagraafikust kinipidamist. Kui kõnelda aastaringsest töögraafikust, siis kujunes see välja juba eelneval aastakümnel. Aasta kaks esimest kuud kulus teadustööde kirjutamiseks-vormistamiseks ja ettekannete ettevalmistamiseks, nii et märtsi lõpuks valmisid käsikirjad aastaraamatule ja aprilli keskel iga-aastasele teaduskonverentsile.

Teadustöö keskmes oli 1970ndatel Balti etnograafilise atlase koostamine. See töö haaras enamiku teaduritest ja juhtkonnast. Kui koostati levikukaarte, täiendati vastavalt sellele esemeliikide levikukaarte ka kogudes. Töö mahukuse näiteks toon naiste peakatete levikukaardid, mille koostas Aino Voolmaa. 5007

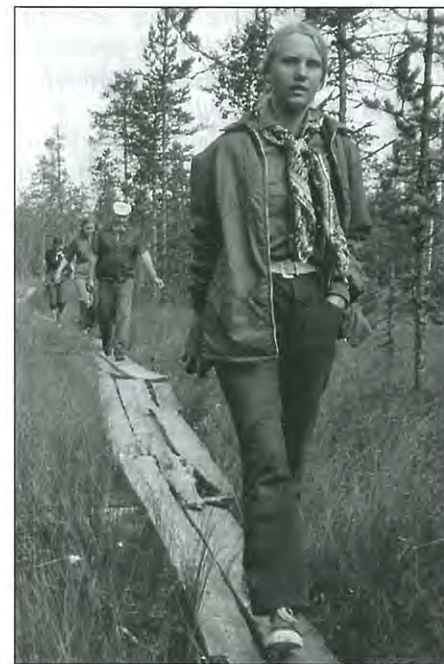
eseme põhjal valmis 84 töökaarti, millest omakorda tehti koondkaardid. Rööbiti alase kaartide koostamisega avaldasid teaduslikud töötajad erialaseid artikleid, andsid välja aastaraamatut ja korraldasid iga-aastasi teaduskonverentse. Lisaks võeti osa mitmete teadusasutuste-muuseumide konverentsidest. 1970 ilmus kogumik "Läänemeresoomlaste rahvakultuurist", 1972 rahvakunstialbumite esimene köide K. Konsini "Silmkoeseemed" ja 1975 T. Habichti "Eesti saun". 1975 avaldati J. Linnuse monograafia "Maakäsitöölised Eestis 18. sajandil ja 19. sajandi algul", 1977 sarjas "Eesti rahvakunst" T. Habichti album "Rahvapärane arhitektuur" ja 1979 valmis kogumik "Läänemeresoomlaste etnokultuuri küsimusi" J. Linnuse toimetamisel. Teaduslikud artiklid ja osavõtt konverentsidest on hästi kirjas muuseumi aastaraamatu aruannetes. Rõhutan muuseumi sidemeid teiste soome-ugri rahvaste keskustega, kust kutsuti teadureid osalema meie konverentsidel, avaldati nende artikleid meie aastaraamatus ning kogumikes.

Võrreldes eelmise aastakümnega, kaitsi ajaloo instituudis vähem kandidaadikraade. Muuseumil polnud otseseid võimalusi töötajaid kandidaadikraadini viia, küll sai seda teha ajaloo instituudis aspirantuuri kaudu, kus juhendajaks oli harilikult A. Viies. Kuid kraadi kaitsmine muuseumis poleks lahendanud meie kaadriprobleemi, sest saanud teadusliku kraadi, asuti mõistatavalt kõrgema palga ametikohtadele. Tartu ülikoolis olid üliõpilastel võimalused etnograafiat õp-

pida enam kui kesised. Asja ei parandanud oluliselt ka A. Lutsu määramine dotsendi kohale. Luts ei suutnud ega ka tahtnud selgitada oma kolleegidele ülikoolis etnograafia eriala õpetamise vajalikkust. Esitasin korduvalt rektorile sellesisulisi taotlusi – vahel neid siiski arvestati. Asi oli üpris lihtne – ajalookateedrite õppejõud ei olnud huvitatud üliõpilaste andmisest etnograafia, sest nende koormus ja loomulikult ka töötasu oleksid kannatanud. Korduvalt töin eeskujuks Nõukogude Liidu suuremate ülikoolide etnograafiakateedreid, et luua ka TUS etnograafiakateeder. Mulle räägiti, et lõpetajad ei leia erialast tööd jms. See oli tõsi, aga samas, miks ei kõlvanud õpetajaks etnograafiaspetsialistid, oma rahvakultuuri õppinud noored, kui ülikool valmistas kogu aeg ette õpetajaid Nõukogude Liidu ajaloo ja üldajaloo programmi alusel. Sellele jutule harilikult ei soostunud vastama.

Üheks mooduseks teadustööd virgutada ja naaberdistipliinide probleemide üle arutleda kujunes lisaks aastakonverentsile alates 1976. aastast teaduspäevade korraldamine. Esimene oli pühendatud vepsa etnokultuurile. Sellele järgnesid vädja, isuri, liivi, karjala, setu ja lapi päev. Viie aasta jooksul korraldati 19 teaduspäeva, kus peeti 112 ettekannet. Sellele lisandus 1977. aastal Harri Moora sünniaastapäeva märkimine teaduspäevaga, millel käsitleti etnoloogia ja arheoloogia kontaktküsimusi.

Pärast teaduskonverentsi, harilikult mai alguses anti teaduritele paar nädalat aega ekspeditsioonide ettevalmistamiseks. Teadurid tutvusid esemetega, foto-

ja joonistekogus olevate säilikutega. Maikuu lõpus või juuni alguses algasid välitööd. Need jagunesid kahte ossa: üldkogumine kogude täiendamiseks ja andmete hankimine isikliku uurimistöö jaoks. 1970ndate esimesel poolel käidi kogumas Lääne-, Tartu-, Viljandi-, Järva-, Harju- ja Saaremaal, ka Muhu ja Ruhnu saarel. Hiljem lisandusid kogumismatkad Kagu-Eestisse ja Pihkva oblastisse. 1978. aastal hakati Viljandi rajoonis kaasaja olme kohta ainekoguma. Siin rakendati rohkesti statistilisi meetodeid, anketeerimist jne.

Harilikult juulis algasid ekspeditsioonid sugulasrahvaste juurde. 1970. aastatel võeti üha laiemalt ette välitööd eesmärgiga saada etnograafilisi teatmeid kõigi hõimurahvaste kohta, välja arvatud soomlased ja ungarlased. Viimaste kohta saadi andmeid Taga-Karpaatias elavatel ungarlastel.

Tulemuslikud olid välitööd vepslaste ja alates 1977. aastast udmurtide juurde. Kui Vepsamaal toimusid välitööd iseseisvalt, siis Udmurtias koostöös Udmurdi Rahvusmuuseumiga. 1970. aastatel oli Vepsamaal kasutada väike buss "Kubaneets", mis muutis sõidu meeldivamaks, kui jätta kõrvale mülgastes ja poriaukudes jukerdamised. Teed meie mõistes puudusid. Varem sõitsime kahekesi küljkorviga mootorrattal, korvis olid kaamera ning seadmed võtete jaoks. Nüüd osales ekspeditsioonil peale kaameramehe, fotograafi ja joonestaja vahel ka praktikanke-üliõpilasi. Ekspeditsiooni koosseis muutus kümne aasta jooksul, kuid hea sõnaga tahan meenutada eriti kaamerameest Toivo Pedakut ja kunstnikku Lembit Leppa. Nad olid kõvad töötajad ja väga head oma eriala spetsialistid. See lihtsustas ekspeditsiooni korraldaja tööd. Äratus oli kaheksa paiku, tund söömiseks ja korrastamiseks ning sõitsime varem kokkulepitud peredesse, kus juhataisin fotograafile ja joonestajale kätte konkreet-

sed tööd. Keerulisem oli filmimisobjekte leida ja need võteteks ette valmistada. Vepsamaal tehti väga haruldasi filmivõtteid. Töö toimus külas ja ekspeditsiooni liikmetega oli pidev side. Keeruline ja raske ülesanne oli esemete hankimine – ostmine ja andmetega varustamine. Selles osas aitasid mind kõik ekspeditsiooni liikmed. Nad teatasid, kui midagi huvitava silma hakkas. Fotode ja jooniste kohta panid esialgsed andmed kirja asjaosalised. Muuseumis tuli fotod ja filmikaadrid minul annoteerida. Töökorraldus Udmurdimaal ekspeditsioonidel oli sama, kuid hoopis teistsugustes tingimustes. Samal ajal korraldati rohkesti ka personaalekspeditsioone. Nende kohta leidub andmeid muuseumi aastaraamatu aruannetes.

Septembris hakati välitöö materjale läbi töötama ja vormistama. Välitöödel olnud pidid kogutu üle andma fondidesse: ekspeditsioonipäevikud topograafilise arhiivi (TA), teatmematerjalid etnograafilise arhiivi (EA), pildistused, mille teadurid annoteerisid, fotokogusse (Fk) ja joonised etnograafiliste jooniste kogusse (EJ). Tunnistan, et välitöödele min-di rõõmuga, kuid raskusi oli kogutu vormistamisega. Vastavalt nõuetele tuli välitöödel kogutu peavarahoidjale üle anda detsembril alguseks.

Teatav rütm ja pinget oli muuseumi igapäevases töös. Nõuti, et päeva esimesel poolel töötaksid kõik töölaudade taga. Päeva teisel poolel soovitati koosolekuid jm käimisi korraldada. Kas see just nii toimus, raske öelda, aga korda nõuti. Arusaadavalt polnud see kõigile meeltemööda. Minu tööpäev kestis kella kaheksast hommikul kaheksani õhtul. Puhkust ei olnud, kuid vaheldusrikas töö, eriti ekspeditsioonipäevad, aitasid üle saada stressist.

1970. aastatel tekkisid mitmed raskused. Vahekord ministriumiga ei olnud halb, kuid ka kaugeltki mitte hea. Näiteks teatati anonüümkirjadest, mida mulle ei

näidatud, ja rõhutati, et need visatakse paberikorvi. Tegelikult see nii polnud. Peaaegu iga kolme aasta tagant moodustati komisjon muuseumi olukorra uurimiseks. Kuulati üle töötajaid. Direktori vigu püüdis võimendada J. Linnus, et ise "puhtalt" välja tulla. Kõik see polnud ohtlik minule kui isikule, sest ma ei kaatsenudki end kõrvale kallutada muuseumitöö edasiviimise kartuses, et mind võidakse vallandada. Tuli olla valvas, et pareerida muuseumile löödud hoope. 1970. aastate teisel poolel poliitiline õhk-kond raskenes, tugevnes surve rahvusprobleemidele, laienes nõukogude rahva ja vene keele propageerimine. Kultuuriministeerium ei tahtnud lubada korraldada iga-aastasi teaduskonverentse põhjusel, et need on rahvusvahelised ja selliseid võib teha ainult kahe aasta tagant. Tuli kaubelda luba Ministrite Nõukogu esimehe asetäitjalt. Meie konverentsid olid ju nii või teisiti rahvusvahelise kaaluga. Nõrdimust tekitas teade, et 1979. aasta teaduskonverentsi ei saa pidada, ometi pidime tähistama muuseumi 70. aastapäeva. Pärast pikki laveerimisi tuli konverents korraldada "päevade" de viisi all "NLKP KK otsusest ideoloogiatöö ja poliitilise kasvatustöö edasisest parandamisest". Tegelikult organiseerisime konverentsi ja kõik muu selle juurde kuuluva nagu igal aastal. Seesuguste siltide "valgusel" toimusid üritused hiljemgi.

Üheks probleemiks oli meie soov aastaraamatut igal aastal välja anda. Algul Teaduste Akadeemia ja hiljem kultuuriministeerium soovitasid ilmutada seda mitte "aastaraamatu", vaid "toimetiste"

nime all. Olin kategooriliselt selle vastu, sest just "aastaraamat" võimaldas taotleda paberit, raha ja ka luba Glavlitilt. Viimane teatavasti andis trükkimiseks lõpploa. Meenub, et ühel Tartu ülikooli parteiorganisatsiooni koosolekul tõi keskkomitee sekretär ühe ideoloogilise töö negatiivse näitena meie aastaraamatus avaldatud artikli meeste pükstest. Et imestage ja mõtelge, millest kirjutatakse, milleks kulutatakse raha ja paberit! Sellele järgnes kohe kirjutiselt reageering "võtta meetmeid tarvitusele". 1970. aastate lõpul tekkis vahe aastaraamatu avaldamisse, tõsi küll, mitte ainult mainitud takistuse tõttu. Tõin paar näidet, mis iseloomustasid töötgemist muuseumis. Võib ainult imestada, et pääsesime muuseumiasja ajamisel enamjaolt ilma eriliste tõsiste "järeldeste" ta".

1970. aastad olid ERMi jaoks väga pingelised ja tulemused olid head. See ei tähenda küll, et kõike poleks saanud veel paremini teha, üht-teist teistmoodi korraldada. Mis puutub nende ridade kirjutajasse, siis on küll raske otsustada, mida oleks pidanud oma tegevuses paremini tegema. Loomulikult oli töötajaid, kes direktoriga nii mõneski asjas nõus ei olnud. Esines nurinaid ja ise arvan, et peamiseks puuduseks oli asjaolu, et tööpinge oli suur, et tihti ei saanud ära kuulata inimeste muresid jms. Töö nõudis kiiret tegutsemist. Selgitamiseks jäi vähe aega, võib-olla ei osanud ma ka kõike põhjendada. Pole silmakirjalik, kui väidan, et enamiku kolleegidega töötasin "samal lainel", kõik tegid endast oleneva meie rahvakultuuri hoidmiseks, säilitamiseks ja popula-

riseerimiseks. Olen tollal ja nüüd mõelnud palju muuseumitöötajate koostööst, omavahelistest suhetest. Palju sõltus ju meist tervikuna, meie iseloomudest. Viitan meie rahva isikuomadustele, kasutades ligi 200 aasta taguseid mõtteid tolle-aegselt Kunda mõisa kooliõpetajalt Chr. H. J. Schlegelilt, kes iseloomustas eestlasi kui andeka mõistusega, kuid mõisniku arvates laisku, vargusele kalduvaid, tänamatuid ja salakavalaid. Pean nõustuma omaaegse kooliõpetaja esitatud iseloomuomadustega nagu kadedus ja õelus, lipitsemine, kintsukaapimine. Samas mainib ta eestlaste töökust ja oskust rasketes oludes püsima jääda. Selle taustaks lisaksin omalt poolt silmakirjalikkuse ja kadeduse, ükskõiksuse. Sellised iseloomujooned olid omal ajal ja nad on olemas ka praegu. Nende ridade kirjutaja on oma pikkadel ekspeditsioonidel kohanud tuhandeid peresid ja jälginud rahvaste iseloomujooni. Jooni, mida kannab ka käesoleva artikli autor.

Vastavalt tolle-aegsetele tingimustele ja võimalustele püüdsime 1970. aastail teha kõik, mis suutsime, oma kultuuri ja rahva hoidmiseks, Eesti Rahva Muuseumi edasiviimiseks.

The author dwells upon the work arrangement and some problems occurring in the totalitarian atmosphere in the Estonian National Museum of the 1970s. Fieldwork both in Estonia and by kindred peoples has been treated more lengthily. Expeditions were especially fruitful. A short survey is given of scientific work and issues connected with it, e.g. publishing the yearbook, organizing scientific conferences, etc. The leading figures of the museum and their vision of furthering the ENM is also under discussion.

Автор останавливается на условиях работы и некоторых проблемах в тоталитарной атмосфере в 1970-х годах в Эстонском национальном музее. Подробно рассматривается экспедиционная работа как в Эстонии, так и у других финно-угорских народов. Экспедиционная работа в то время была особенно результативной. Коротко говорится о научной работе и проблемах, связанных с этой деятельностью – издание ежегодных сборников, организация научных конференций и т. д. Разговор идет о руководящих сотрудниках и их видении дальнейшего развития ЭНМ.

IN MEMORIAM

MAIA ERNESAKS

10.11.1943 – 16.9.2000

Meiega pole enam Maia Ernesaks, head kolleegi ja head inimest.

Maia ütles alati, et ta on maalaps. Jõelähtme-Kuusalu kandi metsad ja aasad olid andnud talle kaasa maa-armastuse, mida ta sai 30 aastat õnnelikult siduda oma ajaloolase haridusega, töötades 15 aastat (1970–1979, 1993–2000) Eesti Vabaõhumuuseumis ja 14 aastat (1979–1992) Kultuurimälestiste Projektteerimise Instituudi maa-arhitektuuri osakonnas. Viis aastat pidas ta ka koolmeisteri ametit Järvamaal Koigi koolis ja Tallinnas Tondiraba Keskkoolis.

Maia kaks tööperioodi vabaõhumuuseumis olid oma ülesannetel erinevad. Tänu sellele sai temast töötaja, kes tundis hästi mõlemat valdkonda, milleta pole muuseumi – ekspositsiooni ja kogusid. 1970. aastad ekspositsiooniosakonna teadurina olid välitööde aeg (Avinurme, Torma, Iisaku, Peipsi-vene), hoonete uurimise, leidmise ja ületoomise aeg, lisaks tuhat toimetust muuseumi suurel maa-alal. Ehitusjärgus vabaõhumuuseum nõudis oma töötajailt vaimse töö kõrval ka palju füüsilist, sageli üsna musta ning rasket tööd. Sale, sitke ja alati rõõmsameelne Maia oli esimene, kes talulapse loomulikkusega igast tööst kinni haaras.

Kultuurimälestiste projektteerimise, sisuliselt restaureerimise alal oli Maia Ernesaks tööpõld lai – taluarhitektuurist mõisateni. Peale arvukate talude ja veskite tuli tal uurida paljude mõisate ehituslugusid, nende seas tema enda kodukandi Kodasoo mõis, lisaks Lohu, Vatla, Kesivere, Seli mõis jt.

Viimasel tööperioodil vabaõhumuuseumis oli Maia meie fondi mälu, järjekindel, täpne ja kräbe jooksupalu toimetaja. Tema teadis ikka, kus asub miski meie üksteisest kaugel asuvates paikades. Maia hooleks oli ka meie taaspühitsetud Sutlepa kabeli jumalateenistusteks kordaseadmine. Jaanilaupäevane ehitud kirik ja kaunis päikseline ilm saatsid teda ka viimasel puhkuse-eelsel tööpäeval muuseumis.

Maia oli hele inimene heleda lauluhäälega (aastaid laulis ta Teaduste Akadeemia Naiskooris) ja toreda naljasoonega. Tema naer ei säästnud eelkõige teda ennast. See ehk aitaski tal teha kohusetundlikult tööd ka siis, kui ta võitles halastamatu haigusega. Maia oli ju võitja pool pikki aastaid...

Maia Ernesaks tulemusriikas toimekus, südamega tehtud töö ja huumorimeel jäädvad kauaks nendega, kellel oli pikki aastaid rõõm olla temaga koos argi- ja pidupäevadel.

VABAÕHUMUUSEUMI PERE

KROONIKA

Eesti Muuseumiühingu juhatuse koosolek

Eesti Muuseumiühingu (EMÜ) aruande-valimiskoosolekul 2000. aasta kevadel tõstatati mitmed uued suunised järgmiseks tegevusperioodiks. Paljusid neist arutati põhjalikult juhatus oma esimesel töisel koosolekul 6. oktoobril Tallinnas.

Traditsiooniks on kujunenud näituste festival Narvas. Sel aastal oli ette nähtud kindel teema ja see ei toonud rohkem osavõttu. Otsustati edaspidi jätta teema vabaks ning järgmisel aastal korraldatakse festivali avauuritused kahel päeval, 24.–25. septembril. See võimaldaks ka žüriil oma tööd põhjalikumalt teha. Probleeme on olnud žürii märkuste ja kommentaaridega näituste kohta, seepärast on plaanis samal ajal pidada seminar teemal "Mis on näitus?". Kindlasti on vaja ka ülevaadet sellest, kuidas meeldisid eelmise festivali näitused külastajatele. Seda ootab ühing Narva Linnamuuseumilt.

Ühingu üks olulisemaid tööloike on täiendusõppe korraldamine. Seda on teinud Helgi Põllo oma põhitöö kõrvalt. Koolitusi on organiseeritud Eesti Rahvakultuurikeskuse abiga. 60–70% kursuste maksumusest tasub keskus, ülejäänud jaoks peab raha leidma ühing. Üks võimalus on muuta täiendusõppe tasuliseks. Sellise töömahu juures on aga juba vaja palgalist inimest, kes tegeleks koolitusküsimustega. Ta võiks olla kultuuriministeeriumi töötaja. 2001. aasta esimesel poolel on kavas kaks täiendusõpet. Väikemuuseumide töötajatele mõeldud koolituse täpsem temaatika selgub lähiajal. Aprillis toimub teadustööd käsitlev seminar.

Järgmist rahvusvahelist muuseumipäeva tähistatakse 14. mail Läänemaa Muuseumis. Veel selle aasta 4. detsembril peetakse sajandilõpu pidu Kadrioru lossis.

Sarjast "Varahoidja meelepea" on ilmunud Mare Kelpmani "Kangatehnikad". Järgmine raamat võiks käsitleda portselani. Selle teema on tõstatanud koguhoidjad. Ent praegu ei ole veel inimest, kes selle töö enda kanda võtaks.

Valmis on saanud koolitustunnistused, mille saab iga täienduskoolituses osaleja. Vaja oleks uusi liikmepileteid. Selle tööloiguga tegeleb Vaabo Vainomaa.

EMÜ juhatus valmistab ette kohtumist kultuuriministriga. Teemadering on veel avatud ja saab teha ettepanekuid. Probleemid, mida praegu kavatsetakse arutada, on järgmised: 1) uues kinnitatud muuseuminõukogus ei ole EMÜ esindajat ning nõukogu pole laiapõhjaline – sinna võiksid kuuluda erinevate töo- valdkondade esindajad; 2) muuseumitöötajate madalad palgad; 3) ühing ootab abi täienduskoolitusega tegeleva palgalise töötaja näol.

Ühing vajab Internetis oma kodulehekülge. Kõige tõenäolisem võimalus on see avada kultuuriministeeriumi koduleheküljel. Heli Nurger on selles osas juba eeltööd teinud.

VIRVE TUUBEL

Arutati kultuuriväärtuste infosüsteemi (KVIS) olukorda Eesti muuseumides

1. novembril 2000 kogunesid Eesti Rahva Muuseumi saali Eesti suuremate muuseumide esindajad, arutamaks kultuuriväärtuste infosüsteemi (KVIS) väljatöötamise olukorda. Pöördusid mõne asjaosalise poole lühiküsimusega, et saada arvamusi infosüsteemi väljatöötamise seisust muuseumides.

Arvamusi avaldasid infosüsteemi KVIS juht Kersti Alev (K.A.) ASist Gennet Lab, kultuuriministeeriumi infosüsteemi spetsialist, koosoleku korraldaja Marika Ahven (M.A.), Eesti Loodusmuuseumi osakonnajuhataja Märt Kruus (M.K.), TÜ Geoloogiamuuseumist Tõnu Pani (T.P.) ning ERMi teadurid-kuraatorid Ellen Värvi (E.V.) ja Reet Piiri (R.P.).

Kuidas on muuseumid arvutitega varustatud?

Seda küsige ministeeriumist, kuid tuleb üle vaadata, kas on sobilikud arvutid olemas. Kui on, siis pole takistusi süsteemi installimiseks (K.A.). Meil on arvutid olemas, kuigi võiksid paremad olla (T.P.). Loodusmuuseumi osakondades on rahuldavalt arvuteid. Süsteemi kasutuselevõtt lihtsustab muuseumitööd, käitsi tööd (M.K.).

Kui kaugel on väljaõpe? Kui kaugelt on jõutud klassifitseerimise terminoloogiaga?

Geoloogia alal on terminoloogia olemas, see tuleb infosüsteemi üle kanda (M.K.). Kolm aastat tagasi alustasime süsteemi väljatöötamisega ja terminoloogilise tööga: on valminud teatav terminoloogiapakett ja muuseumid saavad seda täiendada, sellega edasi töötada. Probleem on, et muuseumid ei paku välja ideid selle kohta, mida nad tahaksid saada. Kui muuseum pole kahe aasta jooksul pakkunud terminoloogilisi täiendusi, on halvasti (K.A.). Mina olen kultuuriministeeriumi infotehnoloogia spetsialist, koordineerin projekti. Tegelen sellega 1998. aastast peale. Tarkvara on kasutamiseks üldiselt valmis, kuid puuduvad sõnastikud, mille järgi klassifitseerida, need pole lõplikult välja töötatud, muuseumitöötajad toimetavad neid (M.A.). Käesoleval koosolekul tutvustati KVISi süsteemi ja minnakse edasi, on vaja koostada sõnastikud. Ministeerium moodustab töögrupi ja siis töötatakse edasi (E.V.). Kontrollisin sõnastikke etnograafilise sõnastiku põhjal, paljud terminid puudusid KVISi sõnastikus. Näiteks oli pissipott olmedimediini all, peaks olema hügieeni tarbena alajaotuse all jne. Tuleks aluseks võtta rahvakultuuri leksikon ja sealt võtta, mida vaja, näiteks õllepudelid olid, aga piipkannu pole. KVISi programmi väljatöötajad pole kompetentsed sõnastikku koostama, on võetud Taanist jm pärit sõnu. Sellises olukorras on raske edasi minna (R.P.).

ALEKSEI PETERSON

Tagakaanel:

Tartu Kunstimuuseumi 60. aastapäeva tähistamine 17. novembril 2000. Õnnitlevad kultuuriminister Signe Kivi ja muuseumiõunik Ülle Reimets. Õnnitlusi võtab vastu muuseumi direktor Heiki Pärdi. Auväärased ja kauaaegsed kunstimuuseumi töötajad. Vasakult Virve Hinnov, Vaike Tiik, Tui Koort ja Tiina Nurk. Õnnitlevad Tartu linnaapea Andrus Ansip ja volikogu esimees Peeter Tulviste. Fotod Rāni Laanmaa

Celebrating the 60th anniversary of the Tartu Art Museum on November 17, 2000.

Signe Kivi, Minister of Culture, and Ülle Reimets, Museum Counsellor, congratulating Heiki Pärdi, Director of the museum.

Koolitusseminar "Loodusloolised kogud muuseumis" maakonna- ja munitsipaalmuuseumide töötajatele

9.–10. oktoober 2000

Eesti Loodusmuuseumis Tallinnas Lai tn 29

9. oktoober

Kivi ja muuseum	Tõnu Pani
Zooloogilised kogud muuseumis	Tiit Hunt
Botaanilised kogud	Uve Ramst
Ülevaade Eesti Loodusmuuseumi tööst, tutvumine valmiva ekspositsiooniga	Lemmi Jõe
Vestlusring	

10. oktoober

Loodusloolase muuseumis	Sirje Azarov
Entomoloogilised kogud	Märt Kruus
Tutvumine Eesti Loodusmuuseumi kogude ja kartoteekidega	
Tutvumine Studio Viridis OÜ tööga	

Muuseumiõuniku uus koosseis

Esimees: Heiki Pärdi – ICOMi Eesti rahvuskomitee aseesimees,

Tartu Kunstimuuseumi direktor

Aseesimees: Merike Lang – Eesti Vabaõhumuuseumi direktor

Liikmed: Krista Aru – Eesti Kirjandusmuuseumi direktor

Ivi Eenmaa – Riigikogu liige

Sirje Helme – Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus

Toomas Kivimägi – Pärnu maavanem

Jüri Kuuskemaa – Eesti Kunstimuuseumi väliskunstimuuseum

Lilian Meister – Eesti Kunstiakadeemia prorektor

Jaak Pihlak – Viljandi Muuseumi direktor

Jaanus Plaat – Eesti Rahva Muuseumi direktor

Tannar Ruuben – ennistuskaja "Kanut" direktor

Urmas Selirand – Hiiu Muuseumi direktor

Toomas Tamla – Eesti Ajaloomuuseumi direktor

Ülle Reimets – kultuuriministeeriumi muuseumiõunik

Honourable and long-time Art Museum workers. From the left Virve Hinnov, Vaike Tiik, Tui Koort and Tiina Nurk. Congratulations from Andrus Ansip, Mayor of Tartu, and Peeter Tulviste, Chairman of the Municipal Council

60 годовщина Тартуского художественного музея 17 ноября 2000 г. Министр культуры Сигне Киви и советник по музеям Юлле Рейметс поздравляют директора музея Хейки Пярди.

Почетные и долголетние сотрудники музея. Слева Вирве Хиннов, Вайке Тийк, Туй Коорт и Тийна Нурк.

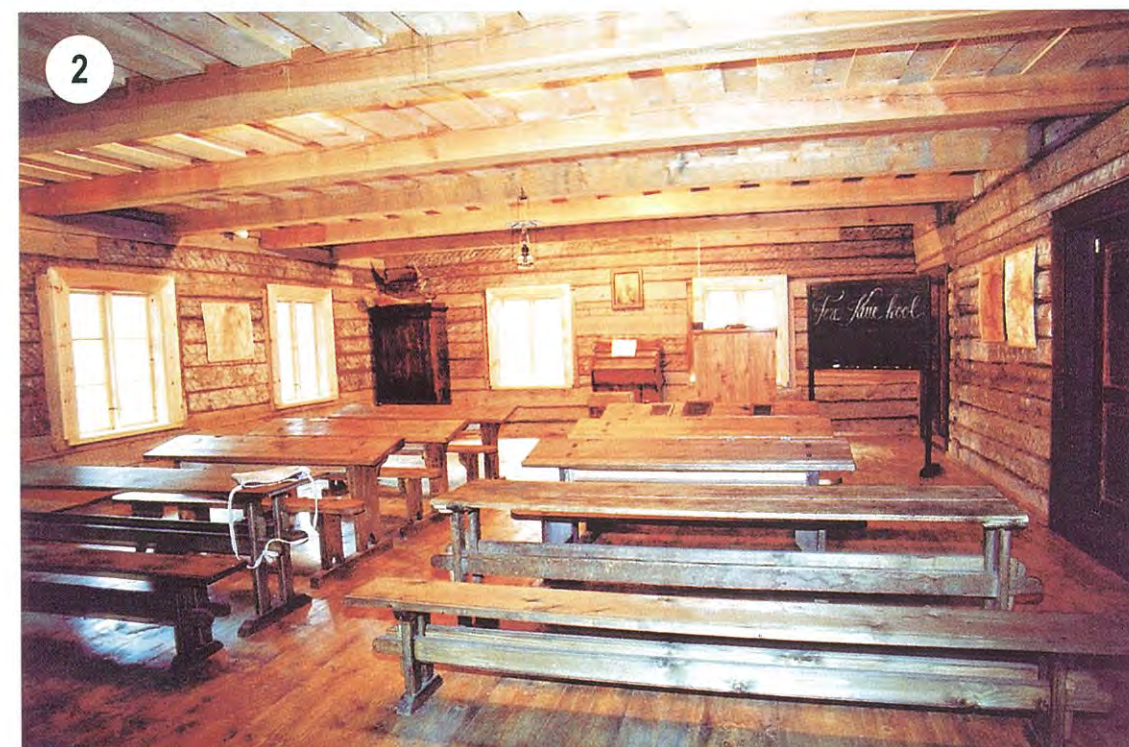
Поздравляют мэра города Тарту Андрус Ансип и председатель городского собрания Пеэтер Тульviste

1. Endise Kuie 3-klassilise vallakooli (töötas 1878–1923 Järva-Jaani khk-s) pidulik avamine Eesti Vabaõhumuuseumis 1. septembril 2000. Ehituse sponsorite nimel kõneleb Hannes Tammjärv
2. Klassitoa interjäär umbes 1910. aastast. Fotod Jaan Rõõmus

1. Festive opening of the former Kuie 3-Year Commune School (worked in 1878–1923 in Järva-Jaani Parish) at the Estonian Open Air Museum on September 1, 2000. Hannes Tamjärv is making a speech on behalf of the sponsors
2. Classroom interior from about 1910

1. Торжественное открытие бывшей начальной волостной школы в Куие (1878–1923 г. уезд Ярва-Яани) в Эстонском музее под открытым небом 1 сентября 2000 года. От имени спонсоров выступает Ханнес Тамярв
2. Интерьер класса 1910 года

Suurt edu ja õnne algavaks sajandiks!